

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Kati Kemell

Nuorten taloudellinen lukutaito

4H-yrityskurssilaiset

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Taloustieteen pro gradu -tutkielma
Taloustieteen maisteriohjelma

Vaasa 2020

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Kati Kemell	
Tutkielman nimi:	Nuorten taloudellinen lukutaito: 4H-yrittäjäkurssilaiset	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Oppiaine:	Taloustiede	
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi	
Valmistumisvuosi:	2020	Sivumäärä: 91

TIIVISTELMÄ:

Kansainvälisesti nuorten taloudellisen lukutaidon tasosta ollaan huolissaan. Nuorten taloudellisen lukutaidon tasosta Suomessa on saatu vasta vuonna 2016 ensimmäiset kansainvälisesti vertailukelpoiset tulokset ja aiheesta tarvitaan lisää tutkimusta tukemaan nuorten taloudellista osaamista. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarjota tietoa nuorten taloudellisen lukutaidon tasosta ja tunnistaa taloudellisen osaamisen haasteita ja vahvuuksia nuorten taloudellisen osaamisen tukemiseksi. Tutkimuksessa esitellään tuloksia myös taloudelliseen lukutaitoon ja käyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä.

Tutkielman teorian viitekehyksessä esitellään aikaisempia tutkimuksia taloudellisesta lukutaidosta, taloudellisesta käyttäytymisestä ja taloudellisista asenteista. Lisäksi tutkimuksessa esitellään taloudellisen lukutaidon tärkeitä sidosryhmiä nuoren taloudellisen lukutaidon edistämiseksi. Tutkimusaineisto on kerätty yhteistyössä Nordean ja 4H-yhdityksen kanssa. Tutkimusjoukko koostuu 13–28-vuotiaista nuorista, jotka osallistuivat syys–marraskuun aikana vuonna 2019 4H-yrittäjäkurssille ja/tai Nordea Business Race -tapahtumaan. Tutkimukseen osallistujien tiedot kerättiin Webropol-kyselyllä ja tutkimustulokset analysoitiin STATA-ohjelmalla. Kysely sisälsi taloudellisen lukutaidon testin, jonka vastaukset ovat vertailukelpoiset aikaisemmin Kalmi ja Rahkon (2019) tekemän tutkimuksen kanssa.

Tutkimustulokset osoittivat aikaisempien tutkimusten tavoin taloudellisen osaamisen ja asenteiden vaikuttavan taloudelliseen käyttäytymiseen. Myös taloudellisilla asenteilla nähtiin olevan vaikutus taloudelliseen osaamisen tasoon. Tulosten perusteella nähdään, että nuoret naiset kuuluvat talousosaamisen riskiryhmään. Lisäksi kiinnostuksella talousasioita kohtaan on vaikutus nuorten taloudellisen osaamisen tasoon. Nuoret osoittivat kiinnostusta taloudellisia asioita kohtaan ja suurin osa vastaajista osoitti säästeliäisyyttä. Taloudellista suunnitelmallisuutta nuorilla esiintyi kuitenkin vähemmän. Lisäksi nuoret kertoivat tekevänsä heräteostoksia, joka kertoo talouden hoidon suunnittelemattomuudesta. Taloudellisen osaamisen testi paljasti osaamisen heikkouksia, jotka olivat: korkoa korolle -ilmiö, inflaation käsite ja osayhtiömuodon vastuut. Sen sijaan sijoitustuotteiden riskit tunnettiin hyvin ja pikavippien korkeat korot olivat nuorille tuttuja asioita.

AVAINSANAT: taloustieto, taloudellinen koulutus, taloudellinen lukutaito

Sisällys

1	JOHDANTO	6
2	TALOUELLINEN LUKUTAITO	9
2.1	Taloudellinen tietämys	9
2.2	Taloudellinen käyttäytyminen	16
2.3	Taloudelliset asenteet	20
2.4	Aikaisemmat tutkimukset aiheesta	22
3	NUORTEN TALOUSOSAAMISEEN LIITTYVIÄ TOIMIJOITA	32
3.1	Perheen rooli	34
3.2	Opetusala	35
3.3	Finanssiala/ Nordea	38
3.4	Yhdistykset, järjestöt ja säätiöt/ 4H-yhdistys	40
4	TUTKIMUKSEN AINEISTO JA ANALYYSI	42
4.1	Tutkimusaineiston keräys	42
4.2	Tutkimusaineisto ja metodologia	49
4.3	Aineiston esittely	50
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	67
	Lähteet	71
	Liitteet	83
	Liite 1. Taloudellisen lukutaidon kyselylomake.	83
	Liite 2. Regressiotaulukko taloudellisesta osaamisesta Kalmin ja Rahkon (2019) aineistolla.	88
	Liite 3. Taloudellisen tietämyksen testin oikein vastanneiden prosenttiosuudet. Suluissa tutkimuksen kyselyn kysymysnumerot.	89
	Liite 4. Regressiotaulukko taloudellisesta käyttäytymisestä Kalmin ja Rahkon (2019) aineistolla.	91

Kuviot

Kuvio 1. Milleniaalien taloudellinen osaamisen (TIAA, 2018).	12
Kuvio 2. Tutkimukseen osallistujien ikäjakauma.	50
Kuvio 3. Vastaajien sukupuolijakauma.	60

Taulukot

Taulukko 1. Kyselylomakkeen osa-alueet.	44
Taulukko 2. Taloudellinen tietämys (oikein vastanneiden osuus prosentteina) (Kalmi & Ruuskanen, 2016).	45
Taulukko 3. Perustietojen muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet. Suluisa kyselyn kysymysnumerot.....	52
Taulukko 4. Taloudellisen käyttäytymisen muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet. Suluisa kyselyn kysymysnumerot.....	53
Taulukko 5. Taloudellisten asenteiden muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet.....	55
Taulukko 6. Eniten vääriä vastauksia saaneet taloudellisen lukutaidon kysymykset.....	56
Taulukko 7. Eniten oikeita vastauksia saaneet taloudellisen lukutaidon kysymykset.....	57
Taulukko 8. Regressiotaulukko taloudellisesta lukutaidosta.	61
Taulukko 9. Regressiotaulukko taloudellisesta käyttäytymisestä.	64

Lyhenteet

PISA	Programme for International Student Assessment
EU	Euroopan unioni
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
ICEE	Innovation Cluster for Entrepreneurship Education
PSD2	Payment Services Directive 2
INFE	International Network on Financial Education
TIAA	Teachers Insurance and Annuity Association of America
GFLEC	Global Financial Literacy Excellence Center
FinTech	Financial Technology
IMT	Instant Money Transfer
DFS	Digital financial services
MiFID	Markets in Financial Instruments Directive
DOLCETA	Developing On-Line Consumer Education and Training for Adults
YK	Yhdistyneet kansakunnat
TEM	Suomen työ- ja elinkeinoministeriö
TAT	Taloudellinen tiedotustoimisto

1 JOHDANTO

Vuonna 2018 Suomessa talousongelmaisista kotitalouksista oli enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Maksuhäiriömerkinnän saaneita on nyt ennätyselliset 374 000, mikä tarkoittaa noin kymmentä prosenttia suomalaisesta aikuisväestöstä. Takuusäätiön tilastojen mukaan luottotietojen menetykseen yleisin syy on ”taloudenhallinnan puute” tai ”osaamattomuus talousasioissa”. (Suomen Pankki, 2018.) Kansainvälisen tutkimuksen mukaan (OECD, 2017a) alle puolet aikuisista pystyy vastaamaan oikein 70 prosenttiin taloustietoon liittyvistä kysymyksistä, mikä on erittäin huolestuttavaa. Jappelin ja Padulan (2013) mukaan monet aikuisväestöstä eivät tunne talouden perusajatuksia kuten riskien hajautus, korot sekä inflaatio. Van Rooij;n, Lusardin ja Alessein (2011) mukaan taas inflaatioon ja korkojen peruskäsitteisiin liittyvät asiat osataan hyvin, mutta aukkoja osaamisesta löytyy osakkeiden ja joukkovelkakirjalainojen tuntemuksesta, sekä riskin hajautumisen ja rahoitusmarkkinoiden toiminnasta. Yksi mittari talousvaikeuksille on velkomustuomioiden määrä, jotka Majamaan, Rantalan ja Sarasojan (2017) tutkimuksen mukaan olivat kasvaneet eniten 25–35-vuotiaiden nuorten miesten keskuudessa. Samaan aikaan kun kulutusluottojen määrä on kasvanut, henkilökohtainen säästäminen on alentunut (Braunstein & Welch, 2002). Myöhemmin esiteltävien tutkimusten perusteella voidaan nähdä nuoren talouskasvatuksella olevan suuri merkitys ennen nuoren itsenäistymistä.

Kiinnostukseni taloudellisesta lukutaidosta aiheena on syntynyt työni kautta. Kymmenen vuoden aikana talous on muuttunut globalisaation myötä vaikeammaksi ennustaa. Samaan aikaan PSD2 maksupalveludirektiivin myötä digitalisaatio on tuonut kilpailua rahoitusmarkkinoille, mikä on tuonut kuluttajille uusia mahdollisuuksia, mutta myös vaatimuksia (Töölö 2016). Monimutkaisten rahoitustuotteiden myyntiä on lähivuosina säädelty kuluttajan suojaksi. Tästä huolimatta kuluttajalla on kasvanut vastuu oman taloutensa hoidosta. (Kalmi, 2013; Lusardi & Tufano, 2009.) Työssäni tapaan jatkuvasti eri sosioekonomisen taustan omaavia asiakkaita, joiden taloudellinen lukutaito ei ole riittävä, itsenäisten taloudellisten päätösten tekemiseksi, ilman ammattilaisen avustusta. Nuoret ovat taloudellisen lukutaidon oppimisen kriittisessä vaiheessa, jonka tuloksena opitut

asiat ja tavat, tulevat vaikuttamaan kumulatiivisesti läpi elämän. Laadukkaan nuorten taloudellisen lukutaidon opettamisen avulla, moninkertaistetaan hyödyt yhteiskunnallisesti myös kustannusnäkökulmasta.

Nuorten kokemattomuus, vähäiset taloudelliset resurssit ja hetkessä elämisen asenne kuluttamiseen tekee nuorista hyvin haavoittuvasen kuluttajaryhmän (Raijas & Uusitalo, 2012). Vaikka nuorten taloudellisen lukutaidon on todettu olevan heikko, on nuorilla tutkitusti rahaa käytössään (Varcoe, Peterson, Swanson & Johns, 2010). Keskimäärin yhdysvaltalainen nuori käyttää 74 dollaria viikossa ja ansaitsemistaan varoistaan nuoret käyttävät jopa 98 prosenttia. OECD:n (2017e) tutkimuksen mukaan keskimäärin 64 prosenttia opiskelijoista saa ansioita muodollisesta tai epämuodollisesta työstä. Agnewin, Utkuksen ja Young'in (2007) tutkimuksen mukaan taloudellisella lukutaidolla on suurempi vaikutus säästöihin kuin tulojen kasvulla. Vaikka tutkitusti nuoret, pienituloiset ja vähemmän koulutetut kuuluvat riskiryhmään, heidän mahdollisuutensa saada palveluita talousongelmiin on heikko. Ennaltaehkäisevä työ onkin hyvä aloittaa niiden nuorten parissa, joilla ongelmia ei ole vielä ilmennyt. (Suomen Pankki, 2018; Kalmi & Ruuskanen, 2016.)

Taloudellinen lukutaito (*financial literacy*) tutkimuksen aiheena on hyvin ajankohtainen. Taloudellisella lukutaidolla tarkoitetaan ymmärrystä henkilökohtaisesta talouden hoidosta ja sen soveltamista käytäntöön. Kalmin ja Ruuskasen (2016) mukaan finanssikriisin syntyyn, on vaikuttanut kuluttajien riittämätön taloudellinen lukutaito ja puutteellinen rahoitusmarkkinoiden sääntely. Financial Crisis Inquiry Commission:in (2011) tekemän selvityksen mukaan finanssikriisin syyt johtuivat tärkeiden rahoituslaitosten ja hallinnon johtamisen epäonnistumisesta. Vaikka (Kalmi & Ruuskanen, 2016) finanssikriisin jälkeen valvontaa on lisätty, on kuluttajilla edelleen suuri vastuu omista taloudellisista päätöksistä. Kuluttajien on vaikea tunnistaa sijoitustuotteiden eroja, ja samaan aikaan pikaluottojen ja maksuhäiriöiden määrä on kasvanut.

Maailman laajuisen finanssikriisin jälkeen, poliittiset päättäjät ympäri maailmaa ilmaisivat huolensa taloudellisen osaamisen laajasta puutteesta. Yhteisenä tavoitteena onkin pyrkiä tunnistamaan ne henkilöt ja ryhmät, jotka kriittisimmin tarvitsevat koulutusta ja neuvontaa. (Suomen Pankki, 2018.) Tässä tutkimuksessa selvitetään, minkälainen vaikutus taloudellisella käyttäytymisellä ja taloudellisilla asenteilla on taloudelliseen osaamiseen. Tavoitteena on myös selvittää minkälaisia taloudellisen osaamisen vahvuuksia ja heikkouksia nuorilla 4H-yrityskurssilaisilla on. Työn alussa perehdytään taloudellisen lukutaidon viimeisiin tutkimuksiin. Seuraavaksi esitellään eri toimijoita taloudellisen lukutaidon toimintaympäristössä ja nuorten vaikutuspiiristä. Lopuksi käydään läpi työn metodologiaa, tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset.

Tutkimuksen tulokset ovat tärkeitä, koska tietoa nuorten taloudellisesta osaamisesta ja sen aukoista tarvitaan, jotta taloudellisen lukutaidon tasoa voitaisiin nostaa ja opetusta tehostaa. Taloudellisen lukutaidon opetuksen vaikutuksista ollaan kiistelty, mutta selkeä yhteys tiedon ja käyttäytymisen välillä on todettu. Tämä aihe on ollut kasvavassa määrin kansainvälisesti poliittisen keskustelun keskiössä (Lusardi & Mitchell, 2014).

2 TALOUDELLINEN LUKUTAITO

Taloudellisen lukutaidon (financial literacy) käsite on varsin tuore, vaikka viime vuosina on julkaistu aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tutkimuksia. Suomen kielessä voidaan puhua myös talousosaamisesta tai finanssilukutaidosta, joka on suomennettu englannin kielen termistä *financial literacy*. Englannin kielessä käytetään myös termiä *economic literacy*. (Kalmi, 2013.) INFE:n mukaan taloudellisella lukutaidolla tarkoitetaan tietoisuuden, tiedon, taidon, asenteiden ja käyttäytymisen yhdistelmää, jota tarvitaan rationaalisten taloudellisten päätösten tekemiseksi (Atkinsson & Messy, 2011). Se on kyvykkyyttä ymmärtää ja analysoida oman talouden ja yleisen tason taloudellisia asioita tehokkaasti taloudellinen turvan vuoksi. On tärkeää ymmärtää yhteiskunnallisia talousjärjestelmiä, jotta voi ymmärtää ja soveltaa tätä tietoa omiin taloudellisiin päätöksiin. (Kalmi, 2013; Finke, Howe, & Huston, 2011.)

Nuorten taloudelliseen osaamiseen liittyy kolme piirrettä. Ensiksi tarvitaan tieto ja ymmärrys taloudelliseen peruskäsitteistöön ja osata etsiä tarvittaessa tietoa eri lähteistä. Toiseksi tarvitaan tapoja suunnitella ja hyödyntää tietoa arjessa ja osata hyödyntää siinä eri yhteistyötahoja ja palveluita. Kolmantena nuorten tulee osata arvioida omien päätösten seurauksia. Finanssimarkkinat ovat muuttuneet ja kehittyneet niin, että esimerkiksi sijoitustuotteet vaativat ymmärrystä niihin liittyvistä riskeistä ja kustannuksista. (Raijas & Uusitalo, 2012.)

2.1 Taloudellinen tietämys

Peura-Kapasen (2012) mukaan taloudellisen osaamisen merkitys on kasvanut muuttuvassa yhteiskunnassa. Taloudellinen osaaminen määritellään viisautena ja varovaisuutena rahankäytössä. Taloudellinen osaaminen koostuu tietojen, taitojen ja vastuullisuuden yhteensovittamisesta koskien omia taloudellisia päätöksiä. Taloudellisen lukutaidon tehtävänä on tehdä asianmukaisia päätöksiä ja saada niillä aikaan parempia taloudellisia

tuloksia. Tutkimuksen (TIAA, 2018) mukaan osaamisessa on eniten puutteita Y-sukupolvella. Jotkut taloudelliset päätökset ovat nykyhetkellä suhteellisen pieniä, mutta niillä on ajan mittaan kumulatiivinen vaikutus.

OECD:n (2017e) tutkimuksen mukaan keskimäärin 10 OECD maassa 22 prosenttia 15-vuotiaista opiskelijoista omaa alhaisen taloudellisen lukutaidon. Tällä tasolla opiskelija pystyy tunnistamaan päivittäisiä taloudellisia asiakirjoja, kuten laskun ja sen tarkoituksen, sekä tehdä yksinkertaisia päätöksiä päivittäisistä menoista. Korkeimman tason saavutti 12 prosenttia opiskelijoista, jotka pystyvät tekemään monimutkaisia taloudellisia päätöksiä ja heillä on ymmärrystä laajemmin finanssimaailmasta. Peura-Kapasen (2012) mukaan suurimmalla osalla 15–20-vuotiaista nuorista on käytössään maksu- ja luottokortteja sekä muita pankin tarjoamia päivittäisasiain palveluita. Tässä elämänvaiheessa osa nuorista säästää ensimmäistä omaa asuntoaan varten. Tilastokeskuksen mukaan (Hatakka, 2015) opiskelijoiden kulutus on laskenut vuoden 2006 jälkeen samaan aikaan kuin muiden kotitalouksien kulutus on kasvanut tasaisesti 90-luvun laman jälkeen. Arjesta selviytymiseen moni opiskelija turvautuukin lainan ottoon. Arviolta noin 40 prosenttia 20–24-vuotiaista opiskelijoista ottaa opintolainaa.

Monella nuorella on puutteelliset tietotaidot oman taloutensa hoitamiseen, vaikka pankki- ja talousasioita pidetään nuorten keskuudessa tärkeänä. Koulun opetuksesta ei ole nuorilla muodostunut riittävää käsitystä oman talouden hoidosta. Osalla nuorista on riittämättömät talouslukutaidot ja vaikeuksia ymmärtää muun muassa lainanottoon ja vakuutuksiin liittyviä käsitteitä, mikä vaikeuttaa nuoren edunmukaista päätöksentekoa. Osa nuorista saattaa menettää oman taloutensa hallinnan jo nuorena, mikä vaikeuttaa nuoren tulevaisuutta. Nuorilla on maksuhäiriömerkintöjä, jotka ovat tulleet maksamattomista puhelinlaskuista, vuokratästeistä ja pikavipeistä. Haasteita nuorilla on ollut myös oman talouden suunnitelmallisuudessa. Oman talouden budjetointi on tärkeää, jotta pystyy suhteuttamaan kuukausittaiset menonsa saamiinsa tuloihin ja varautumaan yllättäviin menoihin. Osa nuorista maksaa säännöllisesti laskunsa myöhässä, jolloin myöhästyneistä laskuista kertyy ylimääräisiä menoja. (Peura-Kapanen, 2012.)

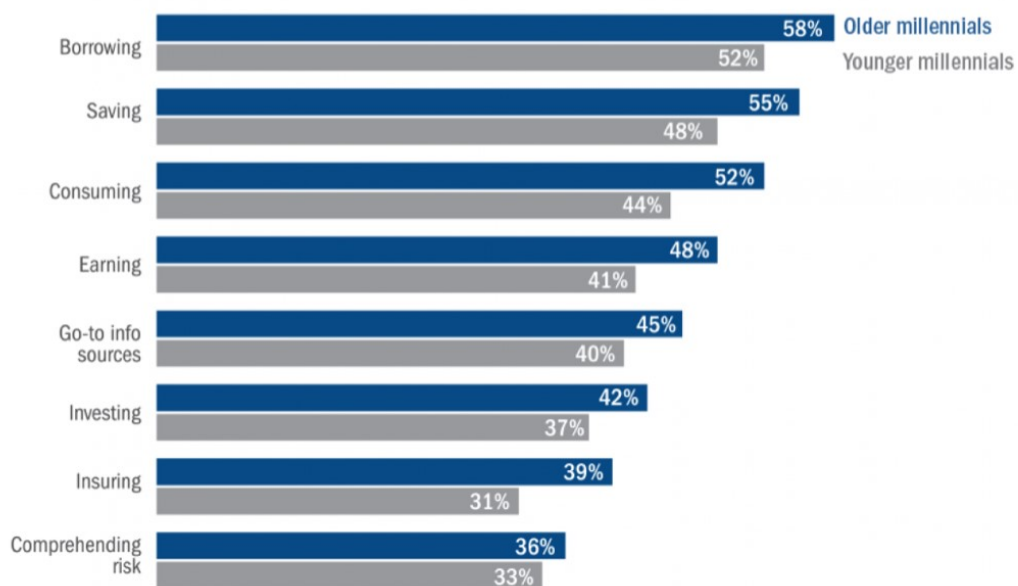
Tämän päivän nuoret ovat kasvaneet yhteiskunnassa, jossa tavaroiden hankinta on keskeistä. Nuoret viettävät paljon aikaa Internetissä, missä he saavat vaikutteita ympäri maailmaa ja suhtautuvat vanhempia sukupolvia myönteisemmin uusiin palveluihin ja tuotteisiin. (Wilska, 2005; Autio, 2006.) Kulutuksen avulla nuoret muovaavat ja ilmaisevat identiteettiään. (Warde, 1996; Autio & Paju, 2005.) Kun kuluttajan resurssit ovat rajalliset, joudutaan tekemään priorisointia ja mahdollisesti vaikeita valintoja. Nuoriin kohdistuneista kulutuspaineteista ollaan huolestuneita, sillä digitalisaatio on lisännyt nuoriin kohdistuvaa kohdennettua markkinointia. (Braunstein & Welch, 2002.) Lisäksi nuorten olisi hyvä ymmärtää kuinka maailmantalous voi vaikuttaa arkiseen taloudenpitoomme. Media on läsnä nuorten elämässä päivittäin, joten se on helppo ja luonteva kanava taloustiedon välittämiseen. (Raijas & Uusitalo, 2012; Borch & Sorebo, 2011.)

Digitalisaatio on muuttanut kuluttamista, ja muutokset maksamisen teknologiassa ovat vaikeuttaneet oman kulutuksen seurantaan (Suomen Pankki, 2018). TIAA-instituutin tekemän tutkimuksen mukaan (TIAA, 2018) taloudellisen lukutaidon puute koskee eniten Y-sukupolven nuoria. Kuviossa 1. havaitaan, P-Fin-indeksin (GFLEC- henkilökohtaisen rahoituksen indeksi) mukaisessa testissä, vakuutusosaamisen olevan heikoin osa-alue taloudellisessa lukutaidossa. Huonot vakuutus päätökset voivat jättää yksittäisen henkilön vakuuttamatta tietyille riskeille, tai ylivakuutetuksi toisille riskeille. Lisäksi on olemassa riski maksaa niin sanottua ylihintaa vakuutuksista. Y-sukupolvi, joka tunnetaan myös nimellä ”milleniaalit” ovat 35 prosenttia yhdysvaltalaisesta työväestöstä eli noin 56 miljoonaa ihmistä. Nuoret milleniaalit ovat iältään 18–27-vuotiaita ja vanhemmat milleniaalit 28–37 vuotiaita. Heidän talousosaamisessaan nähdään huomattava ero seuraavaan X-sukupolveen (yli 37-vuotiaat). Milleniaaleista vain 41 prosenttia vastasi taloudellisen lukutaidon kysymyksistä yli puolet oikein, kun taas vastaava luku oli X-sukupolvella 51 prosenttia. Taloudellisen lukutaidon vahvuuksia olivat lainan ottoon ja velan hoitoon liittyvät kysymykset kaiken ikäisillä vastaajilla. Borch:n ja Sorebon (2011) tutkimuksen mukaan

nuoret eivät tunnista todellisen vuosikoron käsitettä, eivätkä erota asuntolainan ja korttiluottojen korkoja toisistaan. Nuorten taidot digitaalisten palvelujen käytössä antavat kuitenkin nuorille kaikki mahdollisuudet tiedon löytämiseen ja oppimiseen.

Younger millennial financial literacy lags that of older millennials in every functional area.

% of P-Fin questions answered correctly

Kuvio 1. Milleniaalien taloudellinen osaamisen (TIAA, 2018).

P-Fin-indeksi mittaa taloudellista tietämystä ja ymmärrystä oman talouden hallinnassa ja se mittaa taloudellista lukutaitoa kahdeksalla osa-alueella: lainanotto/velan hallinta, säästäminen, kuluttaminen, ansainta, siirtyminen tietolähteisiin, sijoittaminen, vakuuttaminen ja riskien ymmärtäminen. (TIAA, 2018.)

Finanssialalle (OECD, 2017d) tulleiden innovaatioiden avulla on alalla tapahtunut suurta kehitystä, vaikka aluksi muutoksiin suhtauduttiin epäilevästi. Nämä innovaatiot ovat tapahtuneet uuden teknologiakehityksen avulla, jota kutsutaan nimellä "FinTech". FinTech:in avulla transaktiokustannuksia on pystytty alentamaan ja palveluketjua nopeuttamaan. Maailmanlaajuisesti FinTech-investoinnit ovat kasvaneet jyrkästi vuoden 2013 4,05 miljoonasta dollarista vuoden 2014 12,21 miljoonaan dollariin, mistä suurin osa on

pankkien kehitystä (GSMA, 2015). Laskujen maksaminen on tutkimusten mukaan yleisintä FinTech-toimintaa älypuhelimella. Toiseksi yleisimpänä pidetään rahan lähettämistä/vastaanottamista. Kolmanneksi eniten älypuhelimilla tehdään ostosten vertailua hintojen ja tuotteiden ominaisuuksien perusteella. FinTech-kehitystä perustellaan ajansäästöillä ja toiminnan nopeudella. Osalle kuluttajista helppous tuo kuitenkin vaikeuksia rahankäytön hallitsemiseen. Mobiilimaksamisen johdosta kuluttajan ei tarvitse edes avata lompakkoa pankki- tai luottokortin sieltä poistamiseksi, mikä lisää todennäköisyyttä osalle kuluttajista ylikuluttamiseen. Tutkitusti, paremman taloudellisen lukutaidon omaava hyötyy FinTech:istä muun muassa talouden seurannassa, mutta tulokset ovat päinvastaiset heikomman taloudellisen lukutaidon omaavilla henkilöillä. Heikon taloudellisen lukutaidon omaavan kuluttajan on vaikea arvioida vaihtoehtoja kasvaneiden tuotemäärien vuoksi, ja väärä valinta voi aiheuttaa suuret kustannukset (Braunstein & Welch, 2002). FinTech ja taloudellinen lukutaito nähdäänkin olevan parhaimmillaan toisiaan täydentävinä. FinTech:in käyttö yhdessä taloudellisen lukutaidon kanssa voi parantaa henkilökohtaisia taloudellisia päätöksiä. (TIAA, 2018.)

Rahoitustuotteiden ja -palveluiden digitalisointi vahvistaa tarvetta digitaalisen rahoitustaidon valmennukselle ja siitä on tullut tärkeä osa maailmanlaajuisista poliittista päätöksentekoa. OECD /INFE :n tekninen komitea ja OECD: talouskoulutuksesta vastaava komitea on hyväksynyt vuonna 2018 digitaalisuutta ja taloudellista lukutaitoa koskevan ohjeistuksen. Digitalisaatio vaikuttaa yksilöihin ja yrityksiin maailmanlaajuisesti ja esimerkiksi mobiilirahapalveluita on saatavilla jo 93 maassa ja kansainväliset rahansiirrot (IMT) kasvoivat 51,8 prosenttia vuonna 2015. Mobiiliraha mahdollistaa myös palvelut niille joilla ei ole muuta pankkiverkostoa hyödynnettävänä. Mobiiliraha on nyt hyödynnettävissä 85 prosentilla näistä maista. (GSMA, 2015.) Digitaaliset rahoituspalvelut (DFS) tarjoavat rajattomat mahdollisuudet integroida aiemmin taloudellisesti syrjäytyneitä köyhiä väestöryhmiä osaksi rahoitusjärjestelmää (OECD, 2017b). DFS voidaan määritellä rahoitustoimiksi, joissa käytetään digitalisoitua tekniikkaa mukaan lukien sähköinen raha, mobiilit rahoituspalvelut ja verkkopankkipalvelut (G20/OECD, 2018; OECD, 2017b). Digitali-

saatio tarjoaa kuluttajille uusia välineitä parempaan taloushallintaan, millä tuetaan kuluttajien ja yrittäjien taloudellista hyvinvointia. Uudet tavat käyttää rahoituspalveluita ovat kätevämpiä, nopeampia, turvallisempia ja yksilölliset tarpeet huomioon ottavampia. Henkilökohtainen taloushallinto on helpottunut innovatiivisten budjetointi-, säästö-, ja investointimobiilisovellusten ja verkkopalveluiden ansioista. Lisäksi digitaaliset kanavat voivat auttaa torjumaan kuluttajien ja yritysten kielteistä taloudellista käyttäytymistä. Vaikuttamalla taloudelliseen päätöksentekoon ja sitomalla heidät toimintaan, esimerkiksi automaattisten muistutusten avulla, voidaan samalla helpottaa kuluttajan päivittäisiä raha-asioita. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi automaattista kuukausittaista säästösummaa tililtä sijoituksiin tai lainan maksamista ajallaan. FinTech:in myönteisiä vaikutuksia on myös tuotteiden ja palveluiden hintojen aleneminen lisääntyneen kilpailun ansioista. (G20/OECD, 2018.)

Kääntöpuolena uudet tuotteet vaativat hyvää taloudellista lukutaitoa, jotta vältetään uusien tuotteiden väärinkäytöltä ja petosten uhriksi joutumiselta. Esimerkiksi kuluttajien epävarmuutta käytetään hyväksi myymällä turvallisuuden tunteeseen vetoavia tuotteita. Pelkona on myös uudentyyppinen syrjäytyminen tietyissä väestöryhmissä (mahdollisesti myös vanhusten ja pienituloisten keskuudessa). Jos yksityishenkilöt ovat huolissaan yksityisyyden ja turvallisuuden kaltaisista tekijöistä, saattavat he jättää käyttämättä kokonaan digitaalisia rahoituspalveluita, mikä johtaa menetettyihin mahdollisuuksiin ja digitaaliseen syrjäytymiseen. (OECD, 2017b.) Nämä merkittävät muutokset lisäävät tarvetta tehokkaaseen taloudelliseen koulutukseen ja taloudelliseen kuluttajasuojaan. Digitaalisten rahoituspalveluiden opetus lisää taloudellista lukutaitoa, luottamusta ja kokemusta.

Nuorten taloudelliseen toimintaan liittyvät valinnat vaikuttavat heidän oman taloutensa lisäksi myös muihin ihmisiin, ja yhteiskunnan instituutioihin. Heikosta talousosaamisesta koituu huomattavia kansantaloudellisia haasteita, esimerkiksi kansalaisten sosiaalisten ongelmien vuoksi. Hyvällä talousosaamisella on taas positiivinen vaikutus esimerkiksi pankki- ja vakuutusalan toimijoiden palvelutarjontaan. Mitä vahvempi osaaminen kulut-

tajilla on, sitä vaativampia asiakkaita palveluntarjoajilla on, mikä johtaa palveluiden kehittymiseen. (Raijas & Uusitalo, 2012; Braunstein & Welch, 2002.) Lisäksi kuluttajien aktiivisuus osakemarkkinoilla edistää rahoitustuotteiden ja -palveluiden markkinoille tuloa (Van Rooij, Lusardi & Alessei, 2011). Osaavat kuluttajat menestyvät oman taloutensa hoitajina, mutta luovat myös markkinoista entistä kilpailukykyisempiä ja tehokkaita. Uusklassisen taloustieteen mukaan asiantuntevat kuluttajat, jotka tekevät tietoisia valintoja, ovat välttämättömyys tehokkaille ja toimiville markkinoille. (Hilgert, Hogarth, & Beverly, 2003.) Tietoiset kuluttajat etsivät palveluita ja tuotteita omiin tarpeisiinsa, ja haastavat myös siten toimijat palveluntarjoajina (Braunstein & Welch, 2002).

Kuluttajien vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen digitaalisen ja taloudellisen lukutaidon vahvistamisen avulla on tärkeä osa kokonaisvaltaista lähestymistapaa kuluttajasuojaan. Koulutuksen järjestämisessä olisi harkittava yhteistyötä voittoa tavoittelemattomien järjestöjen, ja erityisesti niiden toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät heikossa asemassa olevien väestöryhmien kanssa, kuten velkaneuvontakeskus. Digitaalisten rahoituspalveluiden (DFS) pitäisi olla osa taloudellisen lukutaidon opetusta. Digitaaliset työkalut voivat täydentää ja tuoda lisäarvoa perinteisille rahoitusvalistustavoille ja ne ovat erityisen hyödyllisiä haavoittuvien ja vaikeasti saavutettavien kohderyhmien saavuttamiseksi. Käyttämällä digitaalisia välineitä parannetaan taloudellisen kasvatuksen saatavuutta ja kustannuksia. Lisäksi koulutuksen räätälöinti kohderyhmän mukaiseksi on joustavampaa ja edullisempaa, sekä mahdollistaa dynaamisesti ja graafisesti kohdenne-tumman valmennusmateriaalin tuottamisen esimerkiksi kuulo- tai näkövammaisille. (G20/OECD, 2018; OECD, 2017b.) Ottamalla huomioon eri taloudellisen lukutaidon vaihtelut väestöryhmissä, koulutusta voisi suunnata tietyille ryhmille, kuten koulutustaustan, iän ja sukupuolen mukaan (Van Rooij ja muut, 2011). Hilgert ja muut (2003) kertovat tutkimuksessaan kotitalouksien oppivan mieluiten medialähteistä ja informatiivisten videoiden kautta. Kotitaloudet, jotka saivat korkeat taloudellisen lukutaidon pisteet, puolestaan valitsivat Internetin todennäköisimmäksi tiedonlähteekseen. Nuoria (G20/OECD, 2018) voidaan tukea koulun opetussuunnitelman kautta, missä taloudellisen lukutaidon opetuksen tulisi sisältää digitaalisten rahoituspalveluiden koulutuksen osio. Edistämällä

DFS-toiminnan kattavien taloudellisen lukutaidon koulutusohjelmien arviointia, saadaan arvokasta tietoa koulutusohjelmista tulevaisuuden kehitystyötä varten.

2.2 Taloudellinen käyttäytyminen

Uusklassisen taloustieteen mukaan henkilöt tekevät valintoja maksimoidakseen saamansa hyödyn. Päätöksissään henkilö käyttää saatavilla olevaa tietoa ja pyrkii prosessoimaan tämän asianmukaisesti. Henkilöt kuitenkin rikkovat odotuksia yliarvioimalla tietojaan ja tekemällä valintoja ohimenevien tunteiden vaikuttamana. (DellaVigna, 2009.) Yksinään taloudellinen tietämys ei riitä rationaalisten valintojen tekoon. Käyttäytymisen taloustiede tunnustaa erilaisten toimintamallien kuten viivyttelyn, valinnan ylikuormituksen, riskin kaihtamisen, itsehillinnän ongelmien ja sosiaalisten mieltymysten vaikuttavuuden kotitalouksien päätöksentekoon. Käyttäytymistaloustiede tarjoaakin puitteet taloudelliselle käyttäytymiselle, joka ei vaikuta johdonmukaiselta tai on irrationaalista. (Hilgert ja muut, 2003; Agnew ja muut, 2007; DellaVigna, 2009.) Asiasta on tehty monta tutkimusta ja muun muassa professori Richard Thaler on todennut kaikista inhimillisistä ominaisuuksista tunteiden vaikuttavan eniten taloudelliseen käyttäytymiseen. Thaler on saanut käyttäytymistaloustieteen tutkijana talouden Nobel-palkinnon syksyllä 2017. Lisäksi Sendhil Mullinathan ja Eldar Sharif toteavat pienituloisuudella olevan yhteydessä heikentyneeseen päätöksentekokykyyn ja kuluttamisen valintoihin käyttäytymistaloustieteen tutkimuksessaan. (Suomen Pankki, 2018.) Jossain tapauksissa kokemus parantaa valintoja, mutta toisinaan kokemus voi myös pahentaa harhaa omista kyvyistä. Monissa tilanteissa, kuten asunnon ostossa, palaute on kuitenkin harvinaista. (DellaVigna, 2009.)

Taloudellista (Maunu & Tenhunen, 2010) käyttäytymistä on pyritty selittämään psykologisen taloustieteen avulla. Psykologinen taloustiede (behavioraalinen taloustiede) on taloustieteen haara, joka huomioi rationaalisen ajattelun lisäksi tunteet, taidot, vaistot sekä muut psykologiset ominaisuudet. Tiedon tarjoaminen ei yksin riitä saamaan muutosta aikaan nuorten talouslukutaidon kehittämisessä. On tutkittu (Peura-Kapanen,

2012), että heikko talousosaaminen pohjautuu enemmän psykologiaan kuin tietämykseen. Käyttäytymisen taloustieteellä onkin pyritty selittämään ilmiöitä, miksi kuluttajat toimivat epärationaalisesti, vaikka heillä on katsottu olevan riittävästi tietoa rationaalisten päätösten tekemiseksi.

Mentaalikirjanpito (*mental accounting*) luetaan käyttäytymisen taloustieteeseen. Se ymmärretään sarjana kognitiivisia toimenpiteitä taloudellisia päätöksiä tehdessä. Talouden hallinta onkin tietojen ja taitojen soveltamista käytäntöön arkisen päässä laskun ja suunnittelun avulla. (Thaler, 1999.) Taloudellista osaamista voidaan lähestyä myös Amartya Senin (1993) toimintakykyteorian (*capability theory*) kautta. Teoria tarkastelee ihmisten kykyä hyödyntää käytettävissä olevia resursseja. Sherradenin (2010) mukaan taloudelliseen kykyyn liittyy sekä kyky että mahdollisuus toimia. Toimintakyky pitää sisällään taidot, itseluottamuksen ja motivaation toimia. Mandell'in ja Schmid Klein'in (2009) mukaan opiskelijat oppivat taloudellisen lukutaidon opetuksesta, kun heillä on aito motivaatio ja kiinnostus asiaa kohtaan. Raijaksen ja Uusitalon (2012) mukaan mahdollisuudet toimia tulevat taas ulkoisilta toimijoilta, ja niitä voidaan edesauttaa politiikan ja lakien avulla. Kyvykkyys riippuu siis myös saatavilla olevista vaihtoehdoista. Kyvykkyyttä voidaan mitata sillä, kuinka kuluttaja hyödyntää käsillä olevien resursseja oman hyvinvointinsa edistämiseksi.

Shim, Xiao, Barber ja Lyons (2009) totesivat tutkimuksessaan suurimmalla osalla nuorista olevan käytössään luottokortti, jota hyödynnetään tuotteiden ja palvelujen lisäksi myös koulujen lukukausimaksujen maksamiseen Yhdysvalloissa. Nuorten alhaisen taloudellisen lukutaidon vuoksi ollaan huolestuneita nuorten luottokorttien väärinkäytöstä. Shim'in ja muiden (2009) mukaan vanhempien odotukset, yhteiskunnan subjektiiviset normit sekä nuorten oma tulkinta vanhempien taloudellisen käyttäytymisen valvonnasta vaikuttavat nuorten taloudelliseen käyttäytymiseen. Suunnitelmalliseen taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat siis asenteet, vanhempien odotukset ja oma vapaaehtoinen käyttäytyminen. Lisäksi taloudellisten olosuhteiden on nähty vaikuttavan nuorten psyko-

logiseen hyvinvointiin, heidän terveydentilaansa, akateemiseen suorituskyykyyn sekä ihmissuhteisiin, perhesuhteisiin, ja menestykseen aikuisena. Näin ollen taloudelliset vaikeudet, kuten tulojen vähentyminen ja epävakaa työllisyys, voivat johtaa masennukseen ja huonoihin ihmissuhteisiin. Tästä näkökulmasta taloudellisen lukutaidon pitäisi edistää myös taloudellista hyvinvointia.

Psykologisen taloustieteen kirjallisuudessa on esitetty näkökulmia taloudelliseen varautumiseen eläkepäiviä varten. Eläkeikään mennessä saavutettavan varallisuuden riittävydestä ollaan oltu huolissaan erityisesti niissä maissa, missä ei ole yleistä eläkejärjestelmää kuten Suomessa. Suomessa aihe on noussut esiin osana taloudellista lukutaitoa. (Peura-Kapanen, 2012.) Syitä alhaiseen eläkesäästämiseen on Maunun ja Tenhusen (2010) mukaan löydetty lyhyen ja pitkän aikavälin diskonttauksen erolla, mikä selittyy osittain itsekontrollin puutteella. Yksityisen eläkesäästämisen merkitys kasvaa tilanteissa, joissa tulojen tippuminen tapahtuu jostain yllättävästä syystä kuten sairastuminen, alentuneet työtulot tai yllättävät menot. Tällöin tulevat eläkesäästöt saattavat jäädä odotettua pienemmiksi ja tulojen riittävyys saattaa vaikeutua nykyhetkessä. (Maunu & Tenhunen, 2010.)

Jappellin ja Padulan (2013) mukaan taloudellisella lukutaidolla on vaikutusta säästö- ja sijoituskohdepäätöksiin. Yksityisten eläkesäästöjen vähyyys saattaa johtua nykyhetken painottuvista preferensseistä, epärationaaliseksi luokiteltavan kärsimättömyyden vuoksi, tai virheellisen käsityksen vuoksi tulevaisuuden painoarvosta. Kysyttäessä kuluttaja voi olla halukas tekemään suunnitelmia 20 vuoden päähän, mutta toteutushetkellä siirtää päätöstä aina seuraavaan päivään. Lopputuloksena voidaan huomata eläkevarojen olevan vähemmän kuin aikaisemmin oli suunniteltu. Tätä kutsutaan epäjohtonmukaiseksi käytökseksi. Shimin ja muiden (2009) mukaan taloudellisella itsekurilla on erityinen merkitys, jolla on vahva yhteys budjetointiin ja kykyyn pysyä suunnitelmassa. Della Vignan (2009) tutkimuksen mukaan kuluttajilla saattaa olla epärealistinen kuva tulevaisuuden palkkioista, kulutuksen tasosta ja ostovoimasta. Tämä johtaa Laibsonin (1997) mukaan

kuluttajien liian vähäiseen säästämiseen, ilmiöön, jota kutsutaan myös nimellä kvasihyperbolinen diskonttaus. Gul ja Pesendorfer (2001) selittävät tätä epäjohtonmukaisuutta valintamahdollisuuksien ylikuormituksen avulla. Mikäli kuluttaja pystyy vastustamaan houkutusta, on kyseessä rationaalinen malli, ja toisinpäin kyseessä on itsekontrollin puute -ongelma. Taloudellista päätöksentekoa on tutkittu myös neurotaloustieteen avulla. McLure, Laibson, Loewenstein ja Cohen (2004) tutkivat eri aivo-osien aktivoitumista lyhyen ja pitkän aikavälin päätösten teon seurauksena. Lusardin ja Mitchellin (2007) ja Shim:in ja muiden (2009) mukaan suunnittelukäyttäytyminen selittää varallisuuseroja eläkkeelle siirryttäessä. Taloudellisella lukutaidolla nähdään olevan vaikutus suunnitelmallisuuteen. Tutkimuksen (Van Rooij ja muut, 2011) mukaan heikon taloudellisen lukutaidon omaavat suunnittelevat varallisuuden kasvattamista ja eläkkeelle jäämistä muita vähemmän. Vain 18 prosenttia tutkimukseen osallistuneista oli tehnyt itselleen eläkesäästösuunnitelman, ja peräti 28 prosenttia vastaajista eivät olleet ajatelleet eläkkeelle siirtymistä ollenkaan. Suunnittelun ja kotitalouksien varallisuuden välistä suhdetta voidaan kutsua bimodaaliseksi, jolloin vähäinenkin säästämisen suunnittelu johtaa korkeampaan varallisuuteen.

O`Donoghuen ja Rabin (2001) mukaan itsekontrolliongelmaan suhtautuminen vaikuttaa lopputulokseen naiiviuden näkökulmasta. Naiivit henkilöt eivät uskoneet heillä olevan ollenkaan itsekontrolliongelmaa ja yhdistettynä säästämisspätöksen lykkäämiseen lopputuloksena on säästämättä jättäminen kokonaan. Naiivi suhtautuminen itsekontrolliongelmaan voidaan tulkita myös ylioptimismiksi. Epälikvidejä sijoitustuotteita ei voida kuitenkaan yksistään pitää epärationalisena valintana itsekontrolliongelmistä kärsiville, vaan päinvastoin. Ashrafin, Karlanin ja Yinin (2006) tutkimuksen mukaan juuri tämä epälikvidi ominaisuus sai Filippiiniläiset sijoittamaan säästötilille varojaan. Tunnistaessaan itsessään hyperbolisia mieltymyksiä, kuluttaja arvostaa sijoitusta säästöjen pysyvyyden vuoksi. Voidaan pitää rationaalisena valintana päätöstä sijoittaa epälikvidiin sijoituskohteeseen, tai aloittaa säästäminen sijoitukseen, jonka nostoon liittyy rajoituksia, mikäli tunnistaa omassa käytöksessään itsekontrollin puutteita. Maunun ja Tenhusen (2010) mukaan nämä säästämisen mallit ovat Suomessakin hyvin käytettyjä. Mikäli henkilö ei

kuitenkaan myönnä tai tunnista omaa itsekontrolliongelmansa, on valtion säätelemä eläkejärjestelmä kuluttajan edun mukainen. On kaikkien edun mukaista, että eläkkeelle siirtyessä kuluttaja pystyy hankkimaan itselleen perustarpeet elämiseen, kuten asunnon ja ruokaa.

Vastuullisuus ,Suomen Pankin (2018) mukaan, on taloudellisessa käyttäytymisessä olennaista, jotta ymmärretään taloudellisten päätösten seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Oman elämäntilanteeseen sopeutettujen valintojen teko vaatii tietoa ja vastuullisuutta. Taloudellista käyttäytymistä pitää osata myös sopeuttaa elämän muutostilanteissa, kuten perheen perustaminen, avioero ja eläköityminen.

2.3 Taloudelliset asenteet

Perryn ja Morrisin (2005) ja Jappellin ja Padulan (2013) mukaan taloudellisella lukutaidolla ja taloudellisella käyttäytymisellä on yhteys. Oleellisinta heidän mukaansa on kuitenkin käsitys omista vaikutusmahdollisuuksista. Jos henkilö uskoo vain sattumaan, taloudellisella tiedolla ei ole suurta vaikutusta taloudelliseen käyttäytymiseen. (Maunu & Tenhunen, 2010.) Meierin ja Sprengerin (2013) tutkimuksen mukaan taloudellisen lukutaidon hankkimiseen vaikuttaa kuluttajan kiinnostus sekä intressit hankkia tietoa. Osa kuluttajista ei ole kiinnostunut hankkimaan taloudellista tietoa, vaikka tiedostaisi sen hyödyt omalle hyvinvoinnille. Taloudellisen tiedon hankkimista voidaan pitää sijoituksena, joka aiheuttaa kustannuksia nykyhetkessä, mutta tuottaa tulevaisuudessa. Kuitenkaan tämä ei ole houkuttelevaa esimerkiksi kärsimättömälle henkilölle, joka on yksi kriittinen väestöryhmä. Poliittisten päättäjien tulisi ottaa huomioon koulutusten järjestämisessä kuluttajia motivoivat ja hyötyjä korostavat viestit koulutuksen sisällöstä, jotta koulutus tavoittaisi mahdollisimman laajasti väestön.

Agnewin ja muiden (2007) mukaan alhaisen taloudellisen lukutaidon omaavilla on myös heikko luottamus taloudellisiin toimijoihin kuten rahalaitoksiin, minkä vuoksi jättäyty-

tään tai keskeytetään eläkesäästäminen. Kuluttajat eivät välttämättä käsittele rationaalisesti saamaansa tietoa, vaan antavat sanamuodon tai tunteiden vaikuttaa päätöksenteoonsa. Maunun ja Tenhusen (2010) mukaan yksi keino ohjata kuluttajia kohti rationaalisempia päätöksiä on pehmeän paternalismin avulla, ilman pakkoa. Vaikka Suomessa kuluttajat eivät pysty vaikuttamaan eläkesäästöjen sijoituspäätöksiin, kertyy kuitenkin jokaisella työssäkäyvälle lakisääteinen eläke, ja tämän lisäksi omalle vapaaehtoiselle säästämisen suunnitelmille jää kuitenkin mahdollisuus.

Shim:in ja muiden (2009) mukaan nuorten identiteetti kehittyy uskomusten, arvojen, kiinnostusten kohteiden, kykyjen, ja tavoitteiden vaikutuksesta. Rahalliset varat ja taloudelliset tottumukset, -vaatimukset ja -asenteet vaikuttavat siihen, minkälaiseksi suhtautuminen itseensä ja talouteen muodostuu. Itseään toteuttavat arvot liittyvät utilitaristiseen, saavutuskeskeiseen ajatteluun, jonka vastakohtana on ulkoinen tai sosiaalinen itsekokeskeisyys. Tutkimuksen mukaan koulutus vaikuttaa taloudelliseen tietämykseen, mikä johtaa positiivisempiin aikomuksiin ja asenteisiin. Vanhempien vahva vaikutus nuoriin näkyy myös asenteiden siirtymisessä nuorille. Keskustelut nuorten kanssa rahankäytöstä näyttää vaikuttavan erittäin vahvasti nuorten asenteisiin ja vastuuntuntoon rahankäytössä. Mikäli budjetin rajoissa pysyminen, luottokorttisaldon maksaminen kokonaisuudessaan kuukauden aikana, ja rahan säästäminen olivat nuorten käytöksessä vanhemmille tärkeitä, lapset näyttivät omaksuvan nämä asenteet taloudesta. Tästä voidaan päätellä vanhempien arvojen ja pyrkimysten ennustavan myös nuorten taloudellisia taitoja.

Tutkitusti (Jappelli & Padula, 2013) taloudellinen lukutaito ja varallisuus korreloivat läpi elämän. Taloudelliseen lukutaidon oppiminen vaatii kuitenkin kuluttajalta panostusta ajallisesti ja rahallisesti, joten siihen sijoittaminen on kuluttajan oma valinta. Kuluttajat valitsevat siis itse kuinka paljon investoivat osaamiseensa.

2.4 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Taloudellinen lukutaidottomuus on keskittynyt tiettyihin väestöryhmiin. Tutkimuksissa (Sherraden, 2010; Guiso & Jappelli, 2008; Lusardi & Mitchell, 2007) on noussut esiin, että erityisesti nuoret, naiset, alhaisen tulotason, sekä alhaisen koulutustason omaavat kulluttajat kuuluvat riskiryhmään taloudellisessa lukutaidottomuudessa. Lisäksi vanhempien alhaisella koulutustaustalla nähdään olevan vaikutusta nuorten taloudelliseen lukutaitoon. Hilgertin ja muiden (2003) ja Lusardin ja Mitchellin (2007) mukaan afrikanamerikkalaisilla sekä latinalaisamerikkalaisilla oli keskimäärin alhaisemmat taloudellisen lukutaidon pisteet. Finken, Howen ja Hustonin (2011) tutkimuksen mukaan puolestaan asunnonomistajalla, naimisissa olevilla ja osakkeen omistajilla näytti olevan muita paremmat taloudellisen lukutaidon pisteet.

Taloudellisen lukutaidon vaikutusta käyttäytymiseen ja asenteisiin on tutkittu 2000-luvulla vakuuttavin tuloksin monestakin eri näkökulmasta. Lusardi ja Mitchell (2007) toteivat tutkimustuloksissaan taloudellisella suunnittelulla olevan merkittävä positiivinen vaikutus eläkesäästämiseen ja varallisuuden kertymiseen. Van Rooij ja muut (2011) ja Christelis, Jappelli, ja Padula (2010) sekä Guiso ja Jappelli (2008) saivat tutkimustuloksissaan vahvistusta sille, että taloudellisella lukutaidolla on positiivinen yhteys osakesijoittamiseen. Christelisin ja muiden (2010) ja Jappellin ja Padulan (2013) mukaan yksilön kognitiiviset kyvyt (matemaattiset- ja sanalliset taidot sekä muisti) yhdessä taloudellisen tiedon kanssa vaikuttavat osallistumiseen sijoitusmarkkinoilla. Kognitiiviset kyvyt auttavat ymmärtämään sijoittamiseen kuuluvia kustannuksia ja riskiä. Hyvät kognitiiviset kyvyt lisäävät osallisuutta osakemarkkinoilla. Lisäksi yhteys sosiaaliseen oppimiseen yhdessä kognitiivisien taitojen kanssa nähdään toisiaan täydentävinä tehostajina. Van Rooijin ja muiden (2011) mukaan taas taloudellisella lukutaidolla on suora vaikutus osallistumiseen osakemarkkinoille. Jappellin ja Padulan (2013) mukaan erityisesti matemaattisilla kyvyillä on elinkaaren alussa suuri painoarvo taloudellisessa lukutaidossa. Guison ja Jappellin (2008) mukaan taloudellinen lukutaito vaikuttaa portfolion hajauttamiseen ja monipuolisuuteen. Taloudellisen lukutaidon pisteet korreloivat portfolion monipuolisu-

den kanssa. Alhaisen taloudellisen lukutaidon omaavat kuluttajat eivät hajauta sijoitukseen, vaan suosivat kapeasti yhden toimialan ja/tai maan yrityksiä. Lisäksi tuloksista huomattiin, että osa sijoitti yksipuolisesti omaan liiketoimintaansa saamatta niille riittävää tuottoa suhteessa riskiin.

Talouden lukutaidottomuudella Lusardi ja Tufano (2009) sekä Disney ja Gathergood (2011) totesivat olevan vaikutus ylivelkaantumiseen. Lusardin ja Tuffanon (2009) mukaan alhainen velanlukutaito korreloi itseaiheutetun ylivelkaantumisen kanssa ja aiheuttaa suurimman osan luottokorttimaksuista. Velanlukutaito määritellään kyvyksi tehdä yksinkertaisia päätöksiä ja soveltaa tietoa velkaan. Velanlukutaitoon liittyviä ongelmia on havaittu erityisesti naisilla, iäkkäillä ihmisillä, pienituloisilla, eronneilla ja asumuserossa asuvilla. Alhaisella velanlukutaidolla nähdään olevan yhteys alhaiseen taloudelliseen lukutaitoon. Finken ja muiden (2011) mukaan taloudellisen lukutaidon osaamisen taso on yhdistettävissä taloudellisten päätösten tasoon. Korkeammat taloudelliset pisteet ennustavat parempaa luoton hoitoa sekä sijoitusten monipuolisuutta.

Haasteeksi taloudellisen lukutaidon kasvattamiselle tulee keinot parantaa sitä. Pystytäänkö opetuksella parantamaan maiden taloudellisen lukutaidon tasoa? Minkälaista opetuksen pitäisi olla ja onko kaikilla ihmisillä motivaatio oppia? Dymski (2011) nosti Yhdysvalloissa tekemässään tutkimuksessa esiin huolen poliittisten toimenpiteiden kehityksen suhteessa taloudellisen lukutaidon opetukseen. Jos valtion poliittinen vastuu vähenee koulutuksen turvin liberaaleilla rahoitusmarkkinoilla, ei taloudellisen lukutaidon opetus riitä yksinään turvaamaan yksilöiden taloudellista päätöksentekoa. Kalmin mukaan (2013) taloudellisen lukutaidon tason kasvamisen ei pitäisi siis vähentää rahoitusmarkkinoiden sääntelyä. Sääntelyn avulla saadaan poistettua tiettyjä ongelmakohtia, mutta se ei poista koulutuksen tärkeyttä kuluttajan päätöksen teon tukena. Esimerkiksi kuluttajalle puolueeton neuvonta voisi yksin tulla kalliiksi ilman sääntelyä. Tämä taloudellisen lukutaidon ja sääntelyn komplementaarinen suhde nostettiin esiin Crisis inquiry Commission (2011) artikkelissa, missä finanssikriisin syiksi todettiin sääntelyn puuttumisen ja yksiköiden taloudellisen osaamisen puute. Artikkelissa todettiin sekä

Yhdysvaltain, että Euroopan poliittisen tulkinnan suunnan olevan menossa tähän suuntaan, että tarvitaan sääntelyä sekä taloudellista koulutusta kuluttajien turvaamiseksi.

Amerikkalaisten tutkimusten mukaan eläkeikään varautuminen on liian vähäistä (Maunu & Tenhunen, 2010.) Skinnerin (2007) tutkimuksen mukaan näiden henkilöiden osuus oli 43 prosenttia eläkkeelle jäävistä. Bernheimin (1998) mukaan heikoimmin eläkkeeseen valmistautuneista kaksi kolmasosaa uskoo elintasonsa olevan sama tai korkeampi eläkkeelle jäädessään. Eläketurva on nykyään entistä riippuvaisempi omista säästöistä, ja tämä tutkimus paljastaa, että suurimmalla osalla amerikkalaisista ei ole riittävää taloudellista lukutaitoa ymmärtääkseen taloudellisia riskejä. Lusardi ja Mitchell (2014) tutkimuksessaan nostivat esiin yhdysvaltalaisen työssäkäyvien vaikeudet tehdä itsenäisiä eläkesäästösuunnitelmia valitsemalla monimutkaisia sijoitustuotteita ilman riittävää taloudellista osaamista. Se, kuinka kotitaloudet suoriutuvat taloudellisista päätöksistään, katsottiin riippuvan valinnoista sijoittaa pääomamarkkinoille, kulutus päätöksistä, sekä siitä kuinka paljon ne investoivat rahoitustietoon. Kriittikinä eläkesäästämiseksi Skinner (2007) nostaa esiin tulevaisuuden ennustamisen mahdottomuuden. Hyvätkin säästöt saattaa menettää yllättävän elämäntapahtuman, kuten sairastumisen, avioeron tai osakemarkkinoiden kaatumisen johdosta. Lisäksi jokaiselle riittävä eläkkeelle varautuminen on suhteellista. Kuluttamista voidaan vähentää myös eläkkeelle siirryttäessä. Uhkana voi olla myös liiallinen säästäminen, jolloin elämästä ei ehditä nauttia ennen kuolemaa. Skinner (2007) nostaa esiin myös eläke- ja sosiaaliturvan epävarmuuden tulevaisuudessa. Hän toteaaakin, että paras turva eläkepäiville on vahva ja oikeudenmukainen makrotalous, johon sisältyy maltilliset terveysmenot ja tasapainoinen sosiaaliturva.

Taloudellisen lukutaidon opettamiseen on suhtauduttu myös kriittisesti. Willis (2008) totesi ettei taloudellisella lukutaidon koulutuksella ole vaikutusta taloudelliseen lukutaitoon tai taloudelliseen käyttäytymiseen. Myöhemmin Willis (2011) kannattaa taloudellisen lukutaidon ja käyttäytymisen tueksi valtion tarjoamaa neuvontapalvelua sekä sääntelyn tiukentamista talousvaikeuksiin joutuneille. Hänen mukaansa nopeasti muuttuva

rahoitusmarkkina, kuluttajien nykyhetken osaamisen tason ja tarvittavan osaamisen välinen kuilu, sekä koulutuksen vähäiset resurssit, tekevät kuluttajien itsenäisestä toiminnasta rajoittunutta. Lisäksi Willis (2011) kritisoi taloudellisen lukutaidon koulutusta, joka hänen mielestään lisää osaamattomissa kuluttajissa itseluottamusta, mikä johtaa entistä vahingollisimpiin toimenpiteisiin. Asiantuntijan apua hän puolustaa kuluttajien stressin vähentämisellä ja järjestelmän edullisuudella verrattuna taloudellisen koulutuksen järjestämiseen. Mandell ja Schmid Klein (2009) totesivat tutkimuksessaan ettei vapaaehtoisesti talouslukutaidon kurssin valinneiden oppilaiden oppimistulokset eronneet muiden kurssia käymättömien taidoista. Lisäksi vaikutukset taloudelliseen käyttäytymiseen nähtiin heikkoina. Kurssille osallistuneet eivät olleet säästeliäämpiä tai osoittaneet parempaa taloudellista käyttäytymistä kuin ei kurssille osallistuneet. Tosin kyseisessä tutkimuksessa tutkimushaasteina ovat olleet valikoituminen ja subjektiivisten mittareiden käyttäminen tulkinnassa. Lisäksi tutkimukseen osallistuneiden ikä oli 18–23, jolloin henkilökohtainen taloudellinen käyttäytyminen ei vielä muistuta aikuisen taloudellista käyttäytymismallia, ja näin kurssilla opitut asiat eivät ole päässeet vielä täytäntöön. Taloudellisen lukutaidon oppimistuloksiin Meier ja Sprenger (2013) totesivat vaikuttavan henkilöiden aikapreferenssit. He pitivät koulutuksen tarjoamista epäaitona vaikuttaa taloudelliseen lukutaitoon, valikoitumisen aikapreferenssien vuoksi. On elämäntilanteita ja aikoja, jolloin kuluttaja on vastaanottavaisempi tarjotulle tiedolle. Kuluttajille tulisikin tarjota elämän käännekohdissa kohdistettua talousopetusta (Suomen Pankki 2018).

Aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista Kalmi ja Ruuskanen (2016) toteavat kriittisen kirjallisuuden nostavan esiin sellaisia näkökulmia, mitä positiivisemmin suhtautuva kirjallisuus ei. Lisäksi taloudellisen lukutaidon käsitteissä ei juurikaan oteta huomioon kontekstia, esimerkiksi amerikkalaisissa tutkimuksissa tarkoitetaan sijoitustuotteilla paljon monimutkaisempia rahoitustuotteita verrattuna suomalaisiin sijoitustuotteisiin. Lisäksi opetukseen liittyvässä kritiikissä tulisi ottaa huomioon opetuksen sisältö.

Lusardin ja Mitchellin (2014) saamista tutkimustuloksista voidaan huomata alhaisen koulutustason vaikuttavan erityisesti laskutoimituksia vaatineiden kysymysten tuloksiin. Samanlaisiin tuloksiin ovat päässeet Agnew ja muut (2007) ja Bernheim (1998) sekä Disney ja Gathergood (2011), joiden tutkimustuloksissa huomattiin alhaisen koulutuksen saaneilla ja alhaisen tulotason omaavilla olevan vaikeuksia suoriutua perustason taloudellisista laskelmista. Kuluttajien käsitys koroista näyttää olevan suurin haaste (Collins, 2012; Disney & Gathergood, 2011). Courchanen, Gailyen ja Zorn:n (2008) tutkimuksen mukaan kuluttajien itsearviot omasta luottokyvyykkydestä eroavat täysin pankkien tekemästä pisteytyksestä, minkä osasyynä on taloudellisen lukutaidon puute. Vääristynyt oma-arvio voi johtaa lisäkustannuksiin kuluttajille. Kuluttajat, jotka uskovat heidän luottokelpoisuutensa olevan huono, voivat päätyä maksamaan liian suurta korkoa. Kuluttajien tulisi tietää, mitkä tekijät vaikuttavat pankin tekemään pisteytykseen. Guison ja Jappellin (2008) mukaan kuluttajat puolestaan helposti yliarvioivat oman sijoitusosaamisensa. Itsearviot omasta taloudellisesta lukutaidosta eivät korreloi testatun taloudellisen lukutaidon kanssa. EU:n rahoitusinstrumenttimarkkinadirektiivin (MIFID) mukaan kuluttajan tulee arvioida omaa sijoitusosaamistaan. Itsearvioinnit perustuvat usein virheellisesti optimismiin, itseluottamukseen ja ylivarmuuteen. Standardoidun kyselylomakkeen käyttämisellä arvioinneissa vältyttäisiin liialliselta optimismilta, ja kuluttaja saisi riittävän tuen osaamisensa tueksi.

Collins (2012) tutki Yhdysvalloissa pienituloisten tuettuun asunto-ohjelmaan osallistuvien kuluttajien taloudellista lukutaitoa. Perheiden rahan käyttöä seurattiin 12 kuukauden ajan ja tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan 127 tuettua aikuista. Tutkimukseen osallistuville annettiin taloudellisen lukutaidon opetusta ja heidän tuloksiaan verrattiin kontrolliryhmään, joka sai taloudellisen lukutaidon valmennuksen vasta tutkimuksen jälkeen. Tutkimukseen osallistuneiden keski-ikä oli 39 vuotta ja he olivat olleet tukiohjelmassa mukana 3,6–3,7 vuotta. Tutkimuksessa taloudellista osaamista mitattiin kyselyllä, jossa oli kysymyksiä itsearvioidusti henkilökohtaisesta rahoituksesta, säästämisestä ja rahoitussuunnittelusta, sekä yleisesti koroista, luottoluokituksesta, varainhoidosta, investoinneista ja luottotiedoista. Tuloksissa oman taloudellisen osaamisen tasoksi vastaajat

arvioivat keskiarvollisesti 1,79 asteikolla 0–4. Tässä tutkimuksessa, kuten myös Khwaja ja muut (2006) tutkimuksessa, kysymystä tupakoinnista käytettiin indikaattorina henkilön impulsiivisesta käyttäytymisestä ja itsehillinnän puutteesta oman varallisuudenhoidon suhteen. Tuloksista huomattiin, että taloudellisella koulutuksella oli vaikutusta osallistujien taloudelliseen käyttäytymiseen. Osa tutkimukseen osallistuneista lisäsi luotonottoa tutkimuksen aikana. Koulutuksen uskotaan lisänneen tietoisuutta luotonannon mahdollisuuksista, sekä tietoa etsinnästä ja hallinnasta. Tutkimukseen osallistuneiden itseilmoittamien toimintatapojen muutokset osoittivat parannuksia rahoitussuunnittelussa, kuten kustannusten ennakoinnissa, budjetoinnissa ja laskujen maksamisessa. Tutkimuksen aikana havaittiin luottokorttien määrän lisääntyneen tutkimukseen osallistujilla, mutta takaisinmaksun kanssa ei nähty ongelmia. Tulokset osoittavat osallistujien maksukäyttämisen parantuneen vaikka luototusaste kasvoi. Muutokset taloudellisessa käyttäytymisessä olivat kuitenkin suhteellisen pieniä, koska vähävaraisilla taloudellisten muutosten mahdollisuus on myös vähäinen. Voidaan kuitenkin todeta taloussuunnittelulla ja oikea-aikaisella laskun maksulla olevan suurimmat vaikutukset vähävaraisten talouteen. Nämä tulokset viittaavat pitkän aikavälin suunnitelmallisuuteen, mitä vaaditaan arjesta selviytymiseen tulojen ollessa pienet. (Collins, 2012.)

Viimeisimpien tutkimusten mukaan taloudellisen lukutaidon opetuksella nähdään olevan vaikutusta oppimistuloksiin. Kalmin ja Rahkon (2019) Suomessa 640 lukiolaiselle 41 lukiolle tekemän tutkimuksen tulosten perusteella pelillisten opetusmuotojen nähdään vaikuttavan positiivisesti oppimistuloksiin. Tulokset saatiin mittaamalla kolmen erilaisen peliin perustuvan interventioon osallistuneiden opiskelijoiden oppimistuloksia vertailemalla kontrolliryhmän tuloksiin. Tutkimuksen tuloksissa havaittiin pelilliseen opetukseen osallistuneiden oppilaiden saavuttaneen parempia oppimistuloksia vertailuryhmään verrattuna. Lisäksi parempia oppimistuloksia saivat miesopiskelijat, korkeamman keskiarvon omaavat opiskelijat ja ne nuoret, jotka keskustelevat talousasioistaan kotona. Tutkimuksessa interventiot painottuivat eri aihealueisiin kuten henkilökohtaiseen rahoitukseen, makrotalouteen tai yrittämiseen. Näillä painotuksilla ei näkynyt olevan merkitystä

oppimistuloksissa. Sen sijaan, kuten Collinsin ja Odders-Whitebin (2015) saamissa tuloksissa, useampaan erilaiseen interventioon osallistumisella nähtiin olevan oppimistuloksia parantava vaikutus. Kalmin ja Rahkon (2019) tekemällä tutkimuksella saatiin vahvistusta taloudellisen lukutaidon opetuksen vaikutuksista taloudellisen lukutaitoon, vaikka vaikutukset käyttäytymiseen nähtiinkin heikkoina. Peliin perustuvan lähestymistavan avulla nuorten kiinnostus talouslukutaitoa kohtaan kasvoi. Lisäksi tulokset osoittavat perillisten interventioiden parantavan taloustieteen oppimistuloksia suhteessa lukioissa tarjottaviin perinteisiin opetusmenetelmiin.

Aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa on todettu taloudellisen lukutaidon opettamisessa kaksi haastetta: vaikuttaako taloudellisen lukutaidon opettaminen taloudelliseen tietoon tai taloudelliseen käyttäytymiseen. Ensimmäisestä väitteeseen on saatu puoltavia tuloksia, joita esitelty aikaisemmin. Jälkimmäiseen väitteeseen puoltavia tuloksia on saatu vasta äskettäin Keiserin ja Menkhoffin (2017) tekemästä tutkimuksesta, kuinka taloudellisella koulutuksella on vahva vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen. Myös Disneyn ja Gathergoodin (2011) tutkimuksessa todettiin taloudellisen lukutaidon vaikuttavan kuluttajien kulutusluottomääriin. Heikomman taloudellisen lukutaidon omaavat kuluttajat ottivat suhteettoman korkeita kulutusluottoja maksukykyynsä nähden. Tämä puolestaan johtuu muun muassa velkojen kustannusten aliarvioimisesta.

OEDC on ollut tukemassa valtioita talouden lukutaidon edistämässä. Se on kannustanut aktiivisesti valtioita luomaan kansallisen taloudellisen lukutaidon strategian. Meierin ja Sprengerin (2013) mukaan poliittiset päättäjät ovatkin edistäneet taloudellista lukutaitoa järjestämällä luottoneuvontaa, asunto-oppitunteja ja eläkeseminaareja. Lisäksi Yhdysvaltain konkurssilakiin on liitetty pykälä luottoneuvontaan osallistumisesta. Griftonin ja Messyn (2012) tekemän tutkimuksen mukaan 15 maata oli ottanut vuonna 2012 käyttöönsä kansallisen taloudellisen lukutaidon strategian, joista 11 oli OEDC:n jäsenmaita. Tämän lisäksi 21 maata, joista 6 oli OECD jäsenmaita, oli valmistelemassa strategiansa käyttöönottoa. (Griftoni & Messy, 2012; Lusardi & Mitchell, 2014.) OECD on koros-

tanut kansallisen strategian tärkeyttä ja sen neljää osa-aluetta, jotka strategian tulisi sisältää: taloudellisen osaamisen tukeminen koulutuksen avulla, luotettavan ja riippumattoman tiedon jakaminen, koulutuksen ja tiedon välityksen seuranta sekä yhteistyön ja parhaiden käytäntöjen jakaminen (Griftoni & Messy, 2012).

Raijaksen ja Uusitalon (2012) tutkimuksessa nousi esiin tarve luotettavien tietolähteiden helpposta löydettävyydestä. Internetistä tietoa löytyy, mutta tieto on pirstaloituneena. Kansallisten strategian avulla saataisiin koottua yhteinen verkkoalusta eri tahojen tiedon koostamiseen samoille sivuille, tiedon löytämisen helpottamiseksi. Mikäli nuori joutuu etsimään tietoa vaikeasti eri paikoista, on vaarana, ettei tietoa löydy. Tutkitusti (Willis, 2008; Hilgert ja muut, 2003; Kaiser & Menkoff, (2017) tiedon jakamisen oikea ajoitus on olennainen tekijä talousosaamisen edistämiseksi. Lisäksi tiedon on (Hilgert ja muut, 2003; Varcoe ja muut, 2010) todettu jäävän muistiin paremmin, kun se liittyy relevanttiin tilanteeseen tai elämänvaiheeseen.

Jappellin (2010) vuosina 1995–2008 55 maassa tekemän tutkimuksen johtopäätöksiin mukaan, kansalaisten kiinnostus kehittää taloudellista lukutaitoa korreloi negatiivisesti maiden sosiaaliturvajärjestelmien kanssa. Mitä suuremman sosiaalisen tuen maa tarjoaa, suhteessa taloudellinen lukutaito kansalaisissa vähenee. Jappellin ja Padulan (2013) mukaan erityisesti niissä maissa, missä sosiaalisten etuuksien tarjonta on vähäistä, tulisi taloudellisen lukutaidon opetusta lisätä. Eri maissa tehtyjen tutkimusten tulokset eivät radikaalisti eroa toisistaan tai liity mihinkään tiettyyn maan kehitysvaiheeseen. Enemmänkin aikuisissa vastaajissa huomataan enemmän oikeita vastauksia niissä kysymyksissä, mitkä liittyvät kunkin maan omaan historiaan. Esimerkiksi saksalaiset osasivat vastata kysymykseen inflaatiosta paremmin, kun deflaation kokeneet japanilaiset. Finke ja muut (2011) puolestaan kertovat tutkimuksessaan taloudellisen lukutaidon heikkenevän iän myötä. Tätä vastoin, luottamus omiin taitoihin, kyselyssä saatujen tulosten mukaan kasvoi. Tämä epäsuhta oman arvion ja tutkimustulosten välillä voi selittää syyn, miksi taloudelliset rikokset kohdistuvat usein vanhenevaan väestöön. Bernheimin (1998) tutkimuksen mukaan ikä puolestaan ei vaikuttanut taloudellisen lukutaidon osaamiseen. Nuorilla

ja vanhemmilla ihmisillä painottuivat eri osaamisalueet ja kouluttautuneisuus, mitkä vaikuttivat testituloksissa. Eroja löytyi sen sijaan sukupuoleen, rotuun, työttömyyteen ja koulutustasoon pohjautuen. Ansiotuloilla nähtiin olevan myös vaikutus taloudellisen tiedon testituloksiin, minkä nähtiin osittain johtuvan varallisuuden kasvaessa myös siitä, että kiinnostus kasvaa taloudellisiin asioihin varallisuuden kartuttua.

Yritysten (Lusardi & Mitchell, 2011) omistajat ovat tutkimusten mukaan hyvin heterogeeninen ryhmä. Tutkimuksen mukaan 14 prosenttia yrityksen omistajista ilmoitti medianliiketoimintansa omaksi pääomaksi 50 tuhatta dollaria, kun taas parhaiten ansaitsevilla yrittäjille vastaava luku oli jopa 20 miljoonaa dollaria. Lisäksi yrittäjät ovat sijoittaneet yritykseen suhteellisen paljon omia varojaan. Yrittäjyyskasvatuksen (Johansen, 2018) tutkimushanke ”Yrittäjyyskasvatuksen innovaatioklusteri” (ICEE) tutki pienyrityksen perustamisen vaikutuksia 16–19-vuotiaisiin opiskelijoihin viidessä maassa (Belgia, Viro, Suomi, Italia ja Latvia) ja 25 koulussa. Lisäksi tutkimukseen osallistui 14 organisaatiota opetusministeriöistä kauppatieteellisiin tiedekuntiin. Kyselyyn vastasi 12 000 ihmistä (kvantitatiivinen tutkimus) ja 150 henkilöä (laadullinen tutkimus). ICEE-projekti oli käytännön kokeilu eurooppalaisesta tavoitteesta, jonka mukaan jokaisella nuorella tulisi olla käytännön kokemusta yrittäjyydestä ennen pakollisen perusopetuksen loppua. Pienyrityksen perustamista pidetään yhtenä tehokkaimmista koulujen käytännöllisen yrittäjäkokemuksen lisäämisen keinona. Pienyritykset yhdistivät käytännön ja teoreettisen oppimisen ja edistivät yhteistyötä koulun ja työelämän välillä.

Tutkimustuloksista huomattiin, että koulujen oli annettava työskennellä pienyritysten parissa riittävästi ja oppilaiden on itse oltava valmiita näkemään ylimääräistä vaivaa yrityksen eteen koulun jälkeen. 100 tuntia tai enemmän oppia pienyrityksissä antoivat parhaimmat tulokset vertailuryhmiin verrattuna. Yllättävinä tuloksina huomattiin ettei yrittäjyyden vapaaehtoisuus vaikuttanut tutkimustuloksiin. Opiskelijat, jotka eivät saaneet vapaaehtoisesti valita yrittäjäksi ryhtymistä, saivat yhtä hyviä oppimistuloksia kuin vapaaehtoisesti osallistuneet opiskelijat. (Johansen, 2018.)

Yrittäjänä toimiminen kasvatti nuorten osaamista monella tapaa. Aktiivisilla yrittäjänuorilla itsenäisen ammatinharjoittamisen toteutettavuus, projektijohtaminen, aloitekyky ja yrittäjyystaidot kasvoivat. Yrittäjänä toimiminen koulun ohella ei ennakkoluuloista huolimatta vienyt huomiota pois koulun muilta oppiaineilta ajankäytön tiukennuttua vapaaajalla, vaan päinvastoin. Oppilaiden kouluarvosanat (mitattuna yhden kouluvuoden keskiarvolla) paranivat projektin aikana. Tutkimukseen osallistuneilla nuorilla sitoutuminen yrittämiseen oli korkea ja heidän päätöksentekonsa autonomia kehitti heidän ryhmäytötaitojaan. Kvalitatiivisessa tutkimusosuudessa saatiin selville, nuorten vanhemmilta ja opettajilta, nuorten muista oppimistuloksista kuten tieto (yrityksen perustaminen ja johtaminen), yleiset taidot (luovuus, konfliktien ratkaiseminen ja esiintyminen) ja asenteet (koulumotivaatio, vastuu, tehokkuus ja itseluottamus). He oppivat ottamaan vastuun sekä opiskelijayrityksestä, että omasta oppimisprosessistaan. Lisäksi opettajat ja oppilaat mainitsivat projektin sivutuotteena oppilaiden lisääntyneen kiinnostuksen, ja hyödyllisyyden ymmärryksen koulussa opetettaviin muihin oppiaineisiin. Opiskelijayritykseen osallistuneilla nähtiin myös kohonnut motivaatio jatko-opiskelu- ja urasuunnitelmiin. Oppimistuloksissa nähtiin hieman eroa miesten ja naisten välillä. Koulutuksella havaittiin olevan jonkin verran vahvempi vaikutus nuoriin naisiin kuin miehiin. (Johansen, 2018.) Agnewin ja Szykmanin (2015) tutkimus tukee Johansenin (2018) tutkimustulosta, naisten taloudellisen lukutaito on miehiä alhaisempi, joten lähtötaso saattaa vaikuttaa myös oppimisen kehittymiseen. Lisäksi vanhempien koulutustaustalla nähtiin olevan yhteys koulumenestykseen. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset saivat testissä paremmat pisteet verrattuna alemmin koulutettujen vanhempien lapsiin. (Johansen, 2018.)

Pienyrityksiin osallistuminen on pitkäaikainen keino yrittäjyyden edistämiseksi. Tutkimusten mukaan pienyrityksiin osallistumisella ja myöhemmässä elämänvaiheessa yrityksen perustamisella nähdään positiivinen yhteys. Nämä tutkimukset osoittavat aktiiviseen yrittäjyystoimintaan osallistuvien perustavan todennäköisimmin uuden yrityksen kuin muut opiskelijat. (Johansen, 2018.)

3 NUORTEN TALOUSOSAAMISEEN LIITTYVIÄ TOIMIJOITA

Vastuu nuorten tulevaisuudesta on yhteinen. Nuorten taloustaitojen kehittymistä on tuettava matkalla itsenäisiin päätöksiin. Matkalla aikuiseksi nuori on vaikutuksissa monen toimijan kanssa, jotka voivat tukea nuoren taloudellisen lukutaidon kehitystä osaltaan. Näitä ovat muun muassa perhe, viiteryhmä, viranomaiset (julkiset toimijat), opetusala, media, järjestöt, yritykset, säätiöt, yhdistykset, finanssiyritykset- ja toimijat sekä elinkeinoelämän toimijat. (Peura-Kapanen, 2012.)

Nuorten talousosaamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota kasvaneiden ongelmien vuoksi. Tutkimusten mukaan nuorten kulutusluotoista johtuva velkaantuminen ja maksuhäiriöt ovat lisääntyneet ja moninaistuneet. Talouskasvatuksen ja taloudellisen lukutaidon merkitys on kasvanut ympäri maailmaa, ja sen edistämiseksi on tehty toimenpiteitä Euroopan komission ja OECD:n toimesta. Esimerkki OECD:n toimista on tuotettu DOLCETA verkkomateriaali, jonka kehittämisessä on ollut mukana 27 EU:n jäsenmaata. (Raijas & Uusitalo, 2012.) Yritykset ja yhteisöt tekevät jo nyt satojen eri hankkeiden muodossa yhteistyötä ja tuhansia oppimateriaaleja on tuotettu. Tämän lisäksi moni toimija peräänkuuluttaa kansallista strategiaa, jonka avulla toimintaa ohjattaisiin yhdestä suunnasta, ja kaikki toimisivat yhteistä strategiaa noudattaen tehokkaammin ja nopeammin yhteistä tavoitetta kohti. Tämä vähentäisi toimijoiden välisiä raja-aitoja ja tietoa olisi paremmin saatavilla. Suomella ei toistaiseksi ole kansallista taloudellisen lukutaidon strategiaa, mutta se on nostettu poliittisiin keskusteluihin pohdittavaksi tulevaisuuden keinoja kartoittaessa. (Suomen Pankki, 2018; Griftoni & Messy, 2011.)

Teoreettisena lähestymistapana voidaan pitää sidosryhmäajattelua, jonka pohjalta voidaan tutkia tarkemmin eri toimijoiden tavoitteita, intressejä ja vastuita suhteessa nuoriin sidosryhmänä. Sidosryhmät ovat yhteistyökumppaneita, joiden kanssa tehdään yhteistä ongelmanratkaisua yhdistämällä taloudelliset resurssit ja asiantuntijuus eri osa-alueilta. (Halal, 2000.) Argandona (1998) tarkastelee sidosryhmäajattelua yhteisen hyvän- teorian (*common good theory*) näkökulmasta. Nuorten taloudellisen lukutaidon edistämistä voi-

daan pitää luontevana tavoitteena näiden teorioiden näkökulmasta. Yhteisen hyvän toteutuksessa eri toimijat toimivat yhteisen tavoitteen eteen, osa vapaaehtoisesti ja osa velvoitettuna. Griftonin ja Messyn (2012) mukaan tavoitteet ja lopputulos ovat kuitenkin yhteisesti koko yhteiskuntaa hyödyttäviä. Yhteistyön esteenä voidaan nähdä, ilman kansallista strategiaa, resurssien puute, luotettavien ja pitkäaikaisten rahoituslähteiden puute, sekä vastuun jako eri toimijoiden välillä.

Yhdessä toimimisesta eri toimijoiden kesken yhteisen tavoitteen hyväksi on esimerkki TOKATA tutkimushankkeesta. Tutkimushankkeeseen ”Toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämiseksi” osallistuivat tutkimusvuosina 2011–2012 Kuluttajatutkimuskeskus, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Finanssialan Keskusliitto, Pörssisäätiö, Suomen Pankki, Tapiola, Turva, Vakuutus- ja rahoitusneuvonta, Taloudellinen tiedotustoimisto, työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö ja Tekes. Tutkimuksen kohteena olivat noin 200 15–20-vuotiasta nuorta. (Raijas & Uusitalo, 2012.) Tutkimuksen perusteella saatiin tietoa taloudellisen tiedon jaon ja nuorten ja sidosryhmäsuhteiden välisistä kulmakivistä, jotka ovat toimijoiden tunnettuus, toimijamielikuvat, tiedon luotettavuus ja helppo saatavuus, sekä nuorten ja toimijan välinen viestintä. Kuluttajien on todettu tutkitusti hyötyvän tiedosta, joka on helposti saatavilla ja ymmärrettävästi esitetty. (Agnew & Szykman, 2015.) Samaan lopputulokseen pääsi myös Raijas ja Uusitalo (2012) tutkimuksessaan.

3.1 Perheen rooli

Lusardin ja Mitcahellin (2014) ja Shimin ja muiden (2009) tutkimusten mukaan taloudellinen lukutaito korreloi vanhempien koulutustason kanssa. Chitejin ja Staffordin (1999) ja Lin (2009) tutkimustulosten perusteella voidaan todeta taloudellisen lukutaidon kehittymisen nuorelle alkavan jo perheessä, jossa lapset tarkkailevat vanhempiensa säästö- ja investointitapoja, tai saavat hyödyn vanhempien koulutustaustasta. Tutkimusten mukaan vanhempien portfolio-valinnat vaikuttavat lasten tulevaisuuden sijoituspäätöksiin. Perheet, joissa vanhemmilla on osakesijoituksia omistuksessaan vaikuttavat he lastensa tulevaisuuteen tulevana osakesijoittajina. Lisäksi Lin (2009) mukaan taloudellisen lukutaidon vaikutus perheessä on kaksisuuntaista. Vanhemmat ottavat vaikutteita myös lapsiltaan. Sisarilla nähdään olevan myös vaikutusta, muttei samoissa määrin kuin vanhempi-lapsi-suhteessa. Chitejin ja Staffordin (1999) mukaan osakkeiden omistajilla on tänä päivänä korkeampi varallisuus kuin niihin ei-sijoittaneilla, kun tutkitaan sukupolvien välistä varallisuuden kehitystä vuodesta 1984. Varallisuuserot eri rotujen välillä saattavat myös selittyä tällä seikalla, sillä afrikkalais-amerikkalaisilla vanhemmilla oli omistuksessaan vain 16,2 prosenttia osakkeita, kun vastaavasti muilla amerikkalaisilla oli 35,5 prosenttia. Perheiden rooli nähdään kuitenkin vaikuttavampana tekijänä kuin rodulliset erot. Rotueroja saattaa selittää myös historiassa tapahtunut syrjintä. Tänä päivänä koulutautumisen mahdollisuus tasaa rotujen välisiä eroja.

Vanhempien rooli nuoren talousosaamisen tukemisessa on tärkeä. OECD:n (2017c) tutkimuksen mukaan vanhempien kiinnostus ja tuki nuorten koulunkäyntiin vahvistaa nuorten koulumenestystä. Vanhemmat ovat kuitenkin haasteellisen paikan edessä tiedon muuttuessa nopeasti, ja vanhemman sukupolven tieto saattaa olla jo vanhentunutta. Esimerkiksi vanhemmat, jotka ovat itse eläneet korkean inflaation ja vähemmän säädellyn lainamarkkinoiden aikaan, eivät osaa neuvoa lapsiaan tässä markkinatilanteessa. Vanhemmilta saattaa puuttua taito ohjata nuorta taloudellisissa päätöksissä (Peura-Kapanen, 2012). Perheen rooli taloudellisen käyttäytymismallin periytyessä, on todettu vaikuttavan nuoren tuleviin taloudellisiin valintoihin. Kuitenkaan nuoren sosioekonomisella taustalla ei nähdä niin suurta vaikutusta nuoreen, rahasta puhumisen sijaan. (Suomen

Pankki, 2018.) Bernheimin (1998) tutkimuksen mukaan naisille ensisijainen neuvonantaja talousasioissa on oma perhe, kun taas miehille vanhemmat ja muu suku ovat vasta sijalla kolme. Bernheimin (1998) ja Van Rooijin ja muiden (2011) mukaan pienempiansioiset turvautuvat tiedonhaussa ystäviin ja lähipiiriin, kun taas suurempituloiset hakevat rohkeammin tietoa ulkoa. Lin (2009) mukaan digitalisaation myötä Internet vie aikaa enemmän viiteryhmissä, kuten naapureiden kesken, viestimiseltä. Tämän vuoksi paikkasidonaisuus on mahdollisesti heikentynyt, mutta lisännyt perheiden sisäistä kommunikaatiota paikkakunnasta riippumatta. Perheen roolin voidaankin katsoa olevan entistä merkityksellisempi.

Lapset ja nuoret vaikuttavat itse perheen hankintoihin vanhempiensa rahoittamana. Lisäksi vanhempien omalla taloudellisella käyttäytymisellä luodaan suuntaviivoja nuorten omalle taloudelliselle käyttäytymiselle. Taloudellisen lukutaidon opetus ei yksin riitä taloudellisen lukutaidon kasvattamiseen vaan tarvitaan käytännön kokemusta finanssipalveluiden käytöstä. Tutkimuksessa tehtyjen haastattelujen mukaan nuoret toivoivat saavansa itse osallistua perheen taloudellisiin toimenpiteisiin. (Raijas & Uusitalo, 2012.) Yhdenä tapana hankkia taloudellista osaamista on hankkia kokemusta (Hilgert ja muut, 2003). Näin ollen yksi keino kehittää nuorten taloudellista käyttäytymistä on ottaa nuoret mukaan päivittäisiin taloudellisiin toimiin, esimerkiksi pankkiasiointiin, laskujen maksamiseen tai päivittäisostosten tekoon.

3.2 Opetusala

Amagirin, Maassen van den Brinkin ja Wilschutin (2018) mukaan ala-asteikäisille paras tapa opettaa taloudellista lukutaitoa on ”kokemuksellinen oppiminen”, joka perustuu tekemällä oppimiseen, ja yliopistoikäisille opettamisen tulisi perustua elämän tapahtumiin. Tutkitusti on todettu, että nämä tavat opettaa nuoria kasvattavat taloudellisen lukutaidon tietämystä ja -asenteita. Oppimisen tehokkuuden parantamista selittää substanssin käytäntöön soveltaminen, ja osallistuminen itse aktiivisesti oppimisprosessiin passiivisen kuuntelun sijaan. Taitojen soveltamisen harjoitukset auttavat nuoria valmistautumaan

tosielämän käytäntöihin, ja tekevät heistä vahvempia näissä tilanteissa. Sukupuolierojen vuoksi koulussa tapahtuva opetus koetaan tasapuolista oppimista tukevaksi, minkä vuoksi opetus tulisi aloittaa jo ala-asteella. Lisäksi vanhempien osallistuminen koulutukseen nähdään tehostavan nuorten oppimista.

Suomalaisissa kouluissa taloudellista lukutaitoa ei opeta erillisinä oppiaineena, vaan se on osa yhteiskuntaopin opetusta. Opetus sisältää ”taloudellisen tiedon” moduulin, joka sisältää elementtejä henkilökohtaisesta taloudenhallinnasta ja makrotaloudesta. Lisäksi taloudellista tietämystä tuetaan myös muissa oppiaineissa, kuten kotitalous, matematiikka ja opinto-ohjaus. Yhteiskuntatieteen opettajat ovat pääosin erikoistuneet historian opetukseen. Alangon (2019) tutkimuksen mukaan opetussuunnitelman mukaisia sisältövaatimuksia, kuten taloudellista analyysia, ei olla pystytty kuitenkaan täysin tarjoamaan. (Alanko, 2019.)

Koulussa saatava taloudellisen lukutaidon opetus varmistaa taustasta riippumattoman tasapuolisen oppimisen ennen nuoren itsenäistymistä. Taloustietoa opetetaan yhteiskuntaopin tunneilla ja sen opetusta on lisätty vuosina 2000 ja 2016 lukioissa ja perusopetuksessa. Lukiossa yhden pakollisen kurssin lisäksi tarjolla on yrittämiseen, sijoittamiseen ja talouspolitiikkaan syventäviä opintoja. Ammatillisessa opetuksessa osana yhteiskunta- ja työelämäosaamisen kurseihin kuuluu oman talouden suunnittelun opetusta. Lisäksi kaikkien oppiaineiden yhteisenä tavoitteena on tutustuttaa nuori työelämätaitoihin ja yrittäjyyteen, sekä kehittämään kuluttajataitojaan ja oppimaan edellytykset huolehtia omasta taloudestaan. (Suomen Pankki, 2018.) Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa ei ole erikseen oman talouden hallintaan liittyviä kursseja, vaikka peruskoulun jälkeen taloudellisen tiedon tarve kasvaa ja ajankohtaistuu. (Raijas & Uusitalo, 2012.)

Yhteiskuntaopin ja taloudellisen tiedon kurssit nähdään hyvänä tapana hankkia taloudellista osaamista. Lukioden ja ammattikoulujen opetuksen toivotaan kuitenkin olevan käytännönläheisempää. Lisäksi opetuksessa tulisi ottaa huomioon liityntäpinta nuorten

omaan arkeen, jotta samaistumista voisi tapahtua, ja asia koettaisiin sitä kautta tärkeämmäksi. Taloustaitojen opettamisen toivotaan alkavan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta taloudellisista asioista tulisi luonteva osa arkea. Lisäksi nuorten asenteisiin vaikuttaminen nähdään haasteellisena peruskoulun jälkeisenä aikana. Tämän vuoksi alkuvaiheessa opetuksen tulisi olla erityisen käytännön- ja arkielämälähtöistä. Tutustuminen tietolähteisiin koetaan tärkeäksi osaksi opetusta. Tarpeen tullen nuori osaa hakeutua tutuksi tulleiden tietolähteiden pariin myöhemmässäkin elämänvaiheessa. (Raijas & Uusitalo, 2012.)

Koulun rooli korostuu erityisesti, niiden nuorten kohdalla, jotka eivät saa riittävää tukea kotoa taloudellisissa asioissa. Nuorten kiinnostusta taloudelliseen lukutaitoon on tutkittu, ja aiheet vuosien saatossa eivät ole juurikaan muuttuneet. Auto ja asunnon osto, sijoittaminen, identiteettivarkauksilta suojautuminen, rahan säästäminen, budjetointi, tilit ja luottokortit ovat olleet kiinnostuksenkohteita yli puolella tutkimukseen osallistuneista. (Varcoe ja muut, 2010.)

Aikaisemmin on tutkittu opetuksen vaikutusta talouslukutaitoon, mutta hyvin vähän sitä, mikä vaikuttaa opetuksessa oppimistuloksiin. Aiheeseen liittyviä tutkimuksia ovat tehneet Lusardi ja Mitchell (2007), jotka tutkivat visuaalisten työkalujen ja narratiivien käyttöä taloudellisen lukutaidon opetuksessa. Varcoe ja muut (2010) toteavat tutkimustuloksissaan aktiivisen oppimisen vaikuttavan perinteisiä luentoja paremmin oppimistuloksiin. Kaiserin ja Menkhoffin (2017) mukaan interventioiden vaikutukset ovat kuitenkin hyvin heterogeenisiä riippuen valmennuksesta. Opetuksen vaikutukset ovat alhaisemmat pienituloisimmilla osallistujilla. Taloudellisen lukutaidon opetuksella nähdään olevan positiivinen vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen, vaikka vaikutus velkakäyttäytymiseen on todettu heikoksi. Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimus keskittyi kouluympäristössä pelillisten opetusmuotojen vaikutuksiin verrattuna perinteisiin opetusmenetelmiin. Tavoitteena oli selvittää, saadaanko pelipohjaisella lähestymistavalla parempia oppimistuloksia aikaan. Tuloksista voidaan päätellä pelillisen oppimisen tehostavan taloudellisen lu-

kutaidon oppimista tavalliseen opetukseen verrattuna. Aikaisemmin saatuja lupaavia tuloksia aktiiviseen oppimiseen liittyen ovat saaneet myös Collins ja Odders-White (2015) ja Amagir ja muut (2018).

Käytännönläheisen taloudellisen lukutaidon opetuksen sisällyttäminen opetusohjelmiin ja taloudellisen osaamisen opetusvälineiden lisääminen opetuksessa, tehostaisivat taloudellista opetusta kouluissa. Walstadin, Rebeckin ja MacDonaldin (2010) tutkimuksen mukaan tällaisilla toimilla havaittiin positiivinen vaikutus lukiolaisten talousosaamiseen. Opetuksen pitäisi sisältää tiedon lisäämisen lisäksi käyttäytymisen muutokseen vaikuttavaa opetusta. Kouluilla on mahdollisuus vaikuttaa nuorten taloudelliseen käyttäytymiseen. Kasvokkain tapahtuvalla neuvonnalla on tutkimuksen mukaan suuret vaikutusmahdollisuudet käytöksen muutokseen. (Walstad, Rebeck & MacDonald, 2010.)

3.3 Finanssiala/ Nordea

Pankilla on tärkeä rooli itsenäistyvän nuoren elämässä. Peura-Kapasen (2012) tutkimuksen mukaan omia haaveita toteuttaessa nuorilla on motivaatio vastaanottaa tietoa talousasioista. Lisäksi nuoret myös itsenäisesti etsivät mielellään informaatiota pankeilta, joten vastuullisella pankilla on loistava tilaisuus auttaa nuorta alkuun omalla talousosaamisen kasvun matkalla. Finanssialan yritykset ovat Raijaksen ja Uusitalon (2012) mukaan yhteistyön keskiössä, solmiessaan nuorten kanssa asiakassuhteen ennemmin tai myöhemmin. Pankeilla oleva asiantuntijuus tekee niistä tärkeän yhteistyökumppanin yhdistyksille ja viranomaisille sekä kouluille.

Raijaksen ja Uusitalon (2012) mukaan nuoret suhtautuvat kaksijakoisesti pankkeihin. Osa nuorista odottaa pankeilta aktiivisuutta nuorten suuntaan, ja toiset taas kokevat vastuun olevan nuorilla itsellään. Pankkien kaupallisuuden vuoksi nuoret suhtautuvat pankkien jakamaan informaatioon varauksella. Epäluottamus rahalaitoksia kohtaan on vaikuttanut yleiseen taloudelliseen käyttäytymiseen erityisesti pienituloisten keskuudessa (Agnew ja muut, 2007). Tästä huolimatta pankkien välittämää tietoa pidetään erittäin luotettavana

ja asiantuntevana. Pankkien erityisosaaminen eri elämänvaiheissa koetaan tärkeänä, kuten myös opastus, miten kussakin tilanteessa tulisi toimia. Raijas & Uusitalo, 2012.)

Työ, ennaltaehkäisevään, taloudellisen lukutaidon opettamiseen, on tärkeää, koska muutokset elämäntilanteessa, tai muut vaikeudet kuten sairastuminen, saattavat vaikeuttaa avun piiriin hakeutumista. Taloudellinen neuvonta tulisi olla mahdollisimman helposti saatavilla, ja neuvontaa tulisi antaa siellä, missä nuoret ovat. (Suomen Pankki, 2018; Peura-Kapanen, 2016; OECD, 2017b.) Tällaisesta neuvonnasta esimerkki on Helsingin Diakonissalaitoksen koordinoima Taloustaitohanke, jossa Nordea yhdessä Danske Bankin ja Osuuspankin kanssa toimi vapaaehtoisena talusmentorina syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Hankkeen aikana tehdyn vaikuttavuustutkimuksen perusteella nuorten tiedonhakutaidot kasvoivat. Talusneuvonnalla ennaltaehkäistään kasautuvia ongelmia ja mahdollisten maksuhäiriömerkintöjen syntymistä. (Suomen Pankki, 2018; Nordea intra, 2019.)

Yrityksen yhteiskuntavastuu (corporate social responsibility) on osa taloudellista ja lakiin perustuvaa vastuuta, jossa on myös eettinen ja filantrooppinen vastuunäkökulma. Eettinen toiminta tarkoittaa toimintaympäristössä esiintyvien toisten tahojen moraalisten tunteiden ja vaatimusten huomioon ottamista, ja toimintaa näiden puitteissa oman menestyksen esteenä, reunaehtoina. (Pursiainen, 2006.) Filantrooppisella vastuulla taas tarkoitetaan yhteiskunnan odotuksiin vastaamista osallistumalla hankkeisiin yhteisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Filantrooppinen vastuu liitetään yleensä voittoa tavoittelemattomiin yhdistyksiin ja järjestöihin. (Raijas & Uusitalo, 2012.)

Nordean yhteiskuntavastuutoimintaan on kuulunut vuodesta 2017 alkaen talouslukutaitojen edistäminen. Teemoina ovat olleet senioreiden digitaidot, nuorten taloudellinen lukutaito ja yrittäjyys. Näiden teemojen edistämiseksi Nordea on tehnyt yhteistyötä muun muassa useiden koulujen, 4H-yhdistyksen, Enter ry:n, Valli ry:n, Me-säätiön, Plan International Suomen, TAT:in sekä monien paikallisten yhdistysten kanssa. Vuonna 2018

vapaaehtoistyön kohteena olivat yli 100 000 nuorta ja 10 000 ikäihmistä talous- ja digitaalohjelmassa. (Nordea, 2019a.) Lisäksi Nordea on mukana YK:n ympäristöohjelmassa, UNEP FI (United Nations Environment Programme Finance Initiative). Ohjelmassa on mukana 130 pankkia, jotka noudattavat toiminnassaan Pariisin ilmastopöytäkirjaa, vastaavat yhdessä globaaleihin kestävyyshaasteisiin, sekä pyrkivät saavuttamaan YK:n kestävä kehityksen tavoitteet. (Nordea, 2019b.)

” Nordea on vastuullinen yritys ja haluamme toimia ympäröivän yhteisömme hyväksi. Kun yksilöt ja yritykset menestyvät, myös yhteiskunta voi hyvin. ” -Ari Kaperi, Nordea Suomen maajohtaja (Nordea, 2019a.)

3.4 Yhdistykset, järjestöt ja säätiöt/ 4H-yhdistys

Suomessa järjestöt ovat olleet aktiivisia taloudellisen lukutaidon edistämässä verrattuna Suomen valtion toimintaan ja muihin OECD maihin (Kalmi, 2013). Grifonin ja Messyn (2012) tutkimuksen mukaan taas muut OECD maat ovat olleet aktiivisempia taloudellisen lukutaidon edistäjiä Suomeen verrattuna. Kolmas sektori, johon kuuluu viranomaisia, järjestöjä ja finanssialan- ja elinkeinoelämän toimijoita (mm. Finanssivalvonta, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Takuusäätiö ja Finanssiala Ry), tarjoavat paljon erilaisia kursseja, opetusmateriaaleja ja kampanjoita yhdessä eri yritysten kanssa. Järjestötoiminta on matalan kynnyksen opetuksen tarjoaja nuorille, koska nuoret pitävät järjestöjä sitoutumattomina ja luotettavina tahoina. Kolmannen sektorin vahvuuksiin toimijoina kuuluu notkeus kehittää toimintaansa nuorten ehdoilla ilman markkinatalouden ja viranomaisvaltaa. Vapaamuotoisen toiminnan ansioista järjestöillä on lähikosketus nuorten arkeen. (Peura-Kapanen, 2012; Raijas & Uusitalo, 2012.)

Yritysten ja yhteisöjen yhteistyön hyviä puolia ovat paremman näkyvyyden saavuttamisen lisäksi tiedon vaihtaminen yhteistyötahojen kesken. Tiedon jalostaminen käytäntöön

tehokkaasti syntyy hyvällä yhteistyöllä. Näin vältetään päällekkäiseltä työltä ja säästetään kustannuksissa. Yhteistyöllä saadaan testattua parhaat käytännöt ja kasvatettua tuosten näkyvyyttä. (Peura-Kapanen, 2012; Griftoni & Messy, 2011.)

Nuoret kokevat yhdistykset, järjestöt ja säätiöt puolueettomina toimijoina. Näitä tahoja ei kuitenkaan koeta kovin helposti lähestyttävänä, niiden puutteellisen tunnettuuden vuoksi, mikä takia niiden rooli isossa kuvassa jää epäselväksi. Tunnettuus on tärkeää, koska sen avulla nuori muistaa toimijan, ja pystyy ottamaan yhteyttä, tiedon tarpeen tullen. Yhdistysten tulisikin panostaa näkyvyyteensä entistä voimakkaammin. Talousaiheisten materiaalien tarjonnasta ei ole niin suurta apua, jos toimijan tunnettuus puuttuu. (Raijas & Uusitalo, 2012; Peura-Kapanen, 2012.)

Esimerkkinä yritysten, yhdistysten ja koulujen yhteistyöstä, on Tarkka Fyrkka- ja Pidä kiinni rahoista- hankkeet. Tarkka Fyrkka on Suomen Asiakastiedon yhteistyössä kehittämä taloudellinen oppitunti nuorille. Hanke on toteutettu yhdessä Nuorten Akatemian, Takuusäätiön, Pörssisäätiön, Nuoret Yrittäjien, TEM:n sekä Suomen Lukiolaisten Liiton kanssa. Hankkeella pyritään estämään riskiryhmän syrjäytymistä vertaistukimallin avulla, ohjaamalla nuori ajoissa tuen pariin. Opetusmateriaaleja voi hyödyntää opetuksessa, esimerkiksi kouluissa. (Asiakastieto, 2019.) Marttaliiton ja Tapiolan yhteistyöhanke ”Pidä kiinni rahoistasi” tarjoaa taas nuorille talous- ja vakuutusneuvontaa koulutustilaisuuksissa ympäri Suomen. Valmennuksissa keskustelun herättäjinä toimivat kortit teemoitain: raha-asiat ja turvallisuus, kodinhoito, sekä ruoka ja ravitsemus. Kurssien kohderyhmä ovat nuoret, nuoret perheet ja työttömät. (Lähi-Tapiola, 2012.)

Jotta yhteistyötoimintaa voisi kehittää tuloksellisemmaksi, toimijoiden on ymmärrettävä nuorten osaamisen haasteet sekä vahvuudet, tukeakseen nuoria paremmin talousosaamisen kasvattamisessa. Toimijoiden näkemys nuorten taloudellisesta osaamisesta ja osaamisen puutteista on myös tärkeä osa viestinnän suunnittelua. (Raijas & Uusitalo, 2012.)

4 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen aineiston keräämisessä käytettyjä menetelmiä, tutustutaan tutkimusaineistoon ja sen muuttujiin, sekä perustellaan niiden käyttö tutkimusongelman selvittämiseksi. Tämän työn tarkoituksena on selvittää millä tasolla nuorten 4H-yrityskurssilaisten taloudellinen lukutaito on, ja onko taloudellisella lukutaidolla ja asenteilla vaikutusta taloudelliseen käyttäytymiseen. Lisäksi selvitetään, onko taloudellisilla asenteilla vaikutusta taloudelliseen lukutaitoon.

Parantaakseen nuorten taloudellista lukutaitoa on saatava tutkimustietoa niistä osaamisen aukoista ja tarpeista, joita nuorilla tällä hetkellä on. Kartoittamalla nuorten taloudellisen tietämyksen osaamistarpeita pystytään analyysin avulla johtamaan tuloksia, jotka ovat avuksi koulutusten kehitystyössä koulutusta tarjoaville tahoille. Yhteiskunnallisena suurempana tavoitteena pystymme näin tarjoamaan nuorille relevantimpaa koulutusta tehokkain keinoin. Näin ollen osaamistasoa pystyttäisiin kasvattamaan, ja tulokset näkyisivät nuorten parempina kulutus- ja sijoituspäätöksinä. (Peura-Kapanen, 2012.)

4.1 Tutkimusaineiston keräys

Taloudellista osaamista mittaava kysely antaa vastausten ja palautteen muodossa arvokasta tietoa Nordealle ja 4H-yhdistykselle, sekä muille yhteiskunnan taloudellisen lukutaidon edistämiseksi työskenteleville eri toimijoille. Tulosten avulla saadaan selville 4H-yrityskurssilaisten taloudellisen osaamisen taso sekä kehitystarpeet. Nämä tiedot ovat kaikkien aiheen parissa toimijoiden käytettävissä, omien palveluiden ja viestinnän sisältöjen kehittämiseen. Lisäksi tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää yhteistyön kehittämiseen eri toimijoiden välillä. Tässä tutkimuksessa on myös vertailtu nuorten talouslukutaidon tasoa suhteessa aikaisempiin tutkimustuloksiin.

Nuorten talousosaamista tulisi mitata Atkissonin ja Messyn (2011) mukaan tieto-osaamisen, käyttäytymisen ja asenteiden perusteella. Nämä osa-alueet ovat sisällytettynä myös tämän tutkimuksen, taloudellisen lukutaidon kyselyssä. Kyselyn alussa kartoitetaan nuorten taustatietoja, joita voidaan nimittää myös deskriptiivisiksi muuttujiksi. Taloudellista käyttäytymistä ja taloudellista osaamista selittämään on kartoitettu kysymysten avulla nuorten taloudellisia asenteita. Kyselytutkimuksen lopuksi on taloudellisen osaamisen testi. Kyselylomakkeen avulla tutkitaan pääasiallisesti taloudellisen lukutaidon taso, mutta sen avulla voidaan tarkastella myös taloudellisen osaamisen ja asenteiden vaikutussuhteita taloudelliseen käyttäytymiseen. Tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa uusien talouskasvatushankkeiden suunnitteluun.

Taulukossa 1. nähdään Webropol-kyselyn rakenne, aihe-alueet ja kysymysten määrä. Kysymyslomake noudattelee Kalmin ja Rahkon (2019) teettämää kyselytutkimusta, josta kyselyn kysymykset ovat poimittu. Lisäksi neljä kysymystä on poimittu Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimuksesta, jonka tulokset taloudellisesta lukutaidosta ovat kansanvälisesti vertailukelpoiset. Kysymykset koskivat inflaatiota, korkoa korolle -ilmiötä, riskiä ja e-laskua. Taulukossa 2. nähdään nämä kysymykset merkittynä k40_1, k36 ja k39. Tutkimuksessa oli mukana myös kysymys e-laskusta. Liitteessä 1. nähdään alkuperäiset, Kalmin ja Rahkon (2019) ja Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimusten kysymysnumerot sulkuihin merkittynä, tämän tutkimuksen kysymysnumeroiden perässä. Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksessa kysymyksiä oli yhteensä 59 ja aihealueita 12. Aihealueista kuluttaminen ja verkkokauppa, talouden suhdannevaihtelut ja inflaatio, sekä korko ja pankit, on jätetty kokonaan pois tästä tutkimuksesta, mutta muista osa-alueista tässä tutkimuksessa on vähintään yksi kysymys mukana. Kyselytutkimuksen suorittamiseen käytettävä aika oli rajattu 10 minuuttiin, minkä vuoksi kyselyä tuli lyhentää 40 kysymykseen. Perustiedoista kaikki kysymykset ovat Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksesta mukana, jotta saataisiin mahdollisimman laajasti kartoitettua talousosaamisen vaikuttavia tekijöitä ja ne ovat myös kirjoitusasultaan yhdenmukaiset tulosten vertailtavuuden helpottamiseksi. Kysymykset ovat jaettu tässä tutkimuksessa teorian viitekehyksen mukaan, taloudelliseen käyttäytymiseen, taloudellisiin asenteisiin ja taloudellisen lukutaidon osaamiseen.

Kysely alkaa helpoilla perustietokysymyksillä, joista edetään oman taloudellista käyttäytymistä ja asenteita kartoittaviin kysymyksiin, ja lopuksi, muita kysymyksiä vaativampiin, taloudellisen osaamisen testikysymyksiin. Kyselyn loppuun on jätetty kysymykset oman taloudellisen osaamisen arvioinnista, kysymys vastauspaikasta, ja 4H-yrityskurssille osallistumisesta.

Taulukko 1. Kyselylomakkeen osa-alueet.

Osa-alue	Sisältö	Kysymysten määrä
Taustatiedot	<i>Nimi Suku Syntymävuosi Koulutustaso Paljonko kirjoja kotona Puhutaanko kotona rahasta Ansiotulot Onko pankkitiliä Tietääkö pankkitilin saldon Saako säännöllistä tuloa Miten kokee oman talouden hoidon</i>	11
Taloudellinen käyttäytyminen	<i>Säästääkö säännöllisesti Miten säästää Kuinka usein laittaa säästöön Suunnitteleeko rahan käyttöä Tekeekö heräteostoksia</i>	5
Taloudelliset asenteet	<i>Kannattaako säästää? Säästämisen helppous Miten saavuttaa tavoitteensa Kiinnostus talouteen</i>	4
Taloudellinen lukutaito	<i>1. Yleiskysymyksiä 2. Vakuuttaminen 3. Yritykset 4. Valtio ja verotus 5. Markkinoiden toiminta 6. Globaalitalous 7. Laskutehtäviä</i>	17
Lisätietoja	<i>Oma-arvio talousosaamisesta Onko suorittanut 4h yrityskurssin Vastauspaikka</i>	3

Taulukko 2. Taloudellinen tietämys (oikein vastanneiden osuus prosentteina) (Kalmi & Ruuskanen, 2016).

Kysymys	Suomi	Viro	Saksa	OECD mediaani	OECD maksimi
Tuhat euroa jaettuna viidellä (k35)	91	93	84	90	93
Inflaatio ja reaalikorko (k36)*	77	86	61	70	86
Koron käsite (0-korko) (k37)	98	84	88	86	95
Koron laskeminen, 2 % vuodessa (k38)	79	64	64	61	76
Korkoa korolle (k39)	47	31	47	31	54
Riskin ja tuoton yhteys (k40_1)	89	72	79	77	86
Inflaation määritelmä (k40_2)*	58	85	87	83	94
Hajauttaminen ja riski (k40_3)*	66	57	60	55	63
Sijoitusrahastojen tuotto ja sen yhteys aikaisempaan tuottoon (k40_4)	58				
Osakkeiden vs. joukkovelkakirjojen arvon vaihtelu (k40_5)	60				
Joukkovelkakirjojen arvo ja korkotason muutos (k40_6)	24				

*Kysymys eroaa OECD-kyselyn vastaavasta kysymyksestä.
Suluissa olevat numerot viittaavat liitteessä lueteltuihin kysymyksiin.

Empiirinen tutkimus tarkoittaa havainnoivaa tutkimusta, joka perustuu teoreettisen tutkimuksen avulla kehitettyihin menetelmiin. Empiirinen tutkimus voidaan jakaa eri tyypeihin, tutkimuksen tarkoituksen mukaan. Kuvaileva, deskriptiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin kuka, missä, milloin ja millainen. Erilaiset tilastoeselvitykset voivat olla kuvailevia tutkimuksia kuten kvantitatiivinen tutkimus on. Aikaperspektiivin suhteen tutkimukset voivat olla poikkileikkaus- tai pitkittäistutkimuksia. Poikkileikkaustutkimuksen avulla tutkitaan yhden ajankohdan tilannetta. (Heikkilä, 2004.) Tässä tutkimuksessa kohteena ovat kaikki Suomessa 4H-yrityskurssille syys–lokakuun aikana osallistuneet 13–28-vuotiaat nuoret. Lisäksi mukana on 9.11.2019 Nordea Business Race -tapahtumaan osallistuneet 4H-nuoret. Alkuperäisessä otannassa oli mukana yhteensä 15 4H-yrityskurssia, joiden ennustettu osallistujamäärä oli noin 10 osallistujaa per kurssi. 4H-yrityskursseista peruuntui kuitenkin 12, liian pienen osallistujamäärän vuoksi. Yrityskursseja järjestetään ympäri Suomen. Syys- ja lokakuun 2019 aikana niitä järjestettiin Uuraisilla, Tampereella, Ranualla, Hankasalvellä, Salossa ja Helsingissä. Näistä paikkakunnista Uurainen, Salo ja

Helsinki osallistuivat tutkimukseen. Lokakuun loppuun mennessä yrityskurseja oli järjestetty Suomessa kolme, joista vastauksia saatiin yhteensä 24. Tutkimuksen otos oli jäädä tulosten yleistettävyyden kannalta liian alhaiseksi. Nordean yhteistyön avulla tutkimukseen saatiin kuitenkin lisää osallistujia, jotka sopivat tutkimuksen kohderyhmään. Tutkimukseen saatiin mukaan 9.11.2019 järjestetty Business Race- tapahtuma, jonka enustettu osallistujamäärä oli noin 100 4H-yrityskurssilaista. Tapahtuma järjestettiin osana Nordean vapaaehtoistyötä, ja tapahtuman tarkoituksena oli opettaa taloudellista lukutaitoa nuorille. Tapahtumaan osallistui yhteistyökumppanina myös TAT. Tapahtumaan osallistuneista kyselyyn vastasi 38 nuorta. Yhteensä tutkimukseen osallistuneita oli siis 62 ja kyseessä on poikkileikkausaineisto.

Tutkimusote voi olla kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen. Tässä tutkimuksessa käytetään kvantitatiivista eli tilastollista tutkimusmenetelmää, jonka avulla selvitetään lukumääriä ja prosenttiosuuksia. Kvalitatiivinen tutkimus puolestaan pyrkii selittämään ilmiöitä. (Heikkilä, 2004; Eskelinen & Karsikas, 2014). Kyselylomakkeen avulla pyritään kartoittamaan vastauksia tutkimusongelmaan, ja tuloksia käsitellään tilastollisten menetelmien avulla (Kananen, 2018). Otoksen yleistettävyyys perusjoukkoon perustuu otoksen poiminnan sattumanvaraisuuteen (Kallio ja muut, 2005). Tutkimukseen osallistuneet ovat satunnaisesti valikoituneet syys- ja lokakuun aikana järjestettyihin yritysvalmennuksiin ja Nordea Business Race -tapahtumaan. Tutkimuksen osallistujat edustavat ikäryhmänsä nuoria, sukupuolensa mukaan joko miehiä tai naisia, sekä 4H- kevytyrittäjiä. Tämän otoksen avulla tutkimuksen tuloksia pyritään laajentamaan koskemaan koko perusjoukkoa, mitä kutsutaan tilastolliseksi päättelyksi (Kallio ja muut, 2005).

Havaintoaineisto koostuu havaintoyksiköistä (observation), joihin liittyy ominaisuuksia eli muuttujia (variable). Havaintoyksiköistä muodostuu otos (probability sample), joka on osa sen perusjoukosta, ja edustaa koko perusjoukkoa. (Kallio ja muut, 2005.) Tässä tutkimuksessa havaintoyksiköitä ovat 4H-yrityskurssille ja Nordea Business Race -tapahtumaan osallistuneet nuoret. Otantamenetelmänä on käytetty harkintaan perustuvaa menetelmää, ja kyseessä on harkinnanvarainen otanta (convenience sampling), jossa tutkija

itse valitsee tutkimukseen osallistujat (Holopainen & Pulkkinen, 2002; Tenhunen & Vuorinen, 2004). Tutkimus suoritettiin sähköisellä Webropol-kyselylomakkeella.

Tutkimuksen tarkoituksena on mitata nuorten 4H-yrityskurssilaisten ja Nordea Business Race -tapahtumaan osallistuneiden 4H-nuorten taloudellisen lukutaidon tasoa ja tunnistaa tulosten avulla kehityskohteita nuorten taloudellisen lukutaidon edistämiseksi. Mittausta tilastollisessa tutkimuksessa voidaan tehdä, joko subjektiivisesti eli tutkijasta riippuvasti, tai operationaalisten indikaattoreiden kautta objektiivisesti, jolloin mittaustulos riippuu vain tutkimuskohteesta (Kallio ja muut, 2005). Mittaustuloksissa saattaa esiintyä satunnaisia mittausvirheitä. Reliabiliteetti kuvaa, kuinka paljon satunnaisvirheet aiheuttavat eroavaisuuksia riippumattomissa mittaustuloksissa. Reliabiliteetti on sitä luottavampi, mitä vähemmän sattuma vaikuttaa tuloksiin. (Kallio ja muut 2005; Valli, 2015.) Tutkimuksen validiteetti on huono, mikäli mittari ei mittaa tarkoitettua asiaa, ja tutkimuksessa esiintyy systemaattisia virheitä (Kallio ja muut 2005). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa 4H-yrityskurssille ja Nordea Business Race -tapahtumaan osallistuneiden valikoituminen..

Kyselylomake toimii valmiiksi strukturoitujen kysymysten tutkimusinstrumenttina eli mittausvälineenä, millä pyritään samaan selville esiintymistiheyksiä eli frekvenssejä (Kananen, 2008; Vehkalahti, 2008). Kysymysten asettelusta johtuvilta virheiltä vältyttiin valmiiksi testattujen kysymysten avulla. Kysymykset ovat poimittu Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksesta, jossa mitattiin taloudellisen lukutaidon tasoa 9-luokkalaisilta. Heidän tutkimuksensa avulla voidaan muodostaa mittaristo taloudellisen lukutaidon mittaamiselle, jolloin tulokset ovat vertailukelpoiset aikaisemmin Suomessa saatuihin tuloksiin. Tämän tutkimuksen tuloksia vertaillaan Kalmin ja Rahkon (2019) alkukyselyn tutkimustuloksiin, jotta tutkimukseen osallistuneet eivät olisi saaneet hyötyä saamastaan pelillisestä opetuksesta. Alkuperäisen mallin mukaan, Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimusta noudattaen, tässä tutkimuksessa alku- ja loppukyselyt teetettiin tutkimuksen kolmelle ensimmäiselle tutkimusryhmälle. Tuloksissa ei kuitenkaan nähty muutosta taloudellisen lukutaidon, -

käyttäytymisen, tai -asenteiden osalta, joten loput tutkimuskyselyt suoritettiin yksiosaisina, alkukyselyn avulla. Lisäksi Kanasen (2008), sekä Simpuran ja Melkaksen (2013) mukaan kyselytutkimuksen pitäisi olla mahdollisimman lyhyt säästääkseen palkkakustannuksia.

Kysymysten asettelun lisäksi vastausvaihtoehdoissa tulee olla tarkkana, ettei vaikuteta vastaajan antamaan vastaukseen rajoittavasti. Vastaajaa ei tule pakottamaan vastaamaan kysymykseen, johon hän ei tiedä vastausta. Tämä varmistaa tutkimuksen luotettavuuden, ettei vastaaja lähde arvaamaan vastausta. (Kananen, 2008.) Tämän vuoksi kaikissa kysymyksien vastausvaihtoehdoissa on ”en osaa sanoa” vastausmahdollisuus. Ennen varsinaista kenttätöitä kyselylomake tulee myös testata, jotta mahdolliset puutteet huomattaisiin ennen aineiston keruuta (Kananen, 2008). Kyselylomake testattiin ajallisten vaatimusten vuoksi useaan kertaan eri vastaajilla, jotta saatiin laskettua keskiarvo vastausajasta. Lisäksi muutoksia tehtiin muutamaan kysymykseen kirjoitusasuun ja vastausmuodon korjaamiseksi.

Tutkimuksessa saattaa esiintyä *katoa* eli kaikkia otokseen kuuluvia ei tavoiteta tai osa kieltäytyy vastaamasta (Simpura & Melkas, 2013). Tämän tutkimuksen otokseen kuuluvat kaikki Suomessa syyskuussa ja lokakuussa 2019 järjestettäville, 4H-yrityskursseille ja Nordea Business Race -tapahtumaan, osallistuneet nuoret. Katoa tapahtui osittain järjestäjistä johtuvista syistä. Helsingissä järjestettävässä koulutuksessa kyselytutkimukseen vastaamiseen jätettiin liian vähän aikaa, ja sen vuoksi osalla vastaajista vastaaminen jäi kesken. Vastaamista kyselytutkimukseen oli mahdollista jatkaa myös välitauoilla, mikä johti siihen, että kyselylomake oli avattu monta kertaa, mutta vastauksia ei kuitenkaan saatettu loppuun asti. Helsingin valmennukseen osallistui 19 nuorta, ja vastauksia saatiin 11. Vastausprosentti oli 57, mikä oli odotuksia alhaisempi. Osallistuin itse valmennuspäiviin ja olin opastamassa kyselytutkimukseen osallistumisessa. Muut valmennukset järjestettiin pääkaupunkiseudun ulkopuolella, joten en päässyt henkilökohtaisesti valmennuksiin paikan päälle. Jokainen valmentaja sai kuitenkin toimintaohjeet kyselytutkimuk-

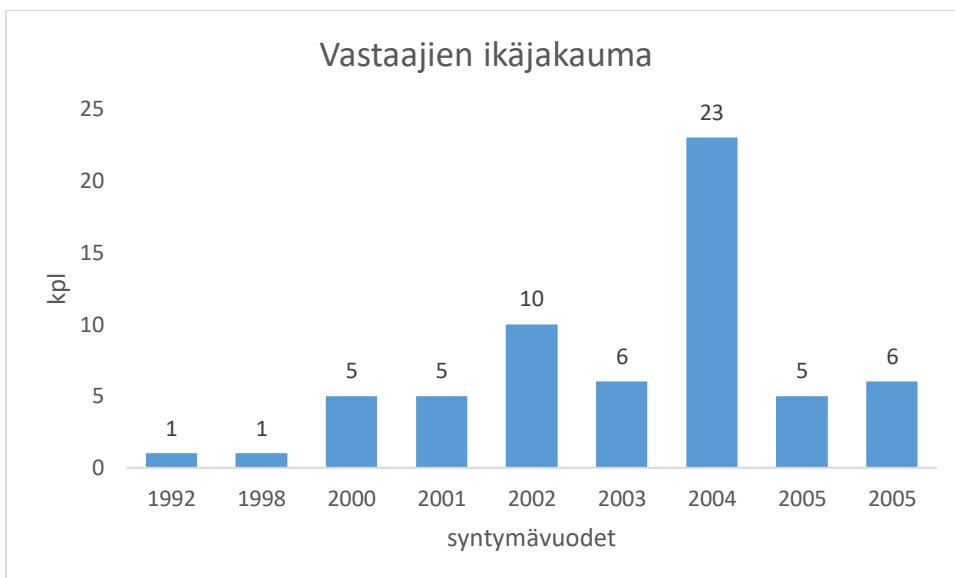
sen teettämiseen. Lisäksi olin jokaiseen valmentajaan henkilökohtaisesti yhteydessä puhelimitse samana päivänä, kun heidän valmennuksensa järjestettiin, sitouttaakseni valmentajan henkilökohtaisesti kyselytutkimuksen suorittamiseen. Katoa tapahtui kuitenkin Uuraisilla ja Helsingissä. Sen sijaan Salossa järjestettävä valmennus sai enemmän osallistujia ennakkoilmoittautumisiin nähden. Salossa ennakkoon ilmoittautuneita oli 5 ja lopulta osallistujia oli 6 ja vastausprosentti oli 100%.

Tilastollisen analyysin tarkoituksena on tiivistää tietoa, paljastaa syy-seuraussuhteita ja havainnollistaa aineistoa kuvaajilla. Perusjoukon ominaisuuksia arvioitaessa tunnusluku-
jen arviointi eli estimointi edellyttää otoksen analyysiä, jossa selvitetään tiedon systemaattisia (harhaisuutta) ja satunnaisia virheitä (virhemarginaalia). (Simpura & Melkas, 2013.) Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin survey- kyselyn avulla. Se on tehokas tapata kerätä vastauksia (Heikkilä, 2004).

4.2 Tutkimusaineisto ja metodologia

Aikaisemmin tutkimuksissa on todettu talouslukutaidon vaikutusten kumuloituvan ajan saatossa. Tämän vuoksi nuoret ovat erityisen kriittisessä vaiheessa oppiakseen oman taloutensa hallintaa. Valmennukset, joiden tavoitteena on opettaa nuorille taitoja toimia itsenäisenä yrittäjänä, kiinnostivat minua, koska tutkitusti (Hilgert ja muut, 2003) henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvalla toiminnalla on suurin vaikutus oppimiseen. Jotta nuoret voisivat suoriutua mahdollisimman hyvin käytännön toteutuksesta, tarvitaan hyvä teoreettinen pohja käytännölle. Nuorilla on jo lähtökohtaisesti motivaatio oppia uutta 4H-yrityskurssille ja Nordea Business Race -tapahtumaan osallistuessaan. 4H-yrityskurssin tavoitteena on auttaa nuori alkuun oman yritysideoinnin viemiseksi käytäntöön. 4H-yrityskurssilla autetaan nuoria löytämään omat vahvuutensa ja niitä hyödyntämällä nuoria autetaan kehittämään toimiva liikeidea. Valmennus pitää sisällään omien vahvuuksien tunnistamisen lisäksi yritystoiminnan perusteita ja taloudellista opetusta.

Tutkimusaineiston muodostavat 4H-yrityskursseille, ja Nordean järjestämään Business Race -tapahtumaan osallistuneet 4H-nuoret. Tiedot kerättiin Webropol-kyselylomakkeen avulla neljässä eri tilaisuudessa, joihin osallistui yhteensä 62 nuorta. Lisäksi aineistona on käytetty Kalmi ja Rahkon (2019) tutkimuksen aineistoa. Webropol-kyselyn vastaukset on siirretty Microsoft Exceliin, ja yhdistetty Kalmi ja Rahkon (2019) tutkimuksen aineistoon. Tulokset ovat analysoitu STATA-ohjelmalla. Kuviossa 2. nähdään tutkimukseen osallistujien ikäjakauma. Taulukosta nähdään kuinka vastaajat jakautuvat melkein 50% yli ja alle 15-vuotiaiksi. Vastaajista 62,91 prosenttia on kuitenkin 15–17-vuotiaita.

Kuvio 2. Tutkimukseen osallistujien ikäjakauma.

4.3 Aineiston esittely

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää taloudellisen lukutaidon taso, ja onko taloudellisella osaamisella ja taloudellisilla asenteilla vaikutusta taloudelliseen käyttäytymiseen. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, onko taloudellisilla asenteilla vaikutusta taloudelliseen osaamiseen. Taulukossa 3. nähdään tutkimuskyselyn perustietokysymysten vastauksien

jakautuminen. Vastauksien keskiarvon ja keskihajonnan lisäksi nähdään väittämiin positiivisesti vastanneiden yhteenlaskettu prosenttiosuus kaikista 62 vastaajasta. Perustietojen vastauksista nähdään, että vain 56 % vastanneista puhuu kotona raha-asioista ja saa vanhemmiltaan säännöllistä viikko- tai kuukausirahaa. Ansiotuloja kesä tai muista töistä sai jopa 71 prosenttia vastaajista, 87 prosentilla vastaajista oli luottamus omiin talouden hoitokykyihin ja pankkitilin tiesi omistaneensa 85 prosenttia vastaajista. Lisäksi nuoret tiesivät hyvin, paljonko heidän tilillään on rahaa (84% vastaajista) ja kokivat omien raha-asioiden hoitamisen helpoksi (85% vastaajista).

Taulukko 3. Perustietojen muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet. Suluissa kyselyn kysymysnumerot.

Kysymys ja vastausvaihtoehdot	Muuttujan nimi	Keskiarvo/ Keskihajonta/ Positiivinen vastaus (%)		
sukupuoli (k2) 1 =mies 2 =nainen	sukupuoli	1,4	0,5	-
syntymävuosi (k3)	syntymävuosi	2003	2,3	-
Mikä on ylin koulutustasosi? (k4) 1= Peruskoulu 2= Toinen aste 3= Alempi korkeakoulu 4 =Ylempi korkeakoulu 5 =Tohtori tai lisensiaatti	koulutus	1,2	0,4	-
Kuinka paljon teillä on kirjoja kotona? (k5) 1= 0-25 kirjaa 2 =26-100 kirjaa 3= 101-200 kirjaa 4= 201-500 kirjaa 5= Yli 500 kirjaa	kirjojakotona	2,9	1,2	-
Meillä kotona puhutaan usein raha-asioista. (k6) 1= kyllä 2= ei 3= en osaa sanoa	puhutaan	1,7	0,8	56
Olen saanut ansiotuloja kesätöistä tai muista töistä? (k7) 1= kyllä 2= ei 3 =en osaa sanoa	omattulot	1,4	0,6	71
Minulla on omissa nimissä oleva pankkitili. (k8) 1= kyllä 2= ei 3 =en osaa sanoa	pankkitili	1,2	0,6	85
Tiedän suunnilleen, kuinka paljon pankkitililläni on rahaa. (k9) 1= kyllä 2= ei 3 =en osaa sanoa	paljonkotilillä	1,2	0,6	84
Saan vanhemmiltani säännöllisesti viikko- tai kuukausirahaa. (k10) 1= kyllä 2= ei 3 =en osaa sanoa	viikkoraha	1,5	0,5	56
Omien raha-asoiden hoitaminen on mielestäni. (k11) 1= hyvin vaikeaa 2= melko vaikeaa 3= melko helppoa 4= hyvin helppoa 5= en osaa sanoa	helppohoitaa	3,4	0,8	85
Miten arvioit omaa kykyäsi tehdä omaa taloutta koskevia hyviä taloudellisia päätöksiä asteikolla 1-5? (k38) 1= erittäin huonosti 2= huonosti 3= kohtalaisesti 4= hyvin 5= erittäin hyvin	arvio	3,3	0,9	87

On tärkeää tunnistaa nuorten taloudellisen käyttäytymisen vahvuuksia ja heikkouksia. Seuraavassa on esitetty tutkimuksessa esiin nousseet nuorten vastauksista eniten positiivisia ja eniten negatiivisia vastauksia saaneet taloudellisen käyttäytymisen kysymykset. Taulukossa 4. nähdään taloudellisen käyttäytymisen kysymykset ja vastausten keskiarvot, keskihajonta sekä kysymyksiin positiivisesti vastanneiden yhteenlaskettu prosenttiosuus kaikista vastaajista.

Taulukko 4. Taloudellisen käyttäytymisen muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet. Suluissa kyselyn kysymysnumerot.

Kysymys ja vastausvaihtoehdot	Keskiarvo	Keskihajonta	Positiivinen vastaus (%)
Säästän säännöllisesti jotain tarkoitusta varten. (k12) 1= kyllä 2= ei 3= en osaa sanoa	1,5	0,7	66
Millä tavoin ensisijaisesti säästät. (k13) 1= säästän rahaa kotona 2= säästän rahaa pankkitilille 3= säästän muulla tavoin 4= en säästä	1,8	0,7	97
Jos saat rahaa vanhemmiltasi, kuinka usein laitat siitä osan säästöön. (k14) 1= en koskaan 2= joskus 3= usein 4= aina 5= en osaa sanoa	2,8	1,1	85
Suunnittelen etukäteen, mihin käytän rahani. (k15) 1=en koskaan 2= joskus 3=usein 4= aina 5= en osaa sanoa	2,8	0,8	97
Minulla on tapana tehdä ostoksia hetken mielijohdeesta.(k16) 1= en koskaan 2= joskus 3= usein 4= aina 5= en osaa sanoa	2,4	1,0	16

Nuorista lähes kaikki (97 % vastaajista) kertoivat säästävänsä rahojaan joko kotona, pankkitilillä tai muulla tavoin. Kysyttäessä kuinka usein nuori laittaa vanhemmiltaan saadut rahat säästöön, 85 prosenttia vastaajista sanoi laittaneensa joskus, usein tai aina rahat säästöön. Nuoret vastasivat myös suunnittelevansa etukäteen, mihin rahansa käyttävät (97% vastaajista). Vaikka säästämistä tapahtuu, näyttää säästäminen kuitenkin olevan satunnaista. Kysyttäessä säästääkö nuori säännöllisesti jotain tarkoitusta varten vain 66

prosenttia vastaajista vastasi myöntävästi. Lisäksi vain 16 prosenttia vastaajista kertoi välttyneensä heräteostoksien tekemiseltä. 84 prosenttia vastaajista siis tekee heräteostoksia, mikä kertoo taloudellisen käyttäytymisen impulsiivisuudesta. Impulsiivista käyttäytymistä pidetään rationaalisen käyttäytymisen vastakohtana, mikä johtaa usein huonoihin taloudellisiin valintoihin. Näistä vastauksista voidaan tulkita, että nuoret säästävät, mutta eivät välttämättä kovinkaan säännöllisesti. Sen sijaan rahan käytön suunnitelmallisuutta esiintyy lähes kaikissa vastaajissa, vaikka heräteostoksia tehdään satunnaisesti.

Myöhemmin esiteltävissä tuloksissa nähdään, että raha-asioista kotona puhumisella on merkittävä vaikutus nuorten taloudelliseen osaamiseen. Aikaisemmin nähdyt taloudellisen käyttäytymisen tulokset saavat vahvistusta myös Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksesta, vaikka Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksessa kysymys ”Säästän säännöllisesti jotta tarkoitus varten” nousi yli 50 prosentilla vastaajista negatiiviseksi vastaukseksi. Tähän kysymykseen vastattiin tässä tutkimuksessa yli 50 prosenttisesti positiivisesti. Selvitettäessä, mikä on nuorten tapa säästää varoja, nousi yleisimmäksi tavaksi säästää tilille. Kun vertaillaan tuloksia Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimukseen, rahojen säästämisen kohti oli selkeästi vähentynyt tässä tutkimuksessa.

Seuraavaksi taulukossa 5. nähdään kyselytutkimuksen vastauksia taloudellisia asenteita koskeviin kysymyksiin.

Taulukko 5. Taloudellisten asenteiden muuttujat, keskiarvot, keskihajonta ja myönteisesti väittämiin vastanneiden prosenttiosuudet.

Kysymys ja vastausvaihtoehdot	Muuttujan nimi	Keskiarvo	Keskihajonta	Positiivinen vastaus (%)
Kannattaako mielestäsi säästää. (k17) 1= kyllä 2= ei 3= en osaa sanoa	kannattaasäästää	1,1	0,5	94
Kuinka helppona pidät säästämistä. (k18) 1= hyvin vaikeaa 2= melko vaikeaa 3= melko helppoa 4= hyvin helppoa 5= en osaa sanoa	helppoasäästää	3,3	0,7	89
Mikä on paras tapa saavuttaa tavoitteensa. (k19) 1= odottaa, että asiat vain tapahtuvat 2= suunnitella etukäteen 3= ei kannata asettaa tavoitteita etukäteen 4= en osaa sanoa	tavoitteet	2,1	0,8	68
Talousasiat kiinnostavat minua. (k20) 1= ei lainkaan 2= melko vähän 3= jonkin verran 4= paljon 5= en osaa sanoa	kiinnostus	0,8	0,4	82

Tuloksista nähdään, että säästämisen kannattavuus ymmärretään nuorison keskuudessa (94% vastaajista) ja säästämistä pidetään helppona (89% vastaajista). Talousasioiden kiinnostavuudesta ollaan lähes yhtä mieltä (82% vastaajista), mutta tavoitteiden saavuttamisesta ollaan eniten eri mieltä. Vain 68 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että kantaa suunnitella asioita etukäteen tavoitteidensa saavuttamiseksi. Taloudellisen käyttäytymisen ja taloudellisten asenteiden vastauksista voidaan nähdä, että nuorilla on puutteita säästämisen suunnitelmallisuudessa, ja tavoitteellisuudessa, vaikka yleinen asenne talouden hoitoon on hyvä ja säästämistä tapahtuu satunnaisesti.

Taloudellisen lukutaidon osaamista on mitattu taloudellisen lukutaidon testillä, jossa jokaisesta oikeasta vastauksesta saa yhden pisteen. Testistä voi saada korkeintaan 17 pistettä. Taloudellisen lukutaidon tason lisäksi tuloksista saadaan selville nuorten taloudellisen lukutaidon osaamiseen haasteet ja vahvuudet. Seuraavaksi taulukossa 6. esitellään taloudellisen tietämyksen testissä esiin nousseita nuorten taloudellisen osaamisen haasteita.

Taulukko 6. Eniten väärä vastauksia saaneet taloudellisen lukutaidon kysymykset.

- 29 prosenttia oikein/ kysymys 10. ”Osakeyhtiön perustajat ovat henkilökohtaisesti vastuussa yrityksen veloista.”
- 43 prosenttia oikein/ kysymys 16. Kysymys inflaatiosta: ”Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla?”
- 38 prosenttia oikein/kysymys 17. Kysymys korkoa korolle -ilmiöstä: ”Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa. Kuinka paljon tilillä on viiden vuoden päästä?”

Yhtenä tämän tutkimuksen tavoitteista oli löytää nuorten taloudellisen tietämyksen vahvuuksia ja heikkouksia, nuorten taloudellisen lukutaidon vahvistamiseksi. Taulukon 6. kysymyksiin yli 50 prosenttia vastaajista oli vastannut väärin. Kysymys 10. osakeyhtiöiden vastuista oli eniten väärä vastauksia saanut kysymys. Myös Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksessa se oli eniten väärä vastauksia saanut kysymys. Tulos on yllättävä, ottaen huomioon vastaajien yrittäjyytaustan. Syy voi olla kuitenkin siinä, että osa nuorista toimivat kevytyrittäjinä eivätkä tunne siksi osakeyhtiön toimintaa ja vastuita. Tieto eri yhtiömuotojen vastuista olisi kuitenkin erityisen tärkeää näille 4H-nuorille, jotka aloittelevat uraansa yrittäjinä, ja mahdollisesti kasvattavat yrityksensä liiketoimintaa tulevaisuudessa.

Kysymykset 16. ja 17. ovat poimittu Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimuksesta, jonka tutkimustulokset ovat osa PISA tutkimusta taloudellisesta lukutaidosta. Kysymys 17., korkoa korolle -ilmiöstä, sai toiseksi eniten väärää vastauksia, vain 38 prosenttia vastaajista vastasi tähän kysymykseen oikein. Kolmanneksi eniten väärää vastauksia sai kysymys 16. inflaatiosta. Vain 43 prosenttia vastaajista tiesi oikean vastauksen. Tiedot inflaatiosta ja koron korosta ovat keskeisiä asioita ymmärtää oman talouden hoidossa. Kysymykset esitettiin muodossa, missä vastaajien piti suoriutua yksinkertaisesta matemaattisesta laskutehtävästä. Näiden kysymyksen vastauksiin on saattanut vaikuttaa myös vastaajan matemaattiset taidot. Lusardin ja Mitchellin (2014) tutkimustuloksista voidaan huomata alhaisen koulutustason vaikuttavan erityisesti laskutoimituksia vaatineiden kysymysten tuloksiin. Kysymysten matemaattisuuden vuoksi, oikeiden vastausten määrä, saattoi jäädä alhaisemmaksi verrattuna teksti muodossa esitettyyn kysymykseen. Lisäksi Jappelin ja Padulan (2013) mukaan erityisesti matemaattisilla kyvyillä on elinkaaren alussa suuri painoarvo taloudellisessa lukutaidossa. Tästä huolimatta inflaation ja korkoa korolle -ilmiön opetukseen on syytä kiinnittää huomiota alhaisen oikean vastausprosentin vuoksi. Seuraavaksi taulukossa 7. nähdään tulokset nuorten taloudellisen osaamisen vahvuuksista.

Taulukko 7. Eniten oikeita vastauksia saaneet taloudellisen lukutaidon kysymykset.

- 68 prosenttia oikein/ kysymys 3. ”Sijoituksissa, joissa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski.”
- 68 prosenttia oikein/ kysymys 11.” Liikevaihto on yrityksen myynti vuoden aikana.”
- 74 prosenttia oikein/ kysymys 6. ”Pikavipin korkoprosentti on pienempi kuin tavallisen lainan, koska laina-aika on lyhyempi.”

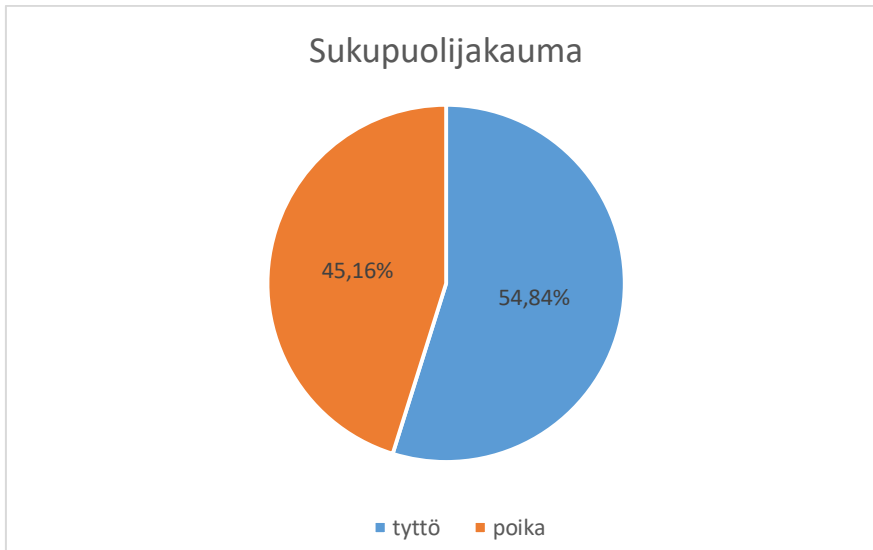
Taulukossa 7. nähdään taloudellisen tiedon eniten oikeita vastauksia saaneet kysymykset, jotka kuvastavat tässä tutkimuksessa vastaajien vahvuuksia taloudellisessa tietämyksessä. Parhaiten osattiin kysymys pikavippien korosta (68 % oikein vastanneita), kysymykset sijoitusten riskistä (68% oikein vastanneita) ja yrityksen liikevaihdosta (74 prosenttia oikein vastanneita), jotka olivat selkeitä vahvuuksia nuorten taloudellisessa osaamisessa. Osaamisen vahvuuksia voi selittää, pikavippien paljon julkisuudessa käyty keskustelu, jonka vuoksi pikavippien korkeat korot ovat tulleet nuorille tutuksi. Sijoittaminen on myös kasvattanut suosiotaan ja nuoret osoittivat tietouttaan erinomaisesti myös Nordea Business Race -tapahtumassa käydyissä keskusteluissa. Yrityksen liiketoimintaan liittyvä kysymys liikevaihdosta tunnettiin myös hyvin. Tätä voi selittää se, että suurin osa nuorista toimivat itse kevytyrittäjinä ja sitä kautta tuntevat yrityksen liiketoimintaan liittyvää termistöä.

Regressioanalyysin avulla tutkitaan muuttujien välistä riippuvuutta selitettävän ja selittävän/selittävien muuttujien avulla. Tässä tutkimuksessa regressioanalyysin avulla selvitetään vaikuttavatko taloudelliset asenteet ja taloudellinen osaaminen taloudelliseen käyttäytymiseen. Lisäksi tutkitaan vaikuttavatko taloudelliset asenteet taloudelliseen osaamiseen. Regressiomallissa muutosta kuvaa kerroin β_n , jonka avulla saadaan selville paljonko selittävän muuttujan x-muutos vaikuttaa selitettävään muuttujaan Y. Jos arvo on negatiivinen, on regressiosuora laskeva, ja päinvastoin. Jos regressiokerroin on nolla, ei muuttujien välillä ole lineaarista riippuvuutta. Regressiomallissa lasketaan yhteen myös virhetermit, jotka kuvaavat yksittäisten havaintojen etäisyyttä regressiosuorasta, joka pienemmän neliösumman avulla laskettuna minimoi eroavuuden yksittäisistä havainnoista. Regressioanalyysin avulla saadaan selville myös, onko muuttujien välinen yhteys tilastollisesti merkittävä, ja se paljastaa muuttujien suhteiden voimakkuuden. Regressiomalleja on yhden selittävän muuttujan malleja, ja useamman muuttujan malleja. Tässä tutkimuksessa on käytetty useamman muuttujan regressiomallia, jossa a on vakio-termi, X_1 ja X_2 ovat selittäviä muuttujia, ja b_1 ja b_2 ovat niiden muutosta kuvaavat regressiokertoimet. (Stock & Watson 2015: 155- 159, 223, 236-237; Tietoarkisto, 2008.)

(1) Useamman muuttujan regressio malli: $Y = a + b_1X_1 + b_2X_2$

Regressioanalyysin selitysvoimaa kuvaa R^2 . Se voi saada arvon nollan ja yhden väliltä riippuen, kuinka hyvin mallin selittävät muuttujat pystyvät selittämään selitettävän muuttujan vaihteluita. Korjattua selityssastetta käytetään parantamaan selityssasteen tuloista, sillä selittävien muuttujien määrän lisääntyessä selityssaste paranee. Korjattu selityssaste ottaa huomioon regressioyhtälön muuttujien määrät, jolloin selityssaste pienenee. (Stock & Watson 2015: 283-284,167-169; Tietoarkisto, 2008.) F-testin avulla saadaan tietoa, voidaanko regression muuttujilla luotettavasti selittää tutkittua muuttujaa. Se on tilastollinen testi, jolla saadaan selville regression tilastollinen merkitsevyys. Lisäksi regression onnistumista kuvaa estimaatin keskivirhe, joka ilmoittaa virhetermien keskihajonnan avulla, kuinka kaukana regression ennustama arvo on todellisesta Y:n arvosta. Mitä suurempi hajontaluku on, sitä pienempi on mallin selityssaste. (Stock & Watson 2015: 270-275; Tietoarkisto, 2008.)

Tutkimuksessa on mukana myös sellaisia muuttujia, joita kutsutaan dummy-muuttujiksi. Nämä ovat binäärisiä muuttujia, jotka voivat saada regressiossa vain arvot yksi tai nolla. Näitä muuttujia ovat tässä tutkimuksessa esimerkiksi muuttuja ”poika”, joka saa arvon 1, jos vastaaja on poika, ja jos taas vastaaja on tyttö, saa se arvon 0. (Stock & Watson 2015: 201; Tietoarkisto, 2008.) Muita dummy-muuttujia tutkimuksessa on muuttuja ”yrityskurssi”, joka kertoo vastaajan osallistumisesta 4H-yrityskurssille. Kysymys syntymävuodesta esitetään muuttujana ”ikä15”, joka antaa arvon 1, mikäli vastaaja on 15-vuotias tai alle. Muuttaja antaa arvon 0, jos vastaaja on yli 15-vuotias. Tähän kyselyyn osallistuneista nuorin on 13-vuotias ja vanhin 27-vuotias. Vastaajien iän keskiarvo on 16-vuotta. Seuraavassa kuviossa nähdään tutkimukseen osallistuneiden sukupuolijakauma.

Kuvio 3. Vastaajien sukupuolijakauma.

Kuviossa 3. nähdään vastaajien sukupuoli jakauma, joka on erittäin tasaisesti jakaantunut. Muita muuttuja muunnoksia tutkimuksessa on perustiedot, joiden vastaukset on muunnettu positiiviseksi ja negatiiviseksi vastausryhmiksi. Esimerkiksi kysymys "Meillä kotona puhutaan usein raha-asioista" vastaus "kyllä" saa regressiossa arvon 1 ja negatiiviset vastaukset "ei" ja "en osaa sanoa" saavat arvon 0. Perustietojen lisäksi vastaukset taloudellisista asenteista ovat myös muunnettu edellä mainitulla tavalla. Regressiotaulukossa 8. muuttujien nimet ovat selitetty aikaisemmin esitetyissä taulukoissa 3. ja 5. Regressiotaulukoissa ei ole mukana muuttujaa koulutuksesta, koska se mittaa samaa asiaa kuin syntymävuosi.

Taulukko 8. Regressiotaulukko taloudellisesta lukutaidosta.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	62
Model	759.560071	18	42.1977817	F(18, 43)	=	3.76
Residual	482.827026	43	11.2285355	Prob > F	=	0.0002
				R-squared	=	0.6114
				Adj R-squared	=	0.4487
Total	1242.3871	61	20.3670016	Root MSE	=	3.3509

oikea	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
poika	2.243789	1.028703	2.18	0.035	.1692109 4.318366
ikä15	-1.928568	1.003233	-1.92	0.061	-3.951781 .0946438
kirjojakotona					
2	2.289845	1.762103	1.30	0.201	-1.263776 5.843465
3	-.37213	1.644518	-0.23	0.822	-3.688616 2.944356
4	1.360426	2.092707	0.65	0.519	-2.859919 5.580772
5	2.821563	1.940409	1.45	0.153	-1.091644 6.73477
puhutaan	1.915232	1.119555	1.71	0.094	-.3425657 4.173029
omattulot	-1.217023	1.313437	-0.93	0.359	-3.865822 1.431776
pankkitili	.1324164	1.797714	0.07	0.942	-3.49302 3.757853
paljonkotilillä	.4849659	1.494908	0.32	0.747	-2.529803 3.499735
viikkoraha	-.3362263	.9821569	-0.34	0.734	-2.316935 1.644482
helppohoittaa	.5275599	1.559255	0.34	0.737	-2.616978 3.672097
kannattaasäästää	2.475957	2.958985	0.84	0.407	-3.491405 8.443319
helppoasäästää	1.199197	1.688242	0.71	0.481	-2.205467 4.603861
tavoitteet	1.290873	1.215025	1.06	0.294	-1.159459 3.741204
kiinnostus	3.617828	1.711441	2.11	0.040	.166378 7.069278
arvio	-.4134379	1.6928	-0.24	0.808	-3.827295 3.000419
yrittäjäkurssi	-1.504279	1.041196	-1.44	0.156	-3.604051 .595493
_cons	.022101	3.063439	0.01	0.994	-6.155914 6.200116

Taulukon 8. regressiomallilla selitetään taloudellista lukutaitoa eli taloudellisen lukutaidon testistä saatujen oikeiden vastausten määrää, erilaisten selittävien muuttujien avulla. Mallilla pyritään saamaan selville, kuinka merkittävästi nämä muuttujat, kuten taloudelliset asenteet, vaikuttavat taloudelliseen osaamiseen, ja mitkä osa-alueet siihen erityisesti vaikuttavat. Tilastollisesti merkittäviä muuttujia p-arvolla 0,1 ovat perustiedoista: sukupuoli, ikä ja puhutaanko kotona rahasta. Taloudellisen asenteiden tilastollisesti merkittäviä muuttujia 0,1 p-arvolla on kiinnostus talouteen. Tämän regressiomallin korjattu selitysaste on noin 45 prosenttia.

Tulosten perusteella nähdään, että pojat saivat taloudellisen lukutaidon testipisteissä keskimäärin +2,2 paremmat pisteet kuin tytöt. Sukupuolella nähdään taustamuuttujista olevan suurin vaikutus taloudelliseen tietämykseen. Liitteessä 3. tarkastellaan tarkemmin sukupuolten välisiä eroja taloudellisen lukutaidon tietämyksessä. Pojat olivat kaikissa paitsi kahdessa kysymyksessä tyttöjä parempia, taloudellisen lukutaidon testikysymyksissä. Tytöt vastasivat, kysymykseen pikivippien korkoprosentista (k26) ja yritystoiminnan kannattavuutta koskevassa kysymyksessä (k32), poikia paremmin. Lisäksi erot näissä kysymyksissä olivat, poikiin verrattuna, vain 1–2 prosenttiyksikköä.

Lisäksi iällä oli tilastollisesti merkittävä vaikutus taloudelliseen tietämykseen. Nuoremmat vastaajat, eli 15-vuotiaat ja sen alle, saivat keskimäärin -1,9 pistettä huonommat testipisteet taloudellisen lukutaidon testissä, kuin heidän vanhemmat ikä toverinsa. Väittämän ”Meillä kotona puhutaan usein raha-asioista” vastaus ”kyllä” on tilastollisesti merkittävä. Mikä vastaajan perheessä puhutaan usein raha-asioista, sai hän taloudellisen testin tuloksissa +1,9 pistettä enemmän kuin muut vastaajat. Lisäksi taloudellista asennetta mittaava väittämä ”Talousasiat kiinnostavat minua.” on tilastollisesti merkittävä p-arvolla 0,1. Ne, jotka vastasivat väittämään ”jonkin verran” tai ”paljon” saivat jopa +3,6 pistettä paremmat tulokset taloudellisen lukutaidon testistä kuin muut vastaajat. Tämä osoittaa, että motivaatiolla taloudellisia asioita kohtaan on positiivinen vaikutus taloudelliseen osaamiseen.

Vastaavasti Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksesta, tilastollisesti merkittäviksi selittäjiksi, taloudelliselle osaamiselle, nousi p-arvolla 0,1: sukupuoli, kirjojen määrä kotona, talousasioista kotona puhuminen, pankkitilin omistaminen, viikkorahan saanti, raha-asioiden hoitaminen, kannattaako säästää, rahan käytön suunnitelmallisuus ja kiinnostus talousasioihin. Tuloksista nousi siis muutama lisämuuttuja selittäväksi tekijäksi taloudelliselle osaamiselle, mutta muuten tulokset olivat yhteneväiset omien tutkimustulosten kanssa. Yllättävää Kalmin ja Rahkon (2019) tuloksissa oli se, että viikkorahan saanti vaikutti negatiivisesti -0,6 pisteen verran taloudellisen tietämyksen tuloksiin. Se tarkoittaa, että

heillä, jotka ovat ilman vanhempiensa antamaa säännöllistä tuloa, on parempi taloudellinen lukutaito kuin heillä, jotka saavat säännöllistä tuloa vanhemmiltaan. Tämä mielestäni kertoo siitä, että mikäli rahat ovat itse ansaittuja, on sillä positiivinen vaikutus taloudelliseen osaamiseen.

Aikaisemmissa tutkimustuloksissa, kuten Shimin ja muiden (2009) tutkimustuloksissa nähdään, vanhemmilla näyttää olevan vahva vaikutus nuoriin, mikä näkyy asenteiden siirtymisenä nuorille. Myös OECD (2017c) tutkimuksen mukaan vanhempien kiinnostus ja tuki vaikuttavat nuoren koulumenestykseen. Lusardin ja Mitcahellin (2014) ja Shimin ja muiden (2009) mukaan taloudellinen lukutaito korreloi vanhempien koulutustason kanssa. Vanhempien talousosaamisella ja asenteella talousasioita kohtaan saattaa olla merkitys talousasioista puhumisen määrään kotona. Mikäli vanhemmilla ei ole riittävästi tietoa ja kiinnostusta taloudellisia asioita kohtaan, talousasioista puhuminen saattaa jäädä vähäisemmäksi, kuin niissä perheissä, missä taloudellista osaamista vanhemmilla on enemmän, ja tällä on periytyvä vaikutus lapsiin. Vanhemmilla on myös vahva vaikutus nuorten taloudelliseen käyttäytymiseen. Chitejin ja Staffordin (1999) ja Lin (2009) tutkimuksen mukaan nuoret tarkkailevat vanhempiensa säästö- ja kuluttamiskäyttäytymistä, ja omaksuvat siitä itselleen mallin toimia vastaavissa tilanteissa. Kokemukseen pohjautuvasta oppimisesta on saatu paljon positiivisia tuloksia. Amagirin, Maassen van den Brinkin ja Wilschutin (2018) mukaan opettamisen tulisi perustua elämäntapahtumiin. Heidän mukaansa elämäntapahtumiin perustuvat tavat opettaa nuoria, kasvattavat taloudellisen lukutaidon tietämystä ja asenteita. Mikäli vanhemmilla ei ole riittävästi taloudellista tietämystä siirtyy vastuu nuorten taloudellisesta kasvatuksesta enimmäkseen kouluille. Näiden tutkimustulosten valossa on vanhempien ja koulun taloudellisen lukutaidon osaamista ja opetusta syytä vahvistaa ja ylläpitää nuorten talousosaamisen turvaamiseksi. Erityisesti nuoret naiset huomioiden, taloudellisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Taloudellista käyttäytymistä on seuraavassa regressioanalyysissä selitetty taloudellisella osaamisella, taloudellisilla asenteilla ja taustamuuttujilla.

Taulukko 9. Regressiotaulukko taloudellisesta käyttäytymisestä.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	62
Model	20.7069705	19	1.08984055	F(19, 42)	=	2.29
Residual	20.0027069	42	.476254926	Prob > F	=	0.0128
				R-squared	=	0.5086
				Adj R-squared	=	0.2864
Total	40.7096774	61	.667371761	Root MSE	=	.69011

käytös	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
oikea	.0712019	.0314068	2.27	0.029	.0078204 .1345835
poika	.1398732	.2232724	0.63	0.534	-.3107087 .5904552
ikä15	.8137499	.2153094	3.78	0.000	.3792379 1.248262
kirjojaketona					
2	-.2878052	.3699595	-0.78	0.441	-1.034414 .4588032
3	.177716	.3388872	0.52	0.603	-.5061861 .8616181
4	.2654929	.4331021	0.61	0.543	-.6085424 1.139528
5	-.2326486	.4093313	-0.57	0.573	-1.058713 .5934153
puhutaan	.1838761	.2382874	0.77	0.445	-.2970073 .6647595
omattulot	.2098335	.2731873	0.77	0.447	-.3414809 .7611479
pankkitili	.2770044	.3702596	0.75	0.459	-.4702096 1.024218
paljonkotilillä	-.0749818	.3082503	-0.24	0.809	-.6970561 .5470924
viikkoraha	.1314263	.202549	0.65	0.520	-.2773341 .5401867
helppohoittaa	.8849985	.3215531	2.75	0.009	.2360781 1.533919
kannattaasäästää	.2348876	.6143392	0.38	0.704	-1.004899 1.474674
helppoasäästää	-.3953552	.3497244	-1.13	0.265	-1.101128 .3104173
tavoitteet	-.7352013	.2534953	-2.90	0.006	-1.246776 -.223627
kiinnostus	-.326005	.3703302	-0.88	0.384	-1.073362 .4213517
arvio	.008616	.348871	0.02	0.980	-.6954342 .7126662
yrityskurssi	.2422039	.2195754	1.10	0.276	-.2009172 .6853251
_cons	1.99787	.6309105	3.17	0.003	.7246407 3.271099

Taulukossa 9. nähdään lineaarinen regressio malli, jossa taloudellista käyttäytymistä selitetään taloudellisen lukutaidon testin oikeiden vastausten määrällä, taloudellisilla asenteilla ja taustamuuttujilla. Mallin korjattu selitysaste on 29 prosenttia. Taloudellisen käyttäytymisen summamuuttuja on laskettu yhteen viidestä käyttäytymisen kysymyksen dummy muuttujasta. Mikäli vastaaja on vastannut käyttäytymisen kysymykseen positiivisesti, on hän saanut yhden pisteen per kysymys eli yhteensä enintään viisi pistettä.

Regressiomallin tuloksista nähdään, että tilastollisesti p-arvolla 0,1 merkittäviä muuttujia, taloudellista käyttäytymistä selittämään, ovat taloudellinen tietämys, ikä, raha-asioiden hoidon helppous, raha-asioiden hoidon suunnitelmallisuus. Taloudellisen lukutaidon testissä menestyminen vaikutti positiivisesti taloudelliseen käyttäytymiseen +0,07 käyttäytymisen pisteen verran. Taloudellisen tietämyksen vaikutus on siis hyvin pientä taloudelliseen käyttäytymiseen, mutta silti tilastollisesti merkittävää. Ikä vaikuttaa tässä regressioanalyysissä päinvastoin kuin taloudellista tietämystä selittäessä. Mikäli vastaajan ikä oli 15-vuotta tai sen alle, vaikutti se taloudelliseen käyttäytymiseen positiivisesti +0,8 pisteen verran. Tämä tulos on yllättävä, koska voisi olettaa taloudellisen käyttäytymisen parantuvan iän myötä. Tässä tutkimuksessa kaikki vastaajat ovat kuitenkin nuoria, jolloin erot taloudellisen käyttäytymisen välillä saattavat vaihdella iästä riippumatta. Nuorilla taloudellisen käyttäytyminen on kuitenkin vähäistä ja taloudellisia päätöksiä tehdään vähän suhteessa aikuisiin. Väittämä ”Omien raha-asioiden hoitaminen on mielestäni helppoa tai hyvin helppoa” oli myös tilastollisesti merkittävä ja vaikutti +0,9 pisteen verran taloudelliseen käyttäytymiseen. Lisäksi taloudellisia asenteita mittaava kysymys ”Mikä on paras tapa saavuttaa tavoitteensa” vastaus ”suunnitella etukäteen” oli yllättäen negatiivinen vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen -0,7 pisteen verran. Kysymyksen muut vastausvaihtoehdot olivat: ”odottaa, että asiat vain tapahtuvat”, ”ei kannata asettaa tavoitteita etukäteen” tai ”en osaa sanoa”. Aikaisemmissa tuloksissa nähtiin, ettei nuorilla ole kovin paljon suunnitelmallisuutta talouden hoidossa, vaikka positiivista taloudellista käyttäytymistä esiintyi paljon, esimerkiksi lähes kaikki vastaajat kertoivat säästävänsä rahoja. Tämä tulos voi selittyä vastaajien nuorella iällä. Nuorten olisi kuitenkin hyvä oppia talouden suunnitelmallisuutta.

Tulokset eroavat Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksesta muuttujien: sukupuoli, viikko-raha, kannattaasäästää, helppoasäästää ja raha-asioiden hoidon suunnitelmallisuuden osalta. Nämä muuttujat olivat Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksessa tilastollisesti merkittäviä muuttujia p-arvolla 0,1, taloudellisen käyttäytymisen selittäjinä. Nämä muuttujat eivät nousseet omassa tutkimuksessani tilastollisesti merkittäväksi, vaikka muuttujat antoivat saman suuntaisen tulokset. Tilastollisesti ”ei merkittäviä”- muuttujia poistamalla

regressiosta, ei yhtään uutta tilastollisesti merkittävää muuttujaa noussut tuloksissa. Tutkimustulokset Kalmin ja Rahkon (2019) tutkimuksen osalta erosivat vain kysymyksen ”Mikä on paras tapa saavuttaa tavoitteensa” ja vastaus ”suunnitella etukäteen” vaikutus oli käyttäytymiseen positiivinen +0,1 pisteen verran. Vaikutus on pieni, mutta tilastollisesti merkittävä ja päinvastainen kuin omasta tutkimuksesta saatu tulos. Tämä tulosten ristiriitaisuus voi selittyä aikaisemmin mainitulla nuorten taloudellisen käyttäytymisen vähäisyydellä.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, minkälainen yhteys taloudellisen tiedon, ja taloudellisen käyttäytymisen sekä taloudellisen asenteiden välillä vallitsee nuorten 4H-yrityskurssilaisten keskuudessa. Tutkimuksen avulla haluttiin selvittää, myös minkälaisia taloudellisen osaamisen ja taloudellisen käyttäytymisen vahvuuksia ja heikkouksia heiltä löytyy. Lineaarisella regressioanalyysillä saatiin selville, että taloudellisilla asenteilla on vaikutusta taloudelliseen tietämykseen. Lisäksi taloudellisilla asenteilla ja taloudellisella tietämyksellä on vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen. Taloudellinen kiinnostus nousi tärkeimmäksi vaikuttavaksi tekijäksi taloudellisen tietämyksen selittäjänä. Ikä puolestaan oli suurin taloudellista käyttäytymistä selittävä tekijä. Nuori ikä (13–15-vuotiaat) vaikutti negatiivisesti (-1,7 pistettä) taloudelliseen tietämykseen, mikä on intuitiivinen tulos, kun ajatellaan ettei tietoa oli ehtinyt kertyä nuoremmille yhtä paljon kuin vanhemmille tutkimukseen osallistuneille (16–27-vuotiaat). Yllättävää oli kuitenkin, että nuorempi ikä vaikutti taloudellisen käyttäytymisen positiivisesti. Tätä voi kuitenkin selittää nuorien vähäinen taloudellinen käyttäytyminen ja taloudellisten päätösten vähäisyys. Lisäksi nuorten taloudelliseen tietämykseen vaikutti tilastollisesti merkittävästi sukupuoli. Tulosten perusteella pojat saivat taloudellisen lukutaidon testipisteissä keskimäärin +2,2 paremmat pisteet kuin tytöt. Tulos on yhteneväinen usean muun taloudellisen lukutaidon tutkimuksen kanssa (kts. Kalmi & Rahko, 2019; Agnew & Szykman, 2015; Johansen, 2018). Nuorten naisten taloudelliseen osaamiseen on siis syytä edelleen kiinnittää huomioita, vaikka huoli nuorten naisten taloudellisesta osaamisesta on tullut ilmi jo aikaisemmissa tutkimuksissa.

Tämä tutkimus tukee aikaisemmassa kirjallisuudesta saatuja tutkimustuloksia. Talousasioista kotona puhuminen nähdään tärkeänä osana nuorten talouskasvatusta. Tämän tutkimuksen mukaan kotona talousasioista puhuminen vaikuttaa positiivisesti nuorten taloudelliseen tietämykseen. DellaVignan (2009) mukaan taloudellinen käyttäytyminen vaatii harjoittelua, mutta kokemus ei yksin johda parempaan taloudelliseen lukutaitoon. Taloudellisen lukutaidon hallitsemiseen tarvitaan myös taloustietoa, muutoin kokemus ilman riittävää tietoa voi johtaa harhaan omista kyvyistä. Tämän tutkimuksen mukaan

taloudellisella tietämyksellä on vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen. Taloudellista käyttäytymistä mitattiin tässä tutkimuksessa yhteensä viidellä eri säästäväisyyden ja taloudellisen suunnitelmallisuuden kysymyksellä. Vastaajat, jotka saivat taloudellisen tietämyksen testistä paremmat pisteet, saivat myös paremmat taloudellisen käyttäytymisen pisteet. Vastaajien taustatiedoista nousi tilastollisesti merkittäväksi, taloudellisen käyttäytymisen vaikuttajaksi, kokemus taloudellisten asioiden helppoudesta. Vastaajat, jotka kokivat omien taloudellisten asioiden hoidon helpoksi, saivat myös korkeammat pisteet taloudellisesta käyttäytymisestä. Sen sijaan, mikäli vastaaja toteutti tavoitteiden saavuttamiseksi suunnitelmallisuutta, sai hän taloudellisesta käyttäytymisestä -0,7 pistettä muita vastaajia huonommat pisteet. Tulos on yllättävä, koska suunnitelmallisuuden oletetaan yleensä liittyvän positiivisesti säästeliäisyyteen. Käyttäytymisen vastauksia tarkasteltaessa voidaan kuitenkin huomata nuorten olevan säästäväisiä, muttei niinkään suunnitelmallisia. Heiltä kysyttiin, että jos he saisivat rahaa, kuinka usein he laittaisivat rahat säästöön. Suurin osa (91 prosenttia) vastaajista vastasi laittavansa rahat säästöön joskus, usein tai aina. Sen sijaan kysyttäessä säästämisen säännöllisyydestä vain 42 prosenttia vastasi säästävänsä säännöllisesti jotain tarkoitusta varten.

Toinen tilastollisesti merkittävä kysymys taloudellisesta käyttäytymisestä oli kysymys ostosten tekemisestä hetken mielialojohdeesta. Yllättävä tulos oli, että mikäli nuori ei tunnistanut omaa impulsiivista tai ei-impulsiivista käytöstään, sillä oli merkittävä negatiivinen vaikutus taloudelliseen tietämykseen. Gul ja Pesendorfer (2001) mukaan mikäli kuluttaja pystyy vastustamaan houkutusta, on kyseessä rationaalinen malli, ja toisinpäin kyseessä on itsekontrollinpuuteongelma. Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että ongelman tunnistamattomuus voi myös aiheuttaa ongelmia. Nuorten taloudellisesta käyttäytymisestä voimme siis huomata huomattavaa säästeliäisyyttä, mutta sen suunnitelmallisuuden puutetta. Shimin ja muiden (2009) mukaan taloudellisella itsekurilla onkin erityinen merkitys ylläpitää kurinalaisuutta, jolla taas on vahva yhteys budjetointiin ja kykyyn pysyä suunnitelmassa. Peura-Kapasen (2012) mukaan nuorilla on haasteita oman talouden suunnitelmallisuuden kanssa. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat näitä ai-

kaisemmin saatuja tuloksia. Positiivista on, että nuoret säästävät edes joskus, mutta kulluttamisen ja säästämisen tulisi olla tasapainossa. Tulosten perusteella nähdään, että nuoret tarvitsevat talouden hoitoonsa enemmän suunnitelmallisuutta ja vähemmän kulluttamisen impulsiivisuutta. Nuorten säästämisen suunnitelmallisuuteen olisikin syytä kiinnittää huomiota nuorille tarjottavissa koulutuksissa ja viestinnässä.

Taloudellisen tietämyksen testistä nousi esiin nuorten taloudellisen osaamisen vahvuuksia ja heikkouksia, joita tunnistamalla voidaan tukea nuorten talousosaamista. Van Rooij;n, Lusardin & Alessein (2011) mukaan nuoret osaavat inflaatioon ja korkojen peruskäsitteisiin liittyvät asiat hyvin. Tässä tutkimuksessa inflaatioon liittyvä kysymys oli kolmanneksi eniten väärin vastauksia saanut kysymys. Vain 43 prosenttia vastaajista vastasi tähän kysymykseen oikein. Jappellin ja Padulan (2013) ja Lusardin ja Tuffanon (2009) mukaan kuluttajilla on todettu olevan vaikeuksia ymmärtää taloudellisia käsitteitä. Tämä tulos sai vahvistusta myös tästä tutkimuksesta. Kysymys korkoa korolle -ilmiöistä tuotti vaikeuksia toiseksi eniten taloudellisen tietämyksen testissä ja vain 38 prosenttia vastaajista vastasi kysymykseen oikein. Näiden kysymysten lisäksi kysymys osakeyhtiön vastuista tuotti vaikeuksia. Väittämässä kysyttiin ovatko osakeyhtiön perustajat vastuussa osakeyhtiön veloista henkilökohtaisesti. Vain 29 prosenttia vastasi tähän kysymykseen oikein. Vaikka vastaustulos on heikko, on tieto arvokas. 4H-yrityskurssin yksi tavoitteista on tarjota nuorille eväät tulevaisuudessa yritystoiminnan kasvattamiseen esimerkiksi kevytyrittäjistä osakeyhtiön perustamiseen. Nuorilla näyttää kuitenkin olevan väärä käsitys osakeyhtiön vastuista, mikä saattaa vaikuttaa negatiivisesti halukkuuteen perustaa osakeyhtiö. Tämä seikka olisi hyvä ottaa huomioon tulevissa 4H-yritysvalmennuksissa ja muissa nuorille kohdistuvissa valmennuksissa.

Viimeiseksi nuorilta kysyttiin heidän kiinnostustaan talousasioihin. Tämän tutkimuksen suurin positiivinen vaikuttaja taloustietämykseen oli juurikin kiinnostus taloudellisiin asioihin. Nuorten taloudellisiin asenteisiin vaikuttaa motivaatio, mikä Mandell & Schmidt Klein (2009) mukaan vaikuttaa myös heidän oppimistuloksiinsa. Meierin ja Sprengerin

(2013) tutkimuksen mukaan taloudellisen lukutaidon hankkimiseen vaikuttaa kuluttajan kiinnostus ja intressit hankkia tietoa.

Nuorten taloudellinen lukutaito yhteiskunnallisena huolenaiheena on moniulotteinen. Suomi on sijoittunut kansainvälisissä vertailuissa kärkisijoille taloudellisen lukutaidon osaamisella, vaikka kuitenkin samaan aikaan nuorten taloudelliset ongelmat lisääntyvät. Aikaisemmissa tutkimuksissa on otettu huomioon muita nuorten taustalla vaikuttavia asioita, kuten vanhempien koulutus nuorten taloustaitojen oppimisessa. Lisäksi tutkimuksissa nuorten talouslukutaidon opetuksen pohjalta on paljon käyty keskusteluja, miten nuorten taloudelliseen lukutaitoon voidaan vaikuttaa. Tuloksista nähdään, että nuorilla on kiinnostus taloutta kohtaan ja heillä on halu saada tietoa, vaikka heidän osaamisessaan on aukkoja. Jotta kysyntä ja tarjonta kohtaisivat mahdollisimman tehokkaasti, Suomen kansallinen strategia olisi olla yksi ratkaisu ongelmaan. Suomen kansallinen strategia voisi olla tehokas keino, opetuksen koordinoinnin lisäksi voitaisiin tuoda tietoa nuorille helposti digitaalisia kanavia hyödyntäen, niihin kanaviin missä nuoret ovat.

Meier ja Sprenger (2013) tutkimuksessa aikapreferenssillä nähtiin olevan suuri vaikutus taloudellisen tiedon kiinnostukseen. Nuorten olisi hyvä saada tietoa kulutuspäätöksiään tukemaan, ja tietoa säästämisestä. Braunsteinin ja Welchin (2002) tutkimuksen mukaan nuoriin kohdistuu kulutuspaineita. Nuorten olisi tärkeää oppia tunnistamaan omat tapansa toimia, taloudellisen käyttäytymisensä, jotta siihen pystyisi vaikuttamaan, tai sitä pystyttäisiin kehittämään. Tutkimustuloksista nähtiin, ettei oma taloudellinen käyttäytyminen ole kaikille nuorille vielä selvää. Nuorten talousosaamiseen investointi on investointi tulevaisuuden tasa-arvoiseen yhteiskuntaan. 2020-luvun Suomessa taloudellinen lukutaito on kansalaisen perustaito, jonka avulla jokainen pystyy itsenäisesti vastaamaan omasta taloudestaan (OECD, 2017a; Suomen Pankki, 2018). Taloudellinen lukutaito siis edistää tasa-arvoa ja ennaltaehkäisee syrjäytymistä, ja siksi se kuuluu kaikille (Suomen Pankki, 2018). Nuoret kuuluvat (Sherraden, 2010; Guiso & Jappelli, 2008; Lusardi & Mitchell, 2007) usean tutkimuksen mukaan riskiryhmään, mutta heissä on tulevaisuus.

Lähteet

Agnew, J. R.; & Szykman L. R. (2015). *Asset Allocation and Information Overload: The Influence of Information Display, Asset Choice, and Investor Experience*. The Journal of Behavioral Finance. (Vol 6.) No. 2, 57-70.

Agnew, J. R., Szykman, L., Utkus, S. P., Young, J. A. (2007). *Literacy, trust and 401(K) Savings behavior*. Center for Retirement Research at Boston College. Noudettu 2019-10-7 osoitteesta <https://pdfs.semanticscholar.org/f81d/e894a0417df559427d848418a2d77413c45e.pdf>

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., Wilschut, A. (2018). *A review of financial literacy education programs for children and adolescents*. Citizenship Social & Economics Education. Noudettu 2019-10-23 osoitteesta <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2047173417719555>

Argandona, A. (1998). The stakeholder theory and the common good. Journal of Business Ethics. (Vol 17.) Issue 9-10. Noudettu 2019-9-15 osoitteesta <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1023/A:1006075517423>

Asiakastieto (2019). *Tarkka Fyrkka*. <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-yrityksena/tarkkafyrkka.html>

Ashraf, N., Karlan, D. & Yin, W. (2006). *Trying Odysseus to the Mast: Evidence from a Commitment Savings Product in the Philippines*. Oxford University Press: Quarterly Journal of Economics. (Vol 121). nro. 2. Noudettu 2019-9-15 osoitteesta https://www-jstor-org.proxy.uwasa.fi/stable/25098802?seq=1#metadata_info_tab_contents

Atkinson, A.; & Messy, F-A. (2011). *Assessing Financial Literacy in 12 Countries: An OECD Pilot Exercise*. Working paper 115/11. Federal Reserve Bank of St Louis. Noudettu 2019-

10-4 osoitteesta http://www.cerp.carloalberto.org/wp-content/uploads/2011/03/wp_115.pdf

Bernheim, B. D. (1998). *Financial Literacy, Education, and Retirement Saving*. Philadelphia: The Pension Research Council, The Wharton School of the University of Pennsylvania and University of Pennsylvania Press. Noudettu 2019-10-7 osoitteesta <http://pensionresearchcouncil.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2015/09/0-8122-3439-1-3.pdf>

Borch, A.; & Sorebo, O. (2011). *Forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever i videregående skole*. Oppdragsrapport nr. 5-2011. Oslo: SIFO Noudettu 2019-10-5 osoitteesta <https://docplayer.me/685897-Forbrukerkunnskap-og-digital-kompetanse-blant-elever-i-videregaende-skole.html>

Braunstein, S.; & Welch, C. (2002). *Financial literacy: An overview of practice, research, and policy*. (Vol. 88.) Federal Reserve Bulletin; Washington. Noudettu 2019-10-4 osoitteesta <https://search-proquest-com.proxy.uwasa.fi/docview/38413809>

Chiteji, N. S.; & Stafford, F. P. (1999). *Portfolio Choices of Parents and Their Children as Young Adults: Asset Accumulation by African-American Families*. (Vol. 89). Iss. 2. Nashville: The American Economic Review. Noudettu 2019-10-8 osoitteesta <http://pensionresearchcouncil.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2015/09/0-8122-3439-1-3.pdf>

Christelis, D., Jappeli, T. & Padula, M. (2010). *Cognitive abilities and portfolio choice*. (Vol. 54.) Iss. 1. European Economic Review. Noudettu 2019-10-8 osoitteesta <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292109000579>

Collins, M. J. (2012). *The impacts of mandatory financial education: Evidence from a randomized field study*. Journal of Economic Behavior & Organization. (Vol 95.) Noudettu 2019-8-25 osoitteesta DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ebo.2012.08.011>

Collins, M.; & Odders-White, E. (2015). *A Framework for Developing and Testing Financial Capability Education Programs Targeted to Elementary Schools*. Journal of Economic Education. (Vol 46.) Noudettu osoitteesta 2019-9-16 <https://doi.org.proxy.uwasa.fi/10.1080/00220485.2014.976325>

Couchane, M., Gailey, A. & Zorn, P. (2008). *Consumer credit literacy: What price perception?* Journal of Economics and Business. (Vol. 60.) Iss. 1-2. Noudettu 2019-10-9 osoitteesta <https://www-sciencedirect-com.proxy.uwasa.fi/science/article/pii/S0148619507000689>

DellaVigna, S. (2009). *Psychology and Economics: Evidence from the Field*. Journal of Economic Literature. Noudettu 2019-10-9 osoitteesta <https://eml.berkeley.edu/~sdellavi/wp/01-DellaVigna-4721.pdf>

Disney, R.; & Gathergood, J. (2011). *Financial literacy and indebtedness: New evidence for UK consumers*. University of Nottingham. Noudettu 2019-10-5 osoitteesta <https://www.nottingham.ac.uk/cfcm/documents/papers/11-05.pdf>

Eskelinen, H.; & Karsikas, S. (2014). *Tutkimusmetodiikan perusteet*. (1. painos). Tampere: Amk-Kustannus Oy Tammertekniikka.

Financial Crisis Inquiry Commission (2011). *The Financial Crisis Inquiry Report- Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States*. Official Government Edition. Noudettu 2019-10-23 osoitteesta <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-FCIC/pdf/GPO-FCIC.pdf>

Finke, M. S., Howe, J. & Huston, S. J. (2011). *Old Age and the Decline in Financial Literacy*. Noudettu 2019-10-9 osoitteesta https://pdfs.semanticscholar.org/32d0/d89cdd572066274adda9d3bf3da3487e8b62.pdf?_ga=2.165181695.111907478.1570005097-2142879026.1570005097

G20/OECD INFE Policy Guidance (2018). *Digitalisation and Financial Literacy*. Noudettu 2019-8-20 osoitteesta <http://www.oecd.org/finance/G20-OECD-INFE-Policy-Guidance-Digitalisation-Financial-Literacy-2018.pdf>

Griftoni, A.; & Messy, F. (2012). *Current status of national strategies for financial education: OECD/INFE Comparative analysis and relevant practices*. Russia Trust Fund. Financial Literacy & Education. Noudettu 2019-10-5 osoitteesta http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Current_Status_of_National_Strategies_for_Fin_Ed.pdf

GSMA. (2015). *State of the Industry Report- Mobile Money*. Noudettu 2019-10-11 osoitteesta https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/wp-content/uploads/2016/04/SOTIR_2015.pdf

Guiso, L. ;& Jappelli, T. (2008). *Financial Literacy and Portfolio Diversification*. EUI Working Papers. 2008/31. European University Institute. Noudettu 2019-10-11 osoitteesta https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9811/ECO_2008_31.pdf

Gul, F.; & Pesendorfer, W. (2001). *Temptation and Self-Control*. *Econometrica*. (Vol 69.) Nro. 6. Noudettu 2019-8-18 osoitteesta https://www-jstor-org.proxy.uwasa.fi/stable/2692262?seq=1#metadata_info_tab_contents

Halal, W. E. (2000). *Corporate community: a theory of the firm uniting profitability and responsibility*. *Strategy & Leadership*. (Vol 28.) Nro. 2. MCB UP Ltd. Noudettu 2019-9-10 osoitteesta <https://doi-org-proxy.uwasa.fi/10.1108/10878570010341582>

Hatakka, T. (2015). *Opiskelijoiden kulutus on jäänyt muiden kulutuksesta*.
https://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-12-08_005.html

Heikkilä, T. (2004). *Tilastollinen tutkimus*. (5. uudistettu painos). Helsinki: Edita.

Hilgert, M. A., Hogarth, J. M. & Beverly, S.G. (2003). *Household financial management: The connection between knowledge and behavior*. (Vol 89.) Federal Reserve Bulletin; Washington. Noudettu 2019-10-4 osoitteesta <https://search-proquest-com.proxy.uwasa.fi/docview/219576555/fulltextPDF/87F655A0DD7E4BF4PQ/1?accountid=14797>

Holopainen, M.; & Pulkkinen, P. (2002). *Tilastolliset menetelmät* (1. painos). Helsinki: WSOY.

Holopainen, M., Tehnunen, L., & Vuorinen, P. (2004). *Tutkimusaineiston analysointi ja SPSS*. Järvenpää: Yrityssanoma Oy

Jappelli, T. (2010). *Economy Literacy: An international Comparison*. The Economic Journal. (Vol 120.) Noudettu 2019-10-23 osoitteesta https://www-jstor-org.proxy.uwasa.fi/stable/40929731?seq=1#metadata_info_tab_contents

Jappelli, T.; & Padula, M. (2013). *Investment in Financial Literacy and Saving Decisions*. Centre for Studies in Economics and Finance. Working paper. No. 272. Noudettu 2019-10-11 osoitteesta <http://www.csef.it/WP/wp272.pdf>

Johansen V. (2018). *ICEE Research project on the impact of Entrepreneurship education*. Noudettu 2019-8-10 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/327623618_Innovation_Cluster_for_Entrepreneurship_Education

Kaiser, T.; & Menkhoff, L. (2017). *Does financial education impact financial literacy and financial behavior, and if so, when?* Policy Research Working Paper 8161. World Bank Group. Noudettu 2019-10-23 osoitteesta <http://documents.worldbank.org/curated/en/144551502300810101/pdf/WPS8161.pdf>

Kallio, M., Korhonen, P., & Salo, S. (2003). *Johdatus kvantitatiiviseen analyysiin taloustieteissä* (3. uudistettu painos). Helsinki: Hakapaino Oy.

Kalmi, P. (2013). *Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki*. <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/09/kalmi.pdf>

Kalmi, P.; & Rahko, J. (2019). *The Effects of Game-Based Financial Education: New Survey Evidence from Lower Secondary School Students in Finland*. (julkaisematon) [Rajattu pääsy]

Kalmi, P.; & Ruuskanen, O-P. (2016). *Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin*. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf

Kananen, J. (2008). *Kvantti- Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Khwaja, A., Silverman, D.; & Sloan, F. (2006). *Time preference, time discounting, and smoking decisions*. Working Paper 12615. Cambridge: National Bureau of Economic research. Noudettu 2019-10-18 osoitteesta <https://www.nber.org/papers/w12615.pdf>

Laibson, D.; (1997). *Golden Eggs and Hyperbolic Discounting*. Quarterly Journal of Economics. Vol. 122. Noudettu 2019-8-19 osoitteesta <https://doi.org/10.1162/003355397555253>

Lähi-Tapiola (2012). *Tapiola ja Marttaliitto edistävät yhdessä nuorten talousosaamista*. Noudettu 2019-10-9 osoitteesta <https://www.lahitapiola.fi/tietoa-lahitapiolasta/uutishuone/uutiset-ja-tiedotteet/uutiset/uutinen/1302684711905>

Li, Geng. (2009). *Information Sharereng and Stock Market Participation: Evidence from Extended Families*. Finance and Economics Discussion Series. Noudettu 2019-10-18 osoitteesta <https://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2009/200947/200947pap.pdf>

Lusardi, A.; & Mitchell, O. (2007). *Baby Boomer retirement security: The roler of planning, financial literacy, and housing*. Journla on Monetary Econimics. (Vol 54.) Issue 1. Noudettu 2019-10-18 osoitteesta <https://doi.org/10.1016/j.moneco.2006.12.001>

Lusardi, A. ;& Tufano, P. (2009). *Debt literacy, financial experiences and overindebtedness*. Cambridge University Press. (Vol 14.) Iss 4. Noudettu 2019-10-20 osoitteesta <https://doi.org/10.1017/s1474747215000232>

Lusardi, A.;& Mitchell, O. (2014). *The Economic Importance of Financial Literacy: Theory ja Evidence*. Journal of Economic Literature. (Vol.52.) Noudettu 2019-8-7 osoitteesta DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>

Majamaa K.;& Rantala K.;& Sarasoja L. (2017). *Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa. Analyysi velkomustuomiosta*. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135270/YP1706_Majamaaym.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Mandell, L.;& Schmid Klein, L. (2014). *The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior*. Journal of Financial Counseling and Planning. Noudettu 2019-10-23 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/254513592_The_Impact_of_Financial_Literacy_Education_on_Subsequent_Financial_Behavior/link/546f5a010cf24af340c08700/download

Maunu T. & Tenhunen S. (2010). *Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta*. Noudettu 2019-8-17 osoitteesta <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129093/Elakesaastaminenpsykologis%20entaloustieteennakokulmasta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

McLure, S. M., Laibson, D. I., Loewenstein, G. & Cohen J. D. (2004). *Separate neural systems value immediate and delayed monetary rewards*. New York: Science. Noudettu 2019-6-20 osoitteesta <https://science.sciencemag.org/content/306/5695/503>

Meier, S. & Sprenger, C. D. (2013). *Discounting financial literacy: Time preferences and participation in financial education programs*. Journal of Economic Behavior & Organization. (Vol 95.) Noudettu 2019-10-23 osoitteesta <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167268112000625?via%3Dihub>

Nordea (2019a). *Tekoja digiosaamisen, taloustaitojen ja yrittäjyyden hyväksi- superviikot vievät yli 1000 nordealaista vapaaehtoistyöhön*. Lehdistötiedote 24.9.2019 <https://www.nordea.com/fi/media/uutiset-ja-lehdistotiedotteet/press-releases/2019/09-24-11h33-tekoja-digiosaamisen-taloustaitojen-ja-yrittajyyden-hyvaksi--superviikot-vievat-yli-1000-nordealaista-vapaaehtoistyohon.html>

Nordea (2019b). *Nordea mukana käynnistämässä uraauurtavaa UNEP FI:n ja pankkialan vastuullisuusaloitetta*. Lehdistötiedote 22.9.2019. <https://www.nordea.com/fi/media/uutiset-ja-lehdistotiedotteet/press-releases/2019/09-22-20h00-nordea-mukana-kaynnistamassa-urauurtavaa-unep-fin-ja-pankkialan-vastuullisuusaloitetta.html>

Nordea intranet (2019). [Rajattu pääsy]

O'Donoghue, T.; & Rabin, M. (2001). Choice and Procrastination. The Quarterly Journal of Economics. (Vol. 116.) Noudettu 2019-10-3 osoitteesta https://www-jstor-org.proxy.uwasa.fi/stable/2696445?seq=1#metadata_info_tab_contents

OECD. (2017a). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy on G20 countries*. Noudettu 2015-10-7 osoitteesta <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>

OECD. (2017b). *Ensuring financial education and consumer protection for all in the digital age*. G20/OECD INFE Report. Noudettu 2019-10-20 osoitteesta <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-Report-Financial-Education-Consumer-Protection-Digital-Age.pdf>

OECD. (2017c). *PISA 2015 Results (Volume III)*. Students` Well-Being. Noudettu 2019-10-24 osoitteesta https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-iii_9789264273856-en;jsessionid=tthFXt87Oh9DZJzoxVWeg8tq.ip-10-240-5-68

OECD. (2017d). *Technology and innovation in the insurance sector*. Noudettu 2019-10-24 osoitteesta <https://www.oecd.org/pensions/Technology-and-innovation-in-the-insurance-sector.pdf>

OECD. (2017e). *PISA 2015 Results (Volume IV)*. Students` Financial Literacy. Noudettu 2019-10-24 osoitteesta https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-iv_9789264270282-en;jsessionid=zNGB6ZkeunSeufmLAGTEfGQW.ip-10-240-5-160

Perry, V.; & Morris, M. D. (2005). *Who is in control? The role of self-perception, knowledge, and income explaining consumer financial behavior*. *Journal of Consumer Affairs*. Vol 39. Noudettu 2019-10-2 osoitteesta <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2005.00016.x>

Peura-Kapanen, L. (2012). *Nuorten talousosaamisen edistäminen - opas toimijoille. Kuluttajatutkimuskeksus*. https://helda.helsinki.fi/bistream/handle/101038/152342/Nuorten_talousosaaminen_edistaminen.pdf?sequence=1

Pursiainen T. (2006) *Eksplloatiivinen yritysetiikka*. Kansantaloudellinen aikakausikirja 2/2006. Noudettu 2019-10-2 osoitteesta <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak22006/kak22006pursiainen.pdf>

Raijas A.; & Uusitalo O. (2012) *Nuoret ja talousosaaminen*. Noudettu 2019-10-7 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152329/Nuoret_ja_talousosaamin%20en.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sherraden, M. S. (2010). *Financial Capability: What is It, and How Can It Be Created?* CSD Working paper No. 10-17. Washington University. Noudettu 2019-10-4 osoitteesta <https://pdfs.semanticscholar.org/ee04/e1f426f7980f84de58ba456e68892b863b85.pdf>

Shim, S., Xiao, J. J., Berber, B. L. & Lyons, A. C. (2009). *Pathways to life success: A conceptual model of financial well-being for young adults*. Journal of Applied Developmental Psychology. (Vol 30.) Issue 6. Noudettu 2019-10-20 osoitteesta <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2009.02.003>.

Simpura, J.; & Melkas, J. (2013). *Tilastot käyttöön! Opas tilastojen maailmaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Skinner, J. (2007). *Are you sure you're saving enough for retirement?* Nber Working paper series. Cambridge: Working paper 12981. Noudettu 2019-10-21 osoitteesta <https://www.nber.org/papers/w12981.pdf>

Stock, J. H; & Watson, M. W. (2015). *Introduction to Econometrics*. 3.painos. Harlow: Pearson

Suomen Pankki. (2018). *Talouselukutaito 2020-luvulla*. https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/raha-ja-maksaminen/maksujarjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjanen_2018_talouselukutaito_2020-luvulla.pdf

TIAA institute (2018) *Millennial Financial Literacy and Fin-tech Use: Who Knows What in the Digital Era*. Noudettu 2019-7-29 osoitteesta <https://www.tiaainstitute.org/about/news/millennial-financial-literacy-and-fin-tech-use>

Tietoarkisto (2008). *Menetelmätietovaranto: Regressioanalyysi*. Viitattu 2019-11-28 osoitteesta <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/regressio/analyysi.html>

Tölä, E. (2016) *Mullistaako digitalisaatio vielä rahoitusalan?* Euro& Talous 2/2016 <https://www.eurojatalous.fi/fi/2016/2/mullistaako-digitalisaatio-viela-rahoitusalan/>

Valli, R. (2015). *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. (2. uudistettu painos). Jyväskylä: Ps-kustannus.

Van Rooij, M., Lusardi, A. & Alessie, R. (2011). *Financial Literacy and Stock Market Participation*. Journal on Financial Economics. Noudettu 2019-10-21 osoitteesta <https://www.nber.org/papers/w12981.pdf>

Varcoe, K. P., Peterson, S. S., Swanson, P. W. & John, M. C. (2010). *What Do Teens Want to Know About Money- A Comparison of 1998 and 2008*. Family & Consumer Sciences Research Journal. (Vol 38.) No. 4. Noudettu 2019-10-4 osoitteesta <https://ucanr.edu/sites/consumereconomics/files/136494.pdf>

Vehkalahti, K. (2008). *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Tammi.

Walstad, W. B., Rebeck, K. & MacDonald, R. A. (2010). *The Effects of Financial Education on the Financial Knowledge of High School Students*. Journal of Consumer Affairs. Vol. 44. Noudettu 2019-10-4 osoitteesta <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1111/j.1745-6606.2010.01172.x>

Willis, L. E. (2008). *Against Financial Literacy Education*. University of Pennsylvania Law School. Loyola Law School Angeles. Noudettu 2019-10-21 osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/30504938_Against_Consumer_Financial_Literacy_Education

Liitteet

Liite 1. Taloudellisen lukutaidon kyselylomake.

Talouselukutaito 2019

Taustatiedot

1. Etunimi:
Sukunimi:
2. (k4) Sukupuolesi?
mies =1
nainen= 2
3. Syntymävuotesi? 19__
4. Mikä on ylin koulutustasosi?
Peruskoulu= 1
Toinen aste= 2
Alempi Korkeakoulu= 3
Ylempi korkeakoulu= 4
Tohtori tai lisensiaatti =5
5. (lk7) Kuinka paljon teillä on kotona kirjoja?
0-25 kirjaa= 1
26-100 kirjaa =2
101-200 kirjaa= 3
201-500 kirjaa= 4
Yli 500 kirjaa= 5
6. (k5) Meillä kotona puhutaan usein raha-asioista:
kyllä=1 , ei=2, en osaa sanoa=3
7. (k6) Olen saanut ansiotuloja kesätöistä tai muista töistä:
kyllä=1, ei=2, en osaa sanoa=3
8. (k7) Minulla on omissa nimissäni oleva pankkitili
kyllä=1, ei=2, en osaa sanoa=3
9. (k8) Tiedän suunnilleen, kuinka paljon pankkitililläni on rahaa:
kyllä=1, ei=2, minulla ei ole pankkitiliä=3
10. (k9) Saan vanhemmiltani säännöllisesti viikko- tai kuukausirahaa:
kyllä=1, ei=2, en osaa sanoa=3

- 11.(k19)Omien raha-asoiden hoitaminen on mielestäni
hyvin vaikeaa=1, melko vaikeaa=2, melko helppoa=3, hyvin helppoa=4, en osaa sanoa=5

Taloudellinen käyttäytyminen

- 12.(k10)Säästän säännöllisesti jotain tarkoitusta varten
kyllä=1, ei=2, en osaa sanoa=3
- 13.(k11)Millä tavoin ensisijaisesti säästät:
säästän rahaa kotona=1, säästän rahaa pankkitilille=2, säästän muulla tavoin=3, en säästä=4
- 14.(k12)Jos saat rahaa vanhemmiltasi, kuinka usein laitat siitä osan säästöön:
en koskaan=1, joskus=2, usein=3, aina=4, en osaa sanoa=5
- 15.(k16)Suunnittelen etukäteen, mihin käytän rahani
en koskaan=1, joskus=2, usein=3, aina=4, en osaa sanoa=5
- 16.(k17) Minulla on tapana tehdä ostoksia hetken mielijohteesta
en koskaan=1, joskus=2, usein=3, aina=4, en osaa sanoa=5

Taloudelliset asenteet

- 17.(k13)Kannattaako mielestäsi säästää:
kyllä=1, ei=2, en osaa sanoa=3
- 18.(k14)Kuinka helppona pidät säästämistä
hyvin vaikeaa=1, melko vaikeaa=2, melko helppoa=3, hyvin helppoa=4, en osaa sanoa=5
- 19.(k15)Mikä on paras tapa saavuttaa tavoitteensa:
odottaa, että asiat vain tapahtuvat=1, suunnitella etukäteen=2, ei kannata asettaa tavoitteita etukäteen=3, en osaa sanoa =4
- 20.(k18)Talousasiat kiinnostavat minua
ei lainkaan=1, melko vähän=2, jonkin verran=3, paljon=4, en osaa sanoa=5

1. Taloudellinen tietämys

21. (k22)Palkka vaikuttaa mahdolliseen opintotukeen.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3
22. (k33 2016) Laskun kallein maksutapa on e-lasku.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3

23. (k40a 2016) Sijoituksissa, joissa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3
24. (k38) Sijoittamiseen liittyviä riskejä voi hallita sijoittamalla mahdollisimman paljon yhteen kohteeseen.
oikein=1, **väärin=2**, en tiedä=3
25. (lk42) Yksittäisten pörssiosakkeiden tuotot vaihtelevat enemmän kuin osakerahastojen tuotot.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3
26. (k41) Pikavipin korkoprosentti on pienempi kuin tavallisen lainan, koska laina-aika on lyhyempi.
oikein=1, **väärin=2**, en tiedä=3
27. (k77) Inflaatio tarkoittaa rahan ostovoiman heikkenemistä sekä siitä aiheutuvaa hintojen nousua.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3

2. Vakuuttaminen

28. (k47) Työnantajan tapaturmavakuutus ei korvaa vapaa-ajalla sattunutta tapaturmaa.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3
29. (k49) Omavastuuosuus ei ole kaikissa vakuutuksissa yhtä suuri.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3

3. Yritykset

30. (k51) Osakeyhtiön perustajat ovat henkilökohtaisesti vastuussa yrityksen veloista.
oikein=1, **väärin=2**, en tiedä=3
31. (k52) Liikevaihto on yrityksen myynti vuoden aikana.
oikein=1, väärin=2, en tiedä=3
32. (k53) Yritystoiminta on kannattavaa, kun tuotteen valmistamisen kustannukset ylittävät tuotteen myynnistä saatavat tulot.
oikein=1, **väärin=2**, en tiedä=3

4. Valtio ja verotus

33.(k55)Kun tulovero on progressiivinen, veroprosentti nousee tulojen myötä.

oikein=1, väärin=2, en tiedä=3

5. Markkinoiden toiminta

34.(k63)Jos tuotteen hinta maailmanmarkkinoilla nousee, yritysten kannattaa lisätä tuotteen valmistusta.

oikein=1, väärin=2, en tiedä=3

6. Globaali talous

35. (k73)Suomi on taloutena melko omavarainen, eikä ulkomaankaupan heilahtelut juuri vaikuta Suomen talouteen.

oikein=1, **väärin=2**, en tiedä=3

7. Laskutehtäviä

36.(k36 2016) Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän=1, **vähemmän=2** vai saman verran kuin tänään=3?

37.(k39 2016) Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötilille, jonka korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa. Kuinka paljon tilillä on viiden vuoden päästä?

vähemmän kuin 110 euroa=1, tasan 110 euroa=2, **enemmän kuin 110 euroa=3**, en osaa sanoa=4

Subjektiiivinen arvio omasta talousosaamisesta

38. Miten arviot omaa kykyäsi tehdä omaa taloutta koskevia hyviä taloudellisia päätöksiä asteikolla 1-5?

1= erittäin huonosti, 2= huonosti, 3= kohtalaisesti, 4= hyvin, 5= erittäin hyvin

39. Olen suorittanut 4H-yrityskurssin?

1= kyllä 0= ei

40. Missä vastasin kyselyyn?

1= Helsinki 2= Uurainen 3= Vallila 4= Salo

Liite 2. Regressiotaulukko taloudellisesta osaamisesta Kalmin ja Rahkon (2019) aineistolla.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	640
Model	691.828692	15	46.1219128	F(15, 624)	=	8.25
Residual	3487.14631	624	5.58837549	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.1655
				Adj R-squared	=	0.1455
Total	4178.975	639	6.53986698	Root MSE	=	2.364

oikea	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
poika	.3692666	.1943388	1.90	0.058	-.0123707	.7509039
kirjojakotona						
2	1.085764	.3179363	3.42	0.001	.4614091	1.710118
3	1.008651	.3317777	3.04	0.002	.3571149	1.660187
4	1.667579	.3524934	4.73	0.000	.9753622	2.359796
5	.8740644	.4335647	2.02	0.044	.0226418	1.725487
puhutaan	.5202544	.1970152	2.64	0.008	.1333613	.9071474
omattulot	.0657959	.2015057	0.33	0.744	-.3299156	.4615073
pankkitili	.7139596	.2474308	2.89	0.004	.2280616	1.199857
paljonkotilillä	.0251764	.2809224	0.09	0.929	-.5264914	.5768441
viikkoraha	-.5581459	.1899968	-2.94	0.003	-.9312565	-.1850352
helppohoitaa	.5005943	.2427081	2.06	0.040	.0239707	.9772179
kannattaasäästää	1.061174	.4830823	2.20	0.028	.1125098	2.009838
helppoasäästää	-.0259846	.2205407	-0.12	0.906	-.4590765	.4071072
tavoitteet	.8491638	.2623973	3.24	0.001	.3338751	1.364453
kiinnostus	1.069901	.2150237	4.98	0.000	.647643	1.492158
_cons	2.569111	.6690859	3.84	0.000	1.255178	3.883044

Liite 3. Taloudellisen tietämyksen testin oikein vastanneiden prosenttiosuudet. Suluissa tutkimuksen kyselyn kysymysnumerot.

Kysymys ja vastausvaihtoehdot	kaikki (%)	tytöt (%)	pojat (%)
Palkka vaikuttaa mahdolliseen opintotukeen. (k21)	65	57	71
Laskun kallein maksutapa on e-lasku.(k22)	50	43	56
Sijoituksissa, joissa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski. (k23)	73	64	80
Sijoittamiseen liittyviä riskejä voi hallita sijoittamalla mahdollisimman paljon yhteen kohteeseen. (k24)	69	64	73
Yksittäisten pörssiosakkeiden tuotot vaihtelevat enemmän kuin osakerahastojen tuotot. (k25)	50	42	56
Pikavipin korkoprosentti on pienempi kuin tavallisen lainan, koska laina-aika on lyhyempi. (k26)	74	75	73
Inflaatio tarkoittaa rahan ostovoiman heikkenemistä sekä siitä aiheutuvaa hintojen nousua. (k27)	56	50	61
Työnantajan tapaturmavakuutus ei korvaa vapaa-ajalla sattunutta tapaturmaa. (k28)	65	57	71
Omavastuuosuus ei ole kaikissa vakuutuksissa yhtä suuri. (k29)	61	54	68
Osakeyhtiön perustajat ovat henkilökohtaisesti vastuussa yrityksen veloista. (k30)	29	14	41
Liikevaihto on yrityksen myynti vuoden aikana. (k31)	65	57	71
Yritystoiminta on kannattavaa, kun tuotteen valmistamisen kustannukset ylittävät tuotteen myynnistä saatavat tulot. (k32)	74	75	74
Kun tulovero on progressiivinen, veroprosentti nousee tulojen myötä. (k33)	55	43	65
Jos tuotteen hinta maailmanmarkkinoilla nousee, yritysten kannattaa lisätä tuotteen valmistusta. (k34)	60	54	65

Suomi on taloutena melko omavarainen, eikä ulkomaankaupan heilahtelut juuri vaikuta Suomen talouteen. (k35)	56	46	65
Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla. (k36) enemmän=1, vähemmän=2 vai saman verran kuin tänään=3?	44	32	53
Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa. Kuinka paljon tilillä on viiden vuoden päästä? (k37) vähemmän kuin 110 euroa=1, tasan 110 euroa=2, enemmän kuin 110 euroa=3, en osaa sanoa=4	39	36	41

Liite 4. Regressiotaulukko taloudellisesta käyttäytymisestä Kalmin ja Rahkon (2019) aineistolla.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	640
Model	75.5205125	16	4.72003203	F(16, 623)	=	7.27
Residual	404.223237	623	.648833447	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.1574
				Adj R-squared	=	0.1358
Total	479.74375	639	.750772692	Root MSE	=	.8055

käytös	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
oikea	.0192384	.0136405	1.41	0.159	-.0075486	.0460254
poika	.2077828	.0664104	3.13	0.002	.0773674	.3381982
kirjojaketona						
2	-.0232271	.1093415	-0.21	0.832	-.2379496	.1914954
3	-.0063656	.1138843	-0.06	0.955	-.2300092	.217278
4	-.0238887	.1222438	-0.20	0.845	-.2639484	.216171
5	.0243601	.1482134	0.16	0.870	-.2666983	.3154184
puhutaan	.0388196	.0675051	0.58	0.565	-.0937455	.1713847
omattulot	.0650803	.068667	0.95	0.344	-.0697666	.1999272
pankkitili	-.0472694	.0848703	-0.56	0.578	-.213936	.1193971
paljonkotilillä	.1324932	.0957223	1.38	0.167	-.0554842	.3204706
viikkoraha	.137076	.0651858	2.10	0.036	.0090655	.2650864
helppohoittaa	.068777	.0829819	0.83	0.408	-.0941811	.2317352
kannattaasäästää	.6735991	.165241	4.08	0.000	.3491024	.9980958
helppoasäästää	.4789371	.075148	6.37	0.000	.331363	.6265111
tavoitteet	.196809	.0901566	2.18	0.029	.0197614	.3738566
kiinnostus	.1100669	.0747066	1.47	0.141	-.0366404	.2567742
_cons	1.830438	.2306623	7.94	0.000	1.377468	2.283407